

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED

Inštitút Politologických štúdií

Katedra Politológie

Diplomová práca

2020

Bc. Ema Sabolová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED

Inštitút Politologických štúdií

Katedra Politológie

Evo Morales a jeho politická stratégia

Diplomová práca

Autor práce: Bc. Ema Sabolová

Študijný program: Politológia

Vedúci práce: PhDr. Radek Buben, Ph. D.

Rok obhajoby: 2020

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila iba uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práce nebola využitá na získanie iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 19. 5. 2020

Bc. Ema Sabolová

Bibliografický záznam

SABOLOVÁ, Ema. *Evo Morales a jeho politická stratégia*. Praha, 2020. 93s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Radek Buben, Ph.D.

Rozsah práce: 124 801 znaků

Anotácia

Diplomová práca sa zaoberá politickou stratégiou bývalého bolívijského prezidenta Eva Moralesa (2006-2019). Po tom, čo v roku 2005 úspešne kandidoval v prezidentských voľbách sa stal prvým bolívijským prezidentom indiánskeho pôvodu. Mnoho autorov sa domnieva, že počas troch volebných období, ktoré Morales v krajine pôsobil, došlo k obratu v jeho politickej stratégii, po tom, čo sa odklonil od svojej pôvodnej agendy indigenistického charakteru a začal raziť tvrdú extraktivistickú politiku orientovanú na rozvojový model štátu.

Skúmané sú kľúčové koncepty ako *indigenizmus*, *indianizmus* a *katarizmus* a ich vývoj a vplyv v Bolívii. Práca sa tiež pokúša o definíciu pojmu *developmentalizmus* (rozvojová teória), ktorý má pri skúmaní tejto problematiky zásadný význam.

Bližšia pozornosť je venovaná aj osobnosti Eva Moralesa a jeho politickej aktivite. Na základe primárnych aj sekundárnych zdrojov, sme sa snažili definovať a vysvetliť politický obrat ku ktorému malo dôjsť.

Práca sa zaoberá štyrmi kľúčovými oblasťami Moralesovej politiky, úlohou ťažby plynu, vzťahom prezidenta k exportu, budovaním infraštruktúry a autonómiou indiánskych hnutí. Na základe analýzy týchto oblastí skúma, či skutočne došlo k politickému obratu, o ktorom sa v súvislosti s postavou Eva Moralesa hovorí. Cieľom práce je potvrdiť alebo vyvrátiť túto hypotézu a tiež bližšie opísať charakter politik prezidenta Moralesa.

Annotation

The diploma thesis deals with the political strategy of the former Bolivian President Evo Morales (2006-2019). After successfully running in the 2005 presidential election, he became the first Bolivian president of Indian descent. Many authors believe that during the three election periods that Morales served in the country, there was a reversal in his political strategy, after he deviated from his original agenda of indigenous nature and began to pursue a tough extractivist policy focused on the development model of the state.

The paper explores key concepts such as *Indigenism*, *Indianism*, and *Katarismo* and their development and influence in Bolivia. The work also tries to define the term

developmentalism (development theory), which is of fundamental importance in the study of this issue.

Closer attention is also paid to the personality of Evo Morales and his political activity. Based on both primary and secondary sources, we tried to define and explain the political turnaround that was to take place.

The work deals with four key areas of Morales policy, the role of gas extraction, the president's relationship with exports, building infrastructure, and the autonomy of Native American movements. Based on the analysis of these areas, we examine whether there has been a political turnaround, which is mentioned in connection with the Evo Morales. This paper aims to confirm or refute this hypothesis and also to describe in more detail the nature of President Morales' policies.

Kľúčové slova

Evo Morales, MAS, Bolívia, Latinská Amerika, indigenizmus, politická stratégia

Keywords

Evo Morales, MAS, Bolivia, Latin America, indigenism, political strategy

Title/názov práce

Evo Morales and his political strategy

Evo Morales a jeho politická stratégia

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada pod'akovala môjmu vedúcemu, PhDr. Radkovi Bubnovi, Ph.D. za pomoc s výberom témy a odborné odporúčania pri písaní práce. Tiež by som chcela pod'akovať mojej rodine a priateľom za lásku a podporu, počas celej doby môjho štúdia.

Obsah

Úvod	2
1 Vymedzenie teoretických konceptov	5
1.1 Indigenizmus	5
1.1.1 Periodizácia indigenizmu	7
1.1.2 Kritický pohľad na indigenizmus	11
1.2 Indianizmus a <i>katarismo</i>	12
1.3 Prípád Bolívie	15
1.4 Developmentalizmus	23
2 Evo Morales a jeho vláda	28
2.1 Evo Morales: politické začiatky a jeho vláda	28
2.2 Ústava z roku 2009	36
2.3 Moralesov politický obrat	43
3 Analýza	48
3.1 Úloha ťažby plynu v Bolívii	48
3.2 Vzťah k exportu	53
3.3 Budovanie infraštruktúry	57
3.4 Autonómia indiánskych hnutí	59
3.5 Súhrnná analýza	64
Záver	68
Summary	70
Použitá literatúra	71
Tézy Diplomovej práce	85

Úvod

Latinská Amerika je vo všeobecnosti regiónom podnetným na výskumy v oblasti sociálnych vied. Pozornosť akademikov sa však majoritne sústreďuje skôr na atlanticko-európsky priestor a projekty skúmajúce Latinskú Ameriku sú utláčané do úzadia. Mimoriadne pozoruhodnou krajinou v tomto regióne je Bolívia. Je to štát, ktorý sa vymyká tradičným modelom latinskoamerických spoločností, je plný výnimiek a nevyspytateľnej histórie. Napriek tomu sa krajine ani v rámci latinskoamerického regiónu nedostáva toľko pozornosti, koľko by zasluhovala. Bezpochyby totiž ponúka mnoho námetov na originálne štúdie v oblasti sociálnych vied, ekonómie, či histórie.

Z hľadiska medzinárodných vzťahov môžu byť veľmi zaujímavé nedávne udalosti spojené s kontroverznými prezidentskými voľbami v októbri 2019, ktoré vyvolali množstvo nepokojov a vyvrcholili nútenou emigráciou prezidenta Eva Moralesa. Už teraz je jasné, že táto situácia môže predstavovať dôležitý míľnik v bolívijskej politickej histórii. Míľnik takých rozmerov akým bolo v roku 2005 zvolenie Eva Moralesa do prezidentského kresla.

Máloktorý bolívijský politik vzbudil vo verejnosti toľko vášní, či polemiky ako práve Evo Morales. Až do 21. storočia, bolo takmer nevídaným javom, aby sa prezidentom stal človek s indiánskymi koreňmi. Moc bola v rukách privilegovaných politikov, ktorí nebrali veľký ohľad na indiánske komunity žijúce v krajine. Napriek tomu, že Indiáni tvoria väčšinu bolívijskej populácie, dlhé stáročia žili v marginalizácii. Okrem porušovania ich ľudských práv, boli diskriminovaní pre svoj etnický pôvod a vykorisťovaní. Byť Indiánom bolo v Bolívii stigmou.

V reakcii na túto dlhodobú situáciu sa začali formovať indigenistické hnutia. Prvé vplyvy indigenizmu začali do Bolívie prenikať najmä zo susedného Peru, či zo vzdialenejšieho Mexika, ktoré začiatkom 20. storočia zažilo jednu z najpamätnejších revolúcií, podnietenú predovšetkým sociálnou nerovnosťou. Príchod indigenizmu vyvolal nadšenie najmä u niektorých intelektuálov, šírenie týchto myšlienok však nebolo také jednoduché, problémov bolo hneď niekoľko, medzi inými aj vysoká miera analfabetizmu v krajine.

Jedným z dôležitých momentov bola revolúcia v roku 1952, ktorej cieľom bolo zrovnoprávniť indiánske obyvateľstvo so zvyškom krajiny a uskutočniť pozemkovú reformu. Napriek tomu, že niektorí autori spochybňujú naplnenie jej cieľov stala sa

podnetom pre rozvoj ďalších iniciatív, v ktorých boli ústrednou postavou Indiáni, *indianizmus* (*indianismo*) a *katarizmus* (*katarismo*). Aj keď politický vývoj v krajine značne komplikoval rozvoj týchto hnutí, podarilo sa im v indiánskom obyvateľstve vybudovať istý pocit spolupatričnosti a hrdosti na svoju kultúru, tradície a históriu. Postupne od 90. rokov minulého storočia bolo vďaka sociálnej mobilizácii možné vydobýť aspoň niekoľko čiastočných víťazstiev. Politici raziaci tvrdý neoliberalistický model ekonomiky boli nútení pristúpiť k ústupkom. Tieto udalosti postupne razili cestu k tomu, čo niektorí vnímajú ako vyvrcholenie tejto „indigenistickej revolúcie“ v Bolívii, k zvoleniu prvého indiánskeho prezidenta.

V tejto diplomovej práci sa budeme venovať osobe Eva Moralesa s akcentom na jeho politickú stratégiu. Morales nastúpil do prezidentského úradu v roku 2006. Jeho prvé kroky a opatrenia naznačovali, že sa bude jednať o indigenisticky zameraného prezidenta. Jeho vládu odštartovala inaugurácia v štýle dávnych andských ceremónií, kde sľúbil toleranciu voči opozícii, ale aj opatrenia, ktoré mali zlepšiť život indiánskeho obyvateľstva. Rozhodnutia ako znárodnenie plynových ložísk v roku 2006, či vydanie novej ústavy v roku 2009, sú len niektoré z opatrení, ktoré sľubovali začiatok novej éry v krajine. Akademici, kritici, ale aj niektorí z jeho bývalých prívržencov tvrdia, že u Eva Moralesa nastal politický obrat. A počiatočný indigenizmus vystriedal tvrdým extraktivizmom a politikami smerujúcimi k rozvojovému štátu (*developmental state*).

Tému sme si zvolili z dôvodu jej aktuálnosti. Krajina, ako bolo vyššie spomínané, si v poslednom období prešla veľmi chaotickým obdobím, nedávne udalosti teda môžu generovať otázky týkajúce sa charakteru vlády prezidenta Eva Moralesa. Pri písaní práce budeme vychádzať z predpokladu, že u bývalého bolívijskeho prezidenta došlo k politickému obratu, tak, ako to opisujú niektorí akademici, či jeho kritici.

Cieľom práce bude zmapovať politické stratégie a obrat (resp. obraty) Eva Moralesa). Presnejšie zamerať sa pri tomto skúmaní na vybrané aspekty jeho vlády, ako napríklad, aká je úloha ťažby plynu v Bolívii? Aký je vzťah prezidenta Moralesa k exportu? Či zamerať sa na fenomén autonómie indiánskych hnutí v Bolívii a budovanie infraštruktúry. Zaujímá nás ako sa Moralesove politiky menili postupom času, domnievame sa, že práve tieto aspekty nám pomôžu dešifrovať politickú stratégiu bývalého bolívijskeho prezidenta. Analýzou týchto aspektov sa budeme snažiť túto hypotézu buď vyvrátiť alebo potvrdiť.

Vytýčené ciele sa budeme snažiť dosiahnuť pomocou metódy *komparatívnej analýzy politik* prezidenta Moralesa. Táto metóda umožní podrobnejšie porovnať vývoj a zmeny postoja v určitých oblastiach politiky akými sú napríklad Moralesov vzťah k exportu, budovanie infraštruktúry v Bolívii, úloha ťažby plynu a autonómia indiánskych hnutí. Tiež bude možné porovnať oficiálne vyhlásenia Moralesovej vlády s bolívijskou realitou. V práci sa budem snažiť zhodnotiť politickú stratégiu Eva Moralesa, jeho politické obraty a postoje, pomocou analýzy dostupných oficiálnych dokumentov a odbornej literatúry a následne analýzou zistení výskumu. Kým Evo Morales bol v minulosti vnímaný ako indigenista, v súčasnosti mnohí autori upozorňujú na jeho politický obrat.

Z organizačného hľadiska bude práca rozdelená na tri kapitoly. Prvá bude venovaná vymedzeniu teoretických konceptov (*indigenizmus, indianizmus, katarizmus* a pod.), ktoré by nám mali pomôcť lepšie uchopiť a analyzovať danú problematiku. domnievame sa, že budú užitočné pri následnej analýze vyššie spomínaných aspektov vlády Eva Moralesa. Druhá kapitola sa bude venovať postave Eva Moralesa, jeho životom, vplyvom, ktoré formovali jeho politické presvedčenie, ale aj jeho cestu k moci. Neopomenieme ani stručný prehľad opatrení, ktoré boli realizované počas jeho mandátu. Dôležitou súčasťou tejto kapitoly je časť, ktorá vysvetľuje prínosy ústavy z roku 2009, ale aj snaha definovať politický obrat prezidenta očami niektorých akademikov a kritikov. Posledná tretia kapitola bude zameraná na analýzu vybraných aspektov Moralesových politik, ktoré považujeme za kľúčové vzhľadom na skúmanú tému.

Pri písaní práce budeme pracovať vo veľkej miere so sekundárnou literatúrou, neopomenieme ale ani primárne zdroje v podobe niektorých konkrétnych zákonov, no najmä ústavy z roku 2009. Štúdium ústavy je pre túto diplomovú prácu kľúčové. Za dôležitý zdroj považujeme aj niektoré prejavy prezidenta Moralesa, či iné oficiálne dokumenty vydané v rokoch 2006 až 2019, teda za obdobia prezidentského mandátu Eva Moralesa. Domnievame sa, že výsledky práce by mohol skresliť nevhodný výber použitej literatúry z tohto dôvodu sme sa pre zachovanie čo najväčšej možnej miery objektivity rozhodli pracovať s publikáciami národných, ale aj zahraničných autorov, ktorí majú možnosť k téme pristupovať s odstupom. Používať budeme aj aktuálne zdroje akými sú novinové články, či letáky vydané vládou, ktoré dobre ilustrujú reálne dopady jednotlivých opatrení na každodenný život.

1 Vymedzenie teoretických konceptov

V tejto kapitole sa budeme venovať kľúčovým teoretickým konceptom, ktoré sú dôležité pre úplné pochopenie problematiky. Konkrétne sa pokúsime vytvoriť uspokojivú definíciu pojmov *indigenizmus*, *indianizmus* a *katarizmus*. Zameriame sa na bližšiu špecifikáciu týchto pojmov v Bolívii. V poslednej časti tejto kapitoly vysvetlíme pojem (štátny) *developmentalizmus*.

Kapitola bude zameraná nielen na vymedzenie presných definícií, ale aj na opis vývoja vnímania jednotlivých pojmov. Domnievame sa, že poznanie historických okolností a ich vývoj naprieč časom sú kľúčové pre pochopenie súčasnej situácie v Bolívii. Tak ako presná definícia indigenizmu, aj presná periodizácia závisí od uhla pohľadu, či presvedčenia autorov. Tí sa na tom nevedia zhodnúť, počiatkový bod vzniku indigenizmu sa teda môže v odbornej literatúre líšiť. Z tohto dôvodu sa budeme snažiť poskytnúť čo najobjektívnejší a najkomplexnejší pohľad na túto problematiku, samozrejme s ohľadom na širokospektrálnosť smerov a názvov. V odbornej literatúre existuje široké spektrum diel, ktoré sa venujú primárne indigenizmu a jeho vývoju v Mexiku, napriek tomu sa domnievame, že príklad Mexika možno považovať za univerzálny a postačujúci na pochopenie tohto fenoménu.

1.1 Indigenizmus

Termín *indigenizmus* je odvodený zo španielskeho slova *indígena* (v preklade Indián), ide o všeobecne ustálený pojem, ktorý je tiež synonymom slova *indio* (v preklade Indián), ktoré má negatívnu, pejoratívnu konotáciu. Pojem je už tradične spätý s latinskoamerickou politikou, no napriek tomu sa autori nevedia zhodnúť na jeho presnej definícii, tak ako pri mnohých iných pojmoch v sociálnych vedách, aj v tomto prípade existuje široké spektrum definícií, interpretácií a názorov. Okrem sociálnych vied sa tento termín používa aj v mnohých iných oblastiach ako napríklad v literatúre, umení, či v lexikológii.

Jedným z popredných teoretikov indigenizmu je francúzsky etno-sociológ Henri Favre, ktorý vo svojom diele *El indigenismo* (1998), definoval pojem ako „*myšlienkový prúd*

priaznivý voči Indiánom“¹. Jedným z prejavov indigenizmu je práve ochrana indiánskeho obyvateľstva pred krivdami a nespravodlivosťou a uznanie jeho kladných vlastností. Korene indigenizmu podľa neho siahajú až do obdobia objavenia Ameriky Krištofom Kolumbom, ktorého nazýva prvým indigenistom.² Favre tiež tvrdí, že indigenizmus je výlučne latinskoamerickým fenoménom a v severnej Amerike sa nevyskytuje.³

Je dôležité zdôrazniť, že indigenizmus nie je odrazom indiánskeho zmýšľania, ale ide o predstavy, ktoré majú o Indiánoch kreolovia a mestici.⁴ Tí majú podľa Alejandra Marroquína ambíciu začleniť indiánske obyvateľstvo do národných spoločností. Samotný indigenizmus Marroquín definuje ako politickú agendu jednotlivých štátov pre riešenie problémov Indiánov.⁵ Mexický filozof Luis Villoro zase vníma indigenizmus ako „*súbor teoretických poňatí a vedomých procesov, ktoré v plynutí času prejavovali indiánskosť*“⁶.

Ako bolo vyššie spomenuté väčšina autorov sa vo svojich výskumoch zaoberá indigenizmom v Mexiku. Napriek tomu sa domnievam, že tento model môže byť braný za univerzálny, s menšími obmenami, pre celú Latinskú Ameriku. Indigenizmus sa podľa Country Jung skladá z troch komponentov, ktorými sú politika štátneho poručníctva, „mexikanizácia“ a vyzdvihovanie indiánskej minulosti. Politika štátneho poručníctva sa stala začiatkom 20. storočia oficiálnou politikou štátu, ktorý mal záujem podieľať sa na riešení tzv. „indiánskeho problému“. Ten mal spočívať v zaostalosti indiánskeho obyvateľstva v ekonomickej, tak ako aj sociálno-kultúrnej oblasti. „Mexikanizáciou“ mal štát na mysli asimilovanie a integráciu Indiánov do mexickej, majoritne mestickej spoločnosti, resp. začlenenie marginalizovaného obyvateľstva do národnej spoločnosti (v prípade iných latinskoamerických štátov). Tretia zložka latinskoamerického indigenizmu znamená návrat k indiánskej minulosti, do čias pred conquisty, keď bol kontinent

¹ FAVRE, Henri. *El indigenismo*. México: Fondo de Cultura Económica, 1998, str. 7.

² Ibid.

³ Ibid., str. 11

⁴ Ibid.

⁵ MARROQUÍN, Alejandro D. *Balance del indigenismo : Informe sobre la politica indigenista en América*. México: Instituto Indigenista Interamericano, 1972.

⁶ VILLORO, Luis. *Los grandes momentos del indigenismo en México*. 3a ed. México, D.F: El Colegio de México : Fondo de Cultura Económica, 1996, str. 14.

ovládaný rozsiahlymi impériami (hlavne Aztékovia, Mayovia a Inkovia).⁷

1.1.1 Periodizácia indigenizmu

Len niekoľko desaťročí po objavení nového kontinentu Krištofom Kolumbom sa španielskej korune podarilo úspešne zaviesť svoju administratívu. Vo všeobecnosti v tomto období boli Indiáni vnímaní z dvoch uhlov pohľadu. Európania ich považovali buď za „vznešených divochov“ alebo „barbarských kanibalov“. Opisy prvých Európanov, ktorí sa vylodili na brehoch Nového sveta nápadne pripomínali idylické výjavy z raja, kde ľudia chodili nahí a ich duše boli nepoškvrnené hriechom. Mnohí v nich videli naivné bytosti, ktoré mali lepšie predpoklady stať sa dobrými kresťanmi ako samotní Španieli, ale zároveň ich bolo potrebné viesť k viere. Druhý pohľad bol odlišný, no taktiež ospravedlňoval prítomnosť a správanie dobyvateľov na novom kontinente. Indiáni boli zobrazovaní ako bezbožní divosi, ktorých duše bolo potrebné zachrániť, tým, že budú privedení na cestu kresťanstva. Tieto predstavy boli ovplyvnené opismi neznámych a exotických kmeňov Marca Pola, ktoré mnohí námorníci s obľubou čítali.⁸

Novonastolený španielsky právny systém zbavil Indiánov ich právomocí, prebiehalo infantilizovanie pôvodného obyvateľstva. Prví indigenisti tejto doby sa vyznačovali paternalistickým prístupom. V tomto období ešte nemožno hovoriť o myšlienke rasovej rovnosti. Vo všeobecnosti panovalo presvedčenie o menejcennosti Indiánov. Ochrancovia Indiánov svoje konanie zakladali len na kresťanskej etike a zbožnosti. Dokonca aj španielski panovníci vydali niekoľko zákonov, ktoré mali zabrániť zneužívaniu autority. Napriek tomu ochrana Indiánov nebola dostatočná, boli rozdelení do menších komunít, vysťahovaní z miest, odsunutí na okraj spoločnosti a nútení vykonávať menej výnosné remeslá. Táto segregácia zničila ich sebedomie a poznačila ich osud na dlhé stáročia.⁹

7 JUNG, Courtney. The moral force of indigenous politics: critical liberalism and the Zapatistas. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. Contemporary political theory, str. 94 – 97.

⁸ MARTÍNEZ HOYOS, Francisco. *El indigenismo : desde 1492 hasta la actualidad*. Madrid: Cátedra, 2018, str. 41 – 44.

⁹ FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ José M. Indigenismo. REYES, Román. *Diccionario Crítico de Ciencias Sociales* [online]. Zväzok I-IV. Madrid a Mexiko: Universidad Complutense de Madrid, 2009 [cit. 2020-05-20]. ISBN 978-84-96780-14-9. Dostupné z: <http://webs.ucm.es/info/eurotheo/diccionario/I/indigenismo.htm> .

Začiatok 19. storočia sa niesol v znamení bojov za nezávislosť. Postoj voči pôvodným obyvateľom v tomto období sa však nezlepšil, dokonca mnohí autori sa domnievajú, že ich situácia bola horšia. V spoločnosti boli naďalej pevne ukotvené zvyky a štruktúry z čias kolónie a Indiáni sa nevedeli vymaniť ani z ekonomickej, ani z kultúrnej marginalizácie. A práve v druhej polovici storočia sa začali formovať prvé indigenistické hnutia. Vlády si uvedomovali dôležitosť začlenenia indiánskeho obyvateľstva do spoločnosti a snažia sa ho asimilovať.¹⁰

Začiatkom 20. storočia sa zrodilo v Latinskej Amerike niekoľko indigenistických hnutí, ktorých cieľom bolo brániť indiánske obyvateľstvo pred dovtedy bežnými krivdami. Hlavnými centrami týchto hnutí sa stali Peru a Mexiko. V Mexiku sa impulzom stala mexická revolúcia (1910 – 1917). V Lime, hlavnom meste Peru, v období 1909 – 1914 pôsobila *Asociación Pro-Indígena* (v preklade: *Pro-indiánska asociácia*), ktorá sa zaoberala problémami peruánskych Indiánov. Vo svojej agende mala mapovanie problematických oblastí, ale aj bezplatné právne zastupovanie v prípadoch zneužitia moci latifundistami.¹¹

Mexický etnológ Arturo Warman rozdelil mexický indigenizmus 20. storočia na tri etapy. Tie sa navzájom od seba líšili odlišným vnímaním konceptu indiánstva. V prvej etape boli Indiáni definovaní na základe ich rasovej príslušnosti a kultúry. Druhá etapa sa niesla v znamení integrácie indiánskeho obyvateľstva do majoritnej spoločnosti, namiesto konceptu rasy sa bral ohľad na kultúru a jazyk, práve to boli komponenty, ktoré Indiánov odlišovali od zvyšku spoločnosti.¹²

Zlomovým momentom bol prvý Panamerický kongres v Pátzcuare (1940) a tiež založenie Národného indigenistického inštitútu (INI – Instituto Nacional Indigenista) v roku 1948. Inštitút mal na starosti podporu rozvoja a integrácie indiánskeho obyvateľstva do mexickej spoločnosti. Priekopníkom v oblasti indigenistických politík v tomto období bol mexický prezident Lázaro Cárdenas (1934 – 1940). Práve indigenistické politiky mali byť

¹⁰ FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ José M. Indigenismo. REYES, Román. *Diccionario Crítico de Ciencias Sociales* [online]. Zväzok I-IV. Madrid a Mexiko: Universidad Complutense de Madrid, 2009 [cit. 2020-05-20]. ISBN 978-84-96780-14-9. Dostupné z: <http://webs.ucm.es/info/eurotheo/diccionario/I/indigenismo.htm> .

¹¹ MARTÍNEZ HOYOS, Francisco. *El indigenismo : desde 1492 hasta la actualidad*. Madrid: Cátedra, 2018, str. 177.

¹² WARMAN, Arturo. *Los indios mexicanos en el umbral del milenio*. México, D.F.: Fondo de Cultura Económica, 2003, str. 34.

riešením pre nedostatočnú integráciu indiánskeho obyvateľstva do mestických spoločností. Túžba integrácie zo strany vlády sa zrodila v podobe indigenizmu už počas Mexickej revolúcie. Cárdenasove opatrenia mali začleniť Indiánov do spoločnosti z kultúrneho, sociálneho, ale aj etnického hľadiska. V Mexiku sa na túto neľahkú úlohu podujalo Ministerstvo školstva (SEP) a INI.¹³

Akultúrácia a modernizácia indiánskeho obyvateľstva mala byť uskutočnená pomocou projektov na lokálnej úrovni. Do indiánskych komunít mali byť vysielaní tréningoví „indiánski promotéri“, ktorí ovládali aj lokálne jazyky. No tento projekt bol odsúdený na neúspech. Jedným z jeho nedostatkov bol fakt, že program bol vytvorený v hlavnom meste Mexika, teda ďaleko od oblastí obývanými Indiánmi a tiež ďaleko od ich každodennej reality. Integračné opatrenia neboli zamerané len na školstvo, ale aj na indiánske hospodárstvo, ktoré bolo považované za nedostatočne rozvinuté.¹⁴

V tretej etape mexického indigenizmu začali byť kultúrne rozdiely vnímané ako obohacujúce. Napriek tomu, že sa týmito opatreniami podarilo dospieť k významným zmenám, mexický indigenizmus zlyhal v snahe odstrániť rasovú a socio-ekonomickú diskrimináciu, ktorá v mexickej spoločnosti pretrváva dodnes.¹⁵

Na základe popisu vývoja indigenizmu Joséom M. Fernándezom možno zostaviť periodizáciu komplexne pre latinskoamerický indigenizmus a rozdeliť jeho vývoj na niekoľko fáz. Je však nutné dodať, že táto periodizácia je veľmi podobná tej Warmanovej, aj keď ten sa zaoberal len indigenizmom v Mexiku. Za prvú fázu možno označiť inštitucionalizáciu indigenizmu. V roku 1940 bol v mexickom Pátzcuare usporiadaný prvý Panamerický indigenistický kongres (I Congreso Indigenista Interamericano), na ktorom bol Indián (*indio*) definovaný ako „ekonomicky a sociálne slabý jedinec“¹⁶. Indián je teda vnímaný ako zaostalý článok spoločnosti a prekážka v národnom rozvoji. Tento pohľad na indiánske obyvateľstvo je jedným z dôvodov paternalistického prístupu vlád k indiánskemu

¹³ POSTERO, Nancy Grey a Leon ZAMOSC, ed. *The struggle for indigenous rights in Latin America*. Brighton: Sussex Academic Press, c2004, str. 41 – 43.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ WARMAN, Arturo. *Los indios mexicanos en el umbral del milenio*. México, D.F.: Fondo de Cultura Económica, 2003, str. 34.

¹⁶ El Primer Congreso Indigenista Interamericano. *Boletín Bibliográfico de Antropología Americana (1937-1948)*. Pan American Institute of Geography and History, 1940, 4(1), str. 28.

obyvateľstvu. Indigenizmus v 40. rokoch 20. storočia stráca svoj doterajší charakter a stáva sa ideologickým nástrojom v rukách štátu. Konferencia má dopad na celý kontinent a jednotlivé štáty postupne začnú implementovať indigenistické politiky.¹⁷

Ako jediné riešenie „indiánskeho problému“ štáty videli integráciu indiánskeho obyvateľstva do jednotlivých národných spoločností s cieľom vytvoriť homogénny národ. Tento proces možno ohraničiť približne od 40. až do polovice 70. rokov 20. storočia. Indiáni mali byť vymanení z okraja spoločnosti a mali sa stať jej plnohodnotnou súčasťou z politického, ekonomického, ale aj kultúrneho hľadiska. Integrovaný indigenizmus však v priebehu desaťročí zmenil svoje zameranie. Medzi rokmi 1940-1955 bolo prioritou vlád „pošpanielčovanie“ (*castellanización*) obyvateľov z marginalizovaných oblastí. Táto iniciatíva však nepriniesla očakávané výsledky a preto sa o niečo neskôr zvolilo bilingválne vyučovanie na školách v indiánskych oblastiach.¹⁸

Od roku 1955 až približne do polovice 70. rokov sa vlády zamerali na komunitárny rozvoj indiánskych oblastí. Táto rozvojová politika mohla byť realizovaná vďaka rôznym medzinárodným organizáciám a programom, jednou z nich bola aj Hospodárska komisia pre Latinskú Ameriku a Karibik (CEPAL). V konečnom dôsledku však žiadne z týchto snáh nepomohli naplniť cieľ vlád, začleniť Indiánov do národných štátov a transformovať ich v plnohodnotných občanov.¹⁹

Integrovaný indigenizmus poznačený svojim neúspechom sa v 70. rokoch začína transformovať, výsledkom je posun k etnorozvoju (*etnodesarrollo*). Niektorí autori hovoria aj o participačnom alebo *novom indigenizme* (*nuevo indigenismo*). Tento indigenizmus je zameraný primárne na kultúrne bohatstvo indiánskych národov. V roku 1981 bola na konferencii v kostarickom San José vypracovaná definícia termínu *etnodesarrollo*. Experti z UNESCO a FLACSO (Latinskoamerický inštitút sociálnych vied) tvrdia, že ide o „*expanziu a konsolidáciu oblasti vlastnej kultúry, posilňovaním autonómnej rozhodovacej schopnosti kultúrne diferencovanej spoločnosti riadiť jej vlastný rozvoj a vykonávať sebaurčenie každého, kto bez ohľadu na to, akú úroveň zvažuje a zahrňa spravodlivé*

¹⁷ FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ José M. Indigenismo. REYES, Román. *Diccionario Crítico de Ciencias Sociales* [online]. Zväzok I-IV. Madrid a Mexiko: Universidad Complutense de Madrid, 2009 [cit. 2020-05-20]. ISBN 978-84-96780-14-9. Dostupné z: <http://webs.ucm.es/info/eurotheo/diccionario/I/indigenismo.htm> .

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

a správne usporiadanie moci. To znamená, že etnická skupina je politicko-administratívnou jednotkou s právomocami nad svojim vlastným územím a s rozhodovacou schopnosťou v oblastiach, ktoré predstavujú jej rozvojový projekt v rámci procesu zvyšovania autonómie a samosprávy“²⁰. Indiáni majú byť teda jedinými „pánmi svojho osudu“.²¹

Manuel González Prada vo svojom diele *Horas de lucha* (v preklade *Hodiny boja*) napísal: „situácia Indiána sa môže zlepšiť dvomi spôsobmi, buď sa srdce utláčateľov zľutuje a uzná práva utláčaných, alebo duch utláčaných získa dostatočnú silu na prekonanie utláčateľov“²². V tomto prípade sa však Indiáni chopili svojho vlastného osudu. Ich úspechy neboli zásluhou vyjednávania, ale ich vlastnej iniciatívy.²³

Počas obdobia medzi rokmi 1972 – 1993 bolo zorganizovaných celkovo päť panamerických indigenistických kongresov, na ktorých sa postupne menilo a definovalo politické zameranie indigenizmu. Indiáni dostávali čoraz viac priestoru a bola uznaná a prijatá ich kultúrna rozmanitosť. Štáty boli nútené začleniť do svojej legislatívy nové zákony, ktoré mali garantovať právo na kultúrnu a etnickú diverzitu. Na kongrese v Manague v roku 1993 sa objavili názory o nutnosti reformovania dohody spísanej v roku 1940 v Pátzcuare.²⁴

1.1.2 Kritický pohľad na indigenizmus

Prví kritici indigenizmu sa objavili už v období kolónie, jedným zo známych prípadov bol text *Parecer de Yuncay* (1571) z dielne kňaza Garcíu de Toledo, ktorom autor

²⁰ *La UNESCO y la lucha contra el etnocidio: declaración de San José, diciembre 1981*. San José: UNESCO a FLACSO, 1981, str. 1 – 2.

Dostupné z: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000049951_spa .

²¹ FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ José M. Indigenismo. REYES, Román. *Diccionario Crítico de Ciencias Sociales* [online]. Zväzok I-IV. Madrid a Mexiko: Universidad Complutense de Madrid, 2009 [cit. 2020-05-20]. ISBN 978-84-96780-14-9. Dostupné z: <http://webs.ucm.es/info/eurotheo/diccionario/I/indigenismo.htm> .

²² Nuestros Indios. GONZÁLEZ PRADA, Manuel. *Horas de lucha* [online]. Marxists Internet Archive, 2001 [cit. 2020-03-21]. Dostupné z: https://www.marxists.org/espanol/gonzalez_prada/indios.htm .

²³ FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ José M. Indigenismo. REYES, Román. *Diccionario Crítico de Ciencias Sociales* [online]. Zväzok I-IV. Madrid a Mexiko: Universidad Complutense de Madrid, 2009 [cit. 2020-05-20]. ISBN 978-84-96780-14-9. Dostupné z: <http://webs.ucm.es/info/eurotheo/diccionario/I/indigenismo.htm> .

²⁴ Ibid.

kritizuje angažovanosť kňaza Bartolomé de las Casas a jemu podobných v ochrane indiánskeho obyvateľstva. Podľa neho sú totiž Indiáni trofejou, na ktorú majú Španieli nárok. Tento názor sa pomerne rýchlo rozšíril, v koloniálnej spoločnosti bola totiž vítaná akákoľvek zámienka, ktorá by ospravedlnila prítomnosť a skutky Španielov v Novom svete.²⁵

V 20. storočí sa objavujú ďalší kritici indigenizmu, ich kritika má však iné dôvody. Mexický antropológ Guillermo Bonfil Batalla nesúhlasil s používaním kategórie *indio* (Indián). Podľa neho totiž tento termín odkazoval na koloniálne dedičstvo a vyčleňoval Indiánov ako druhoradú kategóriu v podriadenej pozícii oproti španielskym (európskym) dobyvateľom. Následky koloniálnych pomerov si podľa Bonfila Batallu Indiáni nesú dodnes v podobe nerovného postavenia voči ostatným zložkám obyvateľstva a marginalizácii z ekonomického, ale aj socio-kultúrneho hľadiska. Taktiež tvrdil, že termín *indio* zjednodušuje a opomína diverzitu indiánskych kmeňov v rámci Latinskej Ameriky. Zdôrazňoval, že Indiáni nie sú a nikdy neboli homogénnou skupinou.²⁶

V Bolívii sa v druhej polovici 20. storočia začali v reakcii na paternalistický prístup indigenizmu vyvíjať dva smery, indianizmus (*indianismo*) a katarizmus (*katarismo*). Na rozdiel od indigenizmu, indianisti a kataristi vnímali Indiánov ako autonómne subjekty, ktoré sú schopné prijímať samostatné rozhodnutia, a nie sú len statickým objektmi politiky, ale jej aktívnymi tvorcami.

1.2 Indianizmus a *katarismo*

Indianizmus a *katarismo* (katarizmus) sú smery, ktoré vznikli v Bolívii ako reakcia na indigenizmus. Kým základom pojmu indigenizmus je slovo *indígena*, pojem indianizmus sa zakladá na slove *indio*. *Indio* má dodnes pomerne negatívnu konotáciu, je často používané ako nadávka, alebo v súvislosti s rôznymi pejoratívnymi výrazmi. Navyše je vnímané ako odkaz na mocenské vzťahy z koloniálneho obdobia, odkaz na tzv. „inú“ alebo „menejcennú

²⁵ MARTÍNEZ HOYOS, Francisco. *El indigenismo : desde 1492 hasta la actualidad*. Madrid: Cátedra, 2018, str. 55 – 56.

²⁶ BONFIL BATALLA, Guillermo. *Identidad y pluralismo cultural en América Latina*. Buenos Aires: Fondo Editorial del CEHASS, 1992. ISBN 0-8477-0192-1.

rasu“.²⁷ Práve z tohto dôvodu indianistickí vodcovia prijali slovo *indio* za svoje, ide o istý spôsob revindikácie indiánskych národov.

Primárny rozdiel medzi indigenizmom a indianizmom je, že indianizmus sa zrodil priamo z iniciatívy Indiánov, nejedná sa teda o projekt, ktorý sa snažia presadiť vládnuce elity. Počiatky indianizmu sa datujú do druhej polovice 20. storočia. Za jedného z hlavných predstaviteľov tohto smeru z politického hľadiska sa považuje Raymundo Tambo (Bolívia). Indiáni si v tomto období uvedomujú, že nik iný nevyrieši za nich ich problémy ak nie oni sami. Kým v indigenizme sú Indiáni subjektom politiky, vďaka indianizmu sa stávajú politickými subjektmi.

Vo indianistickom vnímaní sveta prevláda etnický fundamentalizmus, čo v praxi znamená, že svet je vnímaný čierno-bielo, rozdelený na „zlých belochov“ a „dobrých indiánov“. Paradoxne to je jeden z mála faktorov, na ktorom sa s indigenizmom zhodnú, indigenizmus má tiež zromantizovanú predstavu o Indiánoch, vidí ich ako čisté, nevinné stvorenia obdarené mnohými atribútmi.²⁸ Indianizmus je antikoloniálneho charakteru, jeho cieľom je oslobodiť pôvodné obyvateľstvo od koloniálnych praktík a európskej nadvlády. Bolívia ako štát je vnímaná ako produkt európskeho importu, cieľom indianistov je návrat do minulosti a nastolenie predkolumbovského Collasuyo²⁹. Hlavnou myšlienkou tohto hnutia je návrat do slávnej predkolumbovskej minulosti indiánskych národov. História je vnímaná zidealizovane a prívrženci tohto hnutia túžia po znovuzavedení rovnakého systému a zároveň po vykázaní „bielych utláčateľov“.³⁰

Katarismo je smer, ktorý sa odčlenil od indianizmu. Jeho samotný názov nesie odkaz

²⁷ MACUSAYA CRUZ, Carlos. La idealización en el indianismo: condiciones y límites. CERUTTI GULDBERG, Horacio, ed. *Pensamiento crítico en América Latina*. México: LXIV Legislatura de la H. Cámara de Diputados, 2019, str. 81 – 84.

²⁸ Pensamiento político Indígena I: Indianismo e Indigenismo. In: Youtube [online]. 12. 11. 2015 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=5Ed8h_vrzlg . Kanál užívateľa Friedrich-Ebert-Stiftung.

²⁹ Collasuyo v preklade z jazyka quechua znamená „krajina mudrcov“, ide o najväčšiu zo štyroch častí inkského impéria (Tahuantinsuyo). Historicky táto oblasť siahala od peruánskeho Cusca cez Andy a bolívijské Altiplano až po severné brehy čilskej rieky Maule a od brehov Tichého oceána až po dnešné argentínske Santiago del Estero. Jej vznik sa datuje do roku 1438, kedy bola založená inkským panovníkom Pachacútim (1438 – 1471).

³⁰ LEE VAN COTT, Donna. *From Movements to Parties in Latin America: The Evolution of Ethnic Politics*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 53.

na Túpaca Katariho (1750 – 1781), caudilla aymarského pôvodu, ktorý sa v roku 1781 postavil na čelo povstania proti španielskej nadvláde a sa stal symbolom boja proti európskemu útlaku voči Indiánom. Hlavnou myšlienkou tohto hnutia je reorganizovanie spoločnosti a vytvorenie pluralistického a inkluzívneho štátu. Katarizmus okrem etnického aspektu berie do úvahy aj faktor triednej príslušnosti. Ich cieľom je znovu založenie bolívijského štátu s ohľadom na etnický aspekt. Oproti indianistom však kataristi nevyklúčujú súžitie indiánskych zvyklostí s tými západnými. Táto tolerancia sa prejavila veľkou sympatiou neindiánskych jedincov voči hnutiu, mnohí z nich sa dokonca stali jeho súčasťou.³¹

Keďže oba smery sú si veľmi podobné, Carlos Macusaya Cruz navrhuje rozlišovať medzi indianizmom a katarizmom na základe časovej periodizácie týchto hnutí. Podľa neho je teda možné rozdeliť vývoj týchto fenoménov na tri obdobia, počas ktorých indianizmu stratil svoju prestíž a katarizmus začal byť považovaný za realistickejší smer.³²

- 1) *Počiatkové obdobie (1960 – 1971) – počínajúce založením Národnej agrárnej strany v roku 1960 a končiace štátnym prevratom Huga Banzera 1971. V tomto období sa v bolívijských Andách objavili základy toho, čo by sa dalo nazvať spolitizovanie etnicity, kde boli racializovaní ako Indiáni. Začína sa „odkrývanie“ Tupaca Katariho (a jeho uvedenie do roľníckeho oborového jazyka), wiphaly a ďalších prvkov súvisiacich s históriou a symbolikou v Andách, čím sa predlžuje pamäť.*
- 2) *Obdobie „rozvetvenia“ (1973 – 1980) – počínajúce uverejnením Manifestu z Tiwanaka (1973) a končiace štátnym prevratom Garcíu Meza (1980), v tomto období sa objavuje katarizmus, ktorý sa nielen odlišuje od indianizmu, ale ho aj konfrontuje. Politické prejavy tohto obdobia boli: Indiánske hnutie Tupaj Katari (MITKA) a Revolučné hnutie Tupaj Katari (MRTK). Prví z nich sa sústredili na hľadanie „originality“ politickej nezávislosti a vytváranie zlomov, zatiaľ čo druhí sa snažili o spojenectvo a postupný pokrok.*

³¹ LEE VAN COTT, Donna. *From Movements to Parties in Latin America: The Evolution of Ethnic Politics*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 53.

³² MACUSAYA CRUZ, Carlos. La idealización en el indianismo: condiciones y límites. CERUTTI GULDBERG, Horacio, ed. *Pensamiento crítico en América Latina*. México: LXIV Legislatura de la H. Cámara de Diputados, 2019, str. 76 – 77.

3) *Obdobie úpadku (1982 – 1997) – počínajúce prevzatím poslaneckých kresiel poslancami MITKA a MITKA-1 v roku 1983 a koncom funkčného obdobia viceprezidenta Victora Huga Cárdenasa (1997). Boli to roky, v ktorých indianizmus a katarizmus vstúpili do vnútornej konfrontácie a mnoho z ich prívržencov sa priklonilo k multikulturalizmu. Najvýznamnejšie prejavy tohto obdobia boli rozdelenie a atomizácia, hlavne v indianizme.*

(Macusaya Cruz, 2019: 76 – 77)

1.3 Prípád Bolívie

V súčasnosti žije v Bolívii viac ako 11 miliónov, predpokladá sa, že toto číslo rýchlo rastie.³³ Krajina patrí ku štátom s najväčším počtom indiánskej populácie z celej Latinskej Ameriky. Podľa dát získaných zo sčítania z roku 2012, len 31% obyvateľov sa identifikovalo ako *Indiáni*, 10% ako *belosi* a 59% si zvolilo možnosť *iné*. Možnosť *černoch* označilo 0% obyvateľov. Je nutné zdôrazniť, že sčítanie nezahŕňalo možnosť *mestic*.³⁴ Pre porovnanie, pri sčítaní v roku 2001 až 62% obyvateľov si zvolilo možnosť *Indián*, 27% možnosť *mestic*, 8% možnosť *beloch* a 3% obyvateľov vyhlásilo, že sa necítia byť súčasťou ani jednej z prezentovaných rasových kategórií.

Je však dôležité uvedomiť si, že status Indiána sa zakladá na autodeterminácii, teda sčítania obyvateľstva berú ohľad na „rasu“, podľa ktorej sa obyvatelia identifikujú. Mnohí sa z obavy pred diskrimináciou hlásia k *mesticom*. To znamená, že percentuálny pomer indiánskeho obyvateľstva môže byť omnoho vyšší. Aj napriek vysokému podielu indiánskeho obyvateľstva, však boli Indiáni vždy vnímaní ako podriadené etnikum. Oproti minulosti však počet Indiánov vzrástol, nie je to len príčinou populačného rastu, ale aj prelomenia strachu z možnej diskriminácie, či posilnením hrdosti k svojim koreňom.

³³ Bolivia (Plurinational State of). *PopulationPyramid.net: Population Pyramids of the World from 1950 to 2100* [online]. 2019 [cit. 2019-11-22]. Dostupné z: <https://www.populationpyramid.net/bolivia-plurinational-state-of/2019/>.

³⁴ “Boletín Informativo – Censo Nacional de Población y Vivienda 2012“, Instituto Nacional de Estadística, 31.7.2013.

TABRA, Sylvia. Bolivia: Resultados del Censo 2012 causa polémica por reducción de población indígena. *SERVINDI* [online]. 2012 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://www.servindi.org/actualidad/91607>

K dnešnému dňu v Bolívii žije 36 oficiálne uznaných skupín pôvodných indiánskych obyvateľov, medzi tie najpočetnejšie patria Kečuovia a Aymari, po nich nasledujú Chiquitanos, Guaranís a Moxeños.³⁵

Indigenizmus má v krajine tradíciu, výraznejšie sa však začal prejavovať až v priebehu 20. storočia. Prelomovým dielom pre bolívijský indigenizmus sa stal román *Raza de bronce* (v preklade: *Medená rasa*), ktorý v roku 1919 napísal bolívijský intelektuál Alcides Arguedas. Bolo to vôbec prvýkrát, kedy sa nejaký spisovateľ zaujímal o pôvodné obyvateľstvo.³⁶ Arguedas už v roku 1909 vydal kratší článok *Pueblo enfermo* (v preklade: *Chorý národ*), ktorý v Bolívii vyvolal búrlivé reakcie. Arguedas svojimi dielami dokázal prebudiť národnú uvedomelosť. Ako jeden z mála si uvedomoval dôležitosť faktu, že Bolívia patrí medzi krajiny s vysokým počtom indiánskeho obyvateľstva. Venoval sa komplikovanej situácii bolívijských Indiánov, písal o ich utrpení, ale aj vykorisťovaní a útlaku, ktorým čelili po stáročiach v podriadenom postavení, voči európskym bielym elitám. Domnieval sa, že nastal čas na zmenu, aby sa aj oni stali aktívnym subjektom národnej politiky.

Arguedas sa tiež venoval téme determinácie, podľa neho je totiž bolívijský človek vážnom prírodných podmienok, ktoré vopred predurčujú jeho osud a do istej miery značne okliešťujú rozvoj krajiny. Bolívia ako stredozemská krajina ohraničená Andami a Amazonským pralesom bola ukázkovým príkladom týchto tvrdení. Značne kritické dielo malo v krajine veľký ohlas, pomohlo mnohým uvedomiť si komplikovanú bolívijskú realitu. Okrem toho Arguedas položil svojim románom základy indigenistickej literatúry v Bolívii, ale aj v Latinskej Amerike.³⁷

V 20. rokoch 20. storočia začínajú do krajiny prenikať spisy peruánskych indigenistov Víctora Raúla Haya de la Torre a José Carlosa Mariáteguiho. Ďalšie dôležité vplyvy prichádzali z porevolučného Mexika, ale aj z ďalekého Sovietskeho zväzu. Vplyvy marxizmu a komunizmu prebudili záujem bolívijských intelektuálov a odborových vodcov

³⁵ Pueblos indígenas en Bolivia. *IWGIA* [online]. [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <https://www.iwgia.org/es/bolivia.html>.

³⁶ MESA GISBERT, Carlos D., ed. *Las diez mejores novelas de la literatura boliviana: la vuelta a la literatura en diez mundos*. La Paz: Plural Editores, 2004, str. 56.

³⁷ MANRIQUE GÓMEZ, Marta. Pueblo enfermo y Raza de bronce en la encrucijada nacional boliviana. *Especulo. Revista de estudios literarios*. 2006, stiahnuté 11.3.2020, dostupné na: <https://webs.ucm.es/info/especulo/numero34/puenferm.html>.

o problematiku indiánskeho obyvateľstva.³⁸

Indigenizmus sa v 30. rokoch minulého storočia zosobnil v podobe vidieckych škôl tzv. *escuelas – ayllu*. Išlo o prvé vzdelávacie inštitúcie, kde podobne ako v Mexiku, bola zavedená dvojjazyčná výuka, španielsko-aymarská. Cieľom týchto škôl bolo poskytnúť vyčleneným indiánskym komunitám prístup k vzdelaniu a pomôcť im uplatniť sa v bolívijskej spoločnosti. Indiáni sa mali stať vlastnými modernizátormi.³⁹ Školské osnovy boli zamerané primárne na praktickú výuku remesiel. Žiaci získavali poznatky o poľnohospodárstve, výrobe šatstva, tesárstve, tkaní kobercov, či iných techník.⁴⁰ Tieto školy sa stali prvými vzdelávacími inštitúciami tohto druhu v Bolívii. Ich činnosť bola v roku 1940 ukončená, no neskôr sa stali inšpiráciou pre mnoho ďalších indigenistických projektov, ktoré sa snažili priniesť vzdelanie indiánskemu obyvateľstvu.

Podľa Richarda Lalandera však najsilnejšiu podobu indigenizmu v pravom zmysle slova tzv. *Národná revolúcia* v roku 1952 a agrárna reforma z roku 1953. Tá zmenila status vidieckych Indiánov na roľníkov. V snahe zrovnoprávniť indiánske obyvateľstvo boli vykonávané zmeny, ktoré sa pokúšali o rozpustenie tradičných štruktúr indiánskych komunít. Bola im odobratá ich špecifická identita indiánskych národov.⁴¹ Revolúcia sa stala významným míľnikom národnej histórie. Bola impulzom pre mobilizáciu indiánskych hnutí. Na vrchol sa dostala nová politická strana, ktorá využila revolučné udalosti – *Movimiento Nacionalista Revolucionario* (MNR)⁴².

Hnutie sa charakterizovalo prevažne populistickými opatreniami, snahami o reorganizáciu spoločnosti podľa triednej príslušnosti a pokusmi o znárodňovanie. V rámci reforiem bolo zavedené tiež všeobecné volebné právo, bez akýchkoľvek obmedzení. Cieľom bolo zrovnoprávniť bolívijský vidiek, kde väčšina obyvateľov bola indiánskeho pôvodu, zo

³⁸ ROEDL, Bohumír. *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. Dějiny států, str. 282.

³⁹ MARTÍNEZ HOYOS, Francisco. *El indigenismo : desde 1492 hasta la actualidad*. Madrid: Cátedra, 2018, str. 180.

⁴⁰ Escuela de Warisata: Warisata Escuela-Ayllu 1931-1940. *Historia de la Escuela Indigenal de Warisata* [online]. 26. 11. 2012 [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <http://warisataescuela.blogspot.com/> .

⁴¹ LALANDER, Rickard. Indigeneidad, descolonización y la paradoja del desarrollismo extractivista en el Estado Plurinacional de Bolivia. *Revista Chilena de Derecho y Ciencia Política*. 2017, 8(1), str. 55 – 58.

⁴² V preklade *Nacionálne revolučné hnutie*.

zvyškom krajiny. Na politické posty už neboli dosadzovaní len ľudia z miest, ale aj „jednoduchší“ vidiečania.⁴³

Strana sa pokúšala vytvoriť tzv. „agrárne únie“, ktoré mali byť premenené indiánske komunity. Tieto únie vznikali v každej provincii a združovali sa do „agrárnych federácií“ na úrovni departmentov. Na celoštátnej úrovni bola vytvorená konfederácia, ktorá tieto federácie zastrešovala. Združenia sa vo väčšej miere ujali v oblastiach, kde existovali štruktúry haciend (napr. v oblasti Cochabamby). V Andách ich uplatnenie bolo problematickejšie. Časté boli aj konflikty, ktoré vznikali medzi pretrvávajúcimi štruktúrami *ayllu* a týmito agrárnymi združeniami, teda asimilácia na tento model bola veľmi komplikovaná. Indiánske autority mali v agrárnych združeniach úlohu „prostredníkov“ medzi štátom a indiánskymi komunitami. Združenia si ale dokázali zachovať istú mieru lokálneho vládnutia.⁴⁴

Korporativistický model štátu však narazil na odpor, proti týmto snahám vlády sa postavili predstavitelia kataristického hnutia. Cieľom mladých aymarských študentov inšpirovaných spismi bolívijského intelektuála Fausta Reinagu, bolo dosiahnutie autonómie. Do popredia sa začali dostávať myšlienky o právach národných indiánskych komunit. Mládež sa búrila proti diskriminácii na základe rasovej príslušnosti. Segregácia, či vykorisťovanie boli totiž bežnou realitou krajiny. Kataristi teda nesúhlasili ani s nálepkou „vidiečanov“, či „roľníkov“, ktoré boli Indiánom dané počas národnej revolúcie v roku 1952.⁴⁵ Kataristická mobilizácia bola úspešná, postupne dokázali ovládnuť hlavnú bolívijskú roľnícku federáciu a tým získať významné miesto na národnej politickej scéne a zároveň sa stali inšpiráciou pre iné indiánske hnutia, mimo iných aj pre pestovateľov koky (*cocaleros*).⁴⁶

V tom istom období sa začali formovať aj hnutia inšpirované indianismom, ktoré sa postupne organizovali do politických strán ako napríklad *Partido Acción Nacional*⁴⁷ (neskôr

⁴³ YASHAR, Deborah J. *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 155 - 156.

⁴⁴ YASHAR, Deborah J. *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 159 – 162.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid. 189

⁴⁷ V preklade *Strana národnej akcie*.

*Movimiento Indio Tupak Katari - MITKA*⁴⁸). Zväčša išlo o mestské strany orientované na mestskú volebnú základňu, ktorú tvorili najmä urbanizovaní Aymari. To bol dôvod, prečo nikdy nedosiahli širokosiahlu podporu naprieč krajinou.⁴⁹ Kataristi zaujali otvorenejší prístup, ktorý umožnil integráciu naprieč viacerými komunitami. Tvrdili, že nerovnosť Indiánov voči ostatným obyvateľom Bolívie nespočíva len v etnickej a triednej diskriminácii, ale je založená na omnoho komplexnejšom probléme. Jedným z ich cieľov bolo zabezpečiť väčšiu autonómiu indiánskych komunít od štátu. Tieto hnutia, najprv zložené prevažne z univerzitných študentov začali propagovať indiánsku inštrumentálnu hudbu, či používať farebnú indiánsku vlajku *wiphala*. Pritom často odkazovali na históriu Indiánov, ktorí obývali Bolíviu, ústrednou postavou bol najmä Tupak Katari. Cieľom bolo uchovať identitu indiánskych národov.⁵⁰

Od 70. rokov sa začalo formovať kataristické hnutie, ktoré bolo založené primárne na myšlienkach dôležitosti indiánskej kultúry, identity a kozmológie. K tomuto hnutiu sa hlásili najmä Aymari, ktorí sa snažili o oživenie indiánskej minulosti, budúcnosti a hrdosti. Katarizmus sa postupne rozšíril do rôznych komunít, do politickej sféry, ale aj na univerzitnú pôdu.⁵¹ V roku 1973 bol vydaný *Manifest z Tiwanaku (Manifiesto de Tiwanaku)*. Išlo o dokument vypracovaný viacerými organizáciami, zameranými primárne na indiánsku kultúru. Pod manifest sa podpísali organizácie ako *Vidiecke centrum Túpac Katari (Centro Campesino Túpac Katari)*, *Asociación vidieckych študentov Bolívie (Asociación de Estudiantes Campesinos de Bolivia)*, *Centrum pre koordináciu a podporu vidieka Mink'a (Centro de Coordinación y Promoción Campesina Mink'a)* a podobne, prevažne sa jednalo o aymarské organizácie. Išlo o kľúčový dokument, ktorý vychádzal z mnohých premís katarizmu. Hlavným námetom bolo komplikované postavenie Indiánov v bolívijskej spoločnosti. Dokument vyzdvihoval slávnu minulosť indiánskych národov, no zároveň kritizoval udalosti ako kolonizáciu, ale aj revolúciu z rok 1952.⁵²

⁴⁸ V preklade *Indiánske hnutie Tupak Katari*.

⁴⁹ YASHAR, Deborah J. *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 168 – 169.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 169 – 171

⁵¹ PERREAULT, Thomas. Conflicto del gas y su gobernanza: el caso de los guaraníes de Tarija, Bolivia. *Anthropologica*. 2010, (28), str. 154.

⁵² CHOQUE CANQUI,, Roberto. El Manifiesto de Tiwanaku (1973) y el inidio de la descolonización. *Investigación.* , 11 - 15.

Počas diktatúry Huga Banzeru bola činnosť indianistov a kataristov značne obmedzená. Mnohí z nich boli nútení odísť do exilu. Jednou z indianistických organizácií, ktoré sa v tomto období snažili o emancipáciu aymarského národa bolo *Indiánske hnutie Tupaka Katariho* (MITKA), založené Lucianom Tapiom na konci 70. rokov.⁵³

Indiánske hnutia v oblasti Amazonského pralesa sa začali formovať až v 80. a 90. rokoch, tie sa na rozdiel od kataristov sústredili na etnicitu. Aj amazonskí Indiáni však so svojim diskurzom zaznamenávali úspechy.⁵⁴ Väčšina z nich žije v Santa Cruz a Beni, napriek tomu, že ide o rozsiahle územia ich celkový počet nie je veľký. Indiánom z tejto oblasti sa podarilo udržať do veľkej miery svoju politickú, sociálnu aj kultúrnu autonómiu, štátu sa nikdy nepodarilo tieto komunity integrovať do svojich štruktúr. Vlády považovali tieto národy za divoké a ťažko ovládateľné, ich spôsob života by bol len ťažko kompatibilný s tým bežným.

Aj v tejto oblasti sa vytvorilo niekoľko organizácií, ktoré sa snažili dostať do popredia indigenistickú agendu. Jednou z nich bola *Confederación de Indígenas del Oriente, Chaco y Amazonía* (CIDOB)⁵⁵ založená v roku 1982, ktorá postupne rozšírila svoj vplyv na celú Amazóniu.⁵⁶ Nikdy ale nebola vytvorená jedna spoločná organizácia, ktorá by dokázala spojiť všetkých v Bolívii žijúcich Indiánov, tak ako tých z Amazónie, aj tých z Ánd.⁵⁷

Počiatok nového milénia bol veľmi krušným obdobím, ktoré markantne poznamenalo nasledovný vývoj krajiny. Vláda prezidenta Gonzala Sáncheza de Lozadu, aj funkčné obdobie jeho nasledovníka Carlosa Mesu bolo poznamenané masovými ľudovými protestmi. Odohralo sa aj niekoľko kľúčových momentov, prvým z nich bola v roku 2000

Stiahnuté 20.3.2020. Dostupné na: <https://www.scribd.com/document/331252436/a04-El-Manifiesto-de-Tiwanaku-1973>.

YASHAR, Deborah J. *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 175 – 176.

⁵³ LEE VAN COTT, Donna. *From Movements to Parties in Latin America: The Evolution of Ethnic Politics*. New York: Cambridge University Press, 2005, 54.

⁵⁴ YASHAR, Deborah J. *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 191.

⁵⁵ V preklade *Konfederácia Indiánov Východu, Chaca a [oblasti] Amazónie*.

⁵⁶ YASHAR, Deborah J. *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 192 – 198.

⁵⁷ *Ibid.*, str. 202

tzv. „vojna o vodu“, jednalo sa o protesty proti privatizácii vody v Cochabambe. O tri roky neskôr, v roku 2003, sa zase ľudia búrili v tzv. „vojne o plyn“, teda proti vývozu bolívijského plynu do USA cez chilské prístavy. Pod vplyvom masových nepokojov boli prezidenti Sánchez de Lozada a Mesa nútení odstúpiť a zvolať predčasné voľby.⁵⁸ Podľa Donny Lee Van Cott sú Bolívijskí občania náchylnejší na účasť vo verejných protestoch, v rámci Latinskej Ameriky v tejto oblasti držia prvenstvo.⁵⁹

Nepokojná doba, ale priala indigenistickým organizáciám, ktoré sa presadili na národnej politickej scéne. Za vrchol tohto procesu možno označiť zvolenie Eva Moralesa do prezidentského úradu. V očiach svetových médií sa stal symbolom bolívijského indigenizmu. Bol totiž prvým politikom indiánskeho pôvodu, ktorý to dotiahol až na prezidentský post. V minulosti sa však už niekoľko Indiánov dokázalo presadiť v politickej sfére. Za zmienku stojí príbeh Víctora Huga Cárdenasa, aymarského Indiána, ktorý v období 1993 – 1997, za vlády prezidenta Gonzala Sáncheza de Lozada, zastával úrad viceprezidenta Bolívie.⁶⁰ Cárdenas sa počas svojho pôsobenia zameriaval na ekonomickú modernizáciu a zdôraznenie multikultúrneho charakteru Bolívie. Skôr ako indigenistom bol však kataristom.⁶¹

Ďalšou poprednou osobnosťou je Felipe Quispe, známy tiež pod menom *El Mallku*, čo v aymarčine znamená *kondor*, no je to tiež názov pre komunálnu autoritu. Ako historik a politik aymarského pôvodu sa začal angažovať v indiánskej otázke v krajine. Jeho aktivita však bola marená politickým prenasledovaním. V roku 2000 založil radikálnu politickú stranu *Movimiento Indígena Pachakuti* (MIP – Indiánske hnutie Pachakuti), ktorá odmietala hegemoniu „bieleho“ obyvateľstva.⁶² Felipe Quispe a Evo Morales sa stretli

⁵⁸ LALANDER, Rickard. Indigeneidad, descolonización y la paradoja del desarrollismo extractivista en el Estado Plurinacional de Bolivia. *Revista Chilena de Derecho y Ciencia Política*. 2017, **8**(1), str. 55 – 58.

⁵⁹ LEE VAN COTT, Donna. *Radical Democracy in the Andes*. New York: Cambridge University Press, 2008, str. 208.

⁶⁰ V súčasnosti V. H. Cárdenas od 28. januára 2020 zastáva post ministra školstva.

⁶¹ MARTÍNEZ HOYOS, Francisco. *El indigenismo : desde 1492 hasta la actualidad*. Madrid: Cátedra, 2018, str. 224.

⁶² DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 299.

v prezidentských voľbách v roku 2005, kde Morales získal 53,74%⁶³ hlasov a zasadol tak na prezidentský post. Quispe presvedčil len 2,15% voličov. Mnohými bol kritizovaný pre prílišný radikalizmus.

Evo Morales sa ako novozvolený bolívijský prezident sa náhle stal stelesnením indigenizmu. Počiatky jeho politickej činnosti však siahali k odborovej činnosti a aktivizmu v oblasti pestovania koky.⁶⁴ Politik často odkazoval na slávnu indiánsku minulosť a tradície krajiny. Prvým takýmto oficiálnym aktom bola jeho inaugurácia v Tiwanaku za prítomnosti aymarských duchovných, ale aj mnohé iné opatrenia, ktorými sa chcel priblížiť indiánskemu obyvateľstvu. Jedným z Moralesových projektov sa stala zmena bolívijskej ústavy v roku 2009, ktorá zmenila status Bolívie na mnohonárodný štát, rešpektujúc tak veľkú etnickú diverzitu krajiny.

Nie všetci Moralesov indigenistickému postoj vnímajú pozitívne. Medzi mnohých kritikov, k dnešnému dňu už bývalého bolívijského prezidenta, patrí aj peruánsky intelektuál Mario Vargas Llosa. Ten v jednom zo svojich prejavov kritizoval Moralesov spôsob vládnutia. Prirovnal ho k bývalému venezuelskému prezidentovi Hugovi Chávezovi a oboch označil za nebezpečných pre ich vlastné krajiny.⁶⁵ Vargas Llosa tvrdí, že Moralesova politika vyvoláva tzv. „aymarský a kečujský rasizmus“ a nie celoplošne lepšie postavenie pre všetky indiánskej národy Bolívie.⁶⁶

Vargas Llosa však nie je jediný, ktorý sa na Moralesov indigenizmus díva skepticky. Opozícia, aj niektorí autori si myslia, že Evo Morales už nereprezentuje hodnoty indigenizmu a namiesto toho háji záujmy veľkých korporácií venujúcich sa ťažbe nerastného bohatstva. Tieto postoje aj Moralesovu politiku bližšie rozoberieme v nasledujúcich častiach

⁶³Elecciones generales prefecturales 2005: Elecciones generales: Resultados oficiales. *Bolivia.com* [online]. La Paz, 2005 [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.bolivia.com/Especiales/2005/Elecciones/generales/CNE_resultados.asp.

⁶⁴ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 299.

⁶⁵ Vargas Llosa: "Morales está acabando con Bolivia, pero lo de Chávez es peor." *El País* [online]. Barcelona, 2008 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: https://elpais.com/cultura/2008/10/01/actualidad/1222812005_850215.html.

⁶⁶ MARTÍNEZ HOYOS, Francisco. *El indigenismo : desde 1492 hasta la actualidad*. Madrid: Cátedra, 2018, str. 226.

práce.

1.4 Developmentalizmus

Developmentalizmus je veľmi problematický pojem, pri ktorom v akademickej obci nepanuje konsenzus. Autori sa názorovo líšia, preto sa v tejto časti práce budem snažiť nájsť kompromisnú „strednú“ cestu, pre čo najlepšie vysvetlenie pojmu s prihliadnutím na rozpory, ktoré medzi akademikmi panujú.

Domnievam sa, že najlepším prekladom tohto pojmu do slovenčiny by mohla byť „rozvojová teória“. Vo všeobecnosti sa pojem *developmental state* (rozvojový štát) viaže k povojnovému Japonsku a východnej Ázii, ale nie je to výlučne ázijská záležitosť. V Latinskej Amerike sa tento fenomén prejavil tiež, hlavne v období po druhej svetovej vojne (v niektorých prípadoch) až do 70. rokov 20. storočia. Koncept rozvojového štátu spočíva v zásahoch štátu do ekonomiky, štát zasahuje primárne do menovej politiky, výmenných, či fiškálnych kurzov, jeho cieľom je podpora industrializácie.⁶⁷ Niektorí za jeden z prvých prejavov rozvojovej teórie považujú už Marshallov plán (1947) určený na rekonštrukciu vojnou zničenej Európy alebo tiež pôžičky Svetovej banky pre Francúzsko v tom istom roku.⁶⁸

Americký ekonóm William Easterly prirovnáva developmentalizmus ku „nebezpečným“ ideológiám ako komunizmus, fašizmus, či socializmus.⁶⁹ Za toto tvrdenie si Easterly vyslúžil množstvo kritiky v akademickej obci.⁷⁰ Naopak Nóř Erick S. Reinert naopak považuje developmentalizmus za „jednu z najúžasnejších ideológií 20. storočia“. Definuje ju ako povojnový fenomén, ktorý je založený hlavne na myšlienke ekonomického rastu a masovej priemyselnej produkcie. Cieľom rozvojových politík je diverzifikovať

⁶⁷ PÉREZ CALDENTEY, Esteban. The Concept and Evolution of the Developmental State. *International Journal of Political Economy: In Search of Developmental State*. 2008, 37(3), str. 27.

⁶⁸ RUBIN, Oliver, Danny M. LEIPZIGER, Haider A. KHAN a William EASTERLY. In Defense of Development. *Foreign Policy*. 2007, (162), str. 14.

⁶⁹ EASTERLY, William. The Ideology of Development. *Foreign Policy* [online]. 2009 [cit. 2020-03-19]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2009/10/13/the-ideology-of-development/>.

⁷⁰ RUBIN, Oliver, Danny M. LEIPZIGER, Haider A. KHAN a William EASTERLY. In Defense of Development. *Foreign Policy*. 2007, (162), str. 14 – 18.

hospodárstvo, štát sa má vymaniť zo závislosti na poľnohospodárskej výrobe a zamerať sa na rozvetvenie priemyslu štátu a modernizáciu.⁷¹ Podľa Ramóna Grosfoguela je fenomén úzko spätý s vierou v pokrok a liberálnymi myšlienkami.⁷²

José Carlos Orihuela píše o existencii dvoch obširných definícií pojmu rozvojový štát. Prvá hovorí o „*technokratickom štáte, ktorý úspešne promuje industrializáciu*“. Druhá definícia ho vidí ako „*intervencionistický štát vybudovaný v 20. storočí v rozvojovom svete s cieľom zrýchliť a/alebo redefinovať proces ekonomického rozvoja, bez ohľadu na jeho relatívny význam v rámci štátneho aparátu, rozsahu činnosti a celkového úspechu pri podpore národného hospodárskeho pokroku*“.⁷³

Podľa Yü, Bin Yu, Bin and Chung, Tsungting má rozvojová teória štyri primárne premisy:⁷⁴

- 1) Základom ideológie je ekonomická výkonnosť. Ak režim spĺňa podmienku výkonnosti, má právo nárokovať si na legitimitu, teda právo vládnuť. Predpokladá sa, že zabezpečením hospodárskeho rastu a životnej úrovne občanov si vláda zaistí oddanú základňu voličov, ktorí ju budú podporovať v rámci záujmu zachovania vlastného blahobytu, materiálnych výhod.
- 2) V rozvojovej teórii má štát kľúčovú úlohu, je vnímaný ako sprostredkovateľ rozvoja. Rozvoj je zabezpečovaný príjmom a realizáciou rozvojových politik.
- 3) Kľúčom k ekonomickému rozvoju a ekonomickému pokroku je oddelenie administratívneho aparátu a politikov. Táto separácia je dôležitá pre nezávislosť, vyváženosť a úspech prijímaných opatrení. Týmto spôsobom sa sú udržiavané potreby hospodárskeho rozvoja.

⁷¹ REINERT, Erick S. Developmentalism. *Technology Governance and Economic Dynamics*. 2010, (34), str. 2 – 3.

⁷² GROSGOQUEL, Ramón. Developmentalism, Modernity, and Dependency Theory in Latin America. *Nepantla: Views from South*. 2000, 1(2), str. 308.

⁷³ ORIHUELA, José Carlos. The Political Economy of the Developmental State in Latin America. *Oxford Research Encyclopedia of Politics* [online]. 2019, 2019-11-22, , str. 1 – 2.

⁷⁴ The Raise of Developmentalism Across the Taiwan Strait. BIN, Yü a Chung TSUNGTING. *Dynamics and Dilemma: Mainland, Taiwan and Hong Kong in a Changing World*. New York: Nova Science Publishers, 1996, str. 22 – 23.

- 4) Pre domáci pokrok je zásadná aj účasť v medzinárodnom hospodárstve. Krajina musí pracovať na svojej schopnosti prispôbiť sa neustále sa meniacej situácii na svetovom trhu a nie sa izolovať z medzinárodného ekonomického systému. Podľa rozvojovej teórie je nutné internacionalizovať domáce hospodárstvo, vláda by sa mala snažiť o zisk zdrojov zo zahraničia.

Po východnej Ázii je veľmi študovaným regiónom v tejto oblasti Latinská Amerika, ktorá sa inšpirovala dianím vo svete a mnoho vlád si vzalo rozvojové politiky za svoje. V Latinskej Amerike začal proces industrializácie približne v 50. – 60. rokoch minulého storočia. Tento fenomén bol úzko spätý s urbanizáciou a rýchlym rastom latinskoamerických metropol a postupným posilnením strednej pracujúcej triedy. Vývojová teória mala význam pri formovaní silných oborov, verejného školstva, v niektorých prípadoch aj bezplatnú zdravotnú starostlivosť.⁷⁵ Cieľom bolo zmierniť, v Latinskej Amerike veľmi markantné, sociálne rozdiely a vo všeobecnosti zlepšiť životné podmienky obyvateľstva. Tieto politiky boli aplikované prevažne v krajinách tzv. južného kužľa, teda v Argentíne, Brazílii, Chile a Uruguaji. V Latinskej Amerike boli rozvojové politiky zavádzané o niečo ťažšie, okrem industrializácie sa štáty museli pasovať aj so sociálnou nerovnosťou, pre tento región tak typickú.⁷⁶

V latinskoamerickom ekonomickom myslení dominovala teória závislosti sformulovaná Raulom Prebischom. Na základe tejto teórie mnohé vlády začali prijímať opatrenia na vymanenie latinskoamerických ekonomík z bludného kruhu chudoby. Teória vraví, že svetová ekonomika je rozdelená na centrum a perifériu, v krajinách centra, medzi ktoré patria krajiny západnej Európy prevažuje priemyselná výroba, naopak periférne krajiny sa špecializujú skôr na poľnohospodársku výrobu. Na latinskoamerickej pôde sa hlavnými predstaviteľmi rozvojovej teórie (v španielčine *desarrollismo*) stali Raúl Prebisch a Aldo Ferrer v Argentíne, Celso Furtado a Fernando Henrique Cardoso v Brazílii, Aníbal Pinto Santa Cruz v Chile, a mnohí iní.

Akademici sa zhodujú na tom, že v súčasnosti existujú dva druhy

⁷⁵ MARINHA-FLORES, Abelardo. Beyond Neoliberalism and New Developmentalism in Latin America: Towards an Anti-Capitalist Agenda. PRADELLA, Lucia a Thomas MAROIS, ed. *Polarizing Development: Alternatives to Neoliberalism and the Crisis*. London: Pluto Press, 2015, str. 146 – 147.

⁷⁶ ORIHUELA, José Carlos. The Political Economy of the Developmental State in Latin America. *Oxford Research Encyclopedia of Politics* [online]. 2019, 2019-11-22, str. 8.

developmentalismu, starý a nový. Podľa Very Alves Cepêda starý *developmentalism* sa zakladá na týchto 6 premisách:⁷⁷

- 1) *Hospodárstvo je chápané ako integrovaný národný systém, ako celok, ktorý nemôže byť redukovaný na výrobné odvetvia, regióny alebo subjekty;*
- 2) *Kritika automatizácie trhu a následné opustenie hospodárskeho liberalizmu, uznanie štátnych regulačných mechanizmov a politik na oživenie / uvoľnenie výroby, spája hospodárstvo a politiku, s hlbokou sociálnou transformáciou;*
- 3) *Prevaha priemyselných záujmov ako hnacieho faktora dynamickej reťaze ekonomiky;*
- 4) *Vonkajšia verzus vnútorná opozícia opierajúca sa o teóriu antagonizmu medzi globálnymi a národnými záujmami, posilnenie protekcionizmu prekážky a vysoké investície v najdôležitejších odvetviach domáceho hospodárstva;*
- 5) *Prekonanie paradigmy liberálnej odbornosti (konkurenčné výhody) a úsilie o rozvoj rôznorodého, autonómneho a úplného hospodárskeho aparátu, najmä v strategických odvetviach (infraštruktúra, základný priemysel, technológia, priemyselné odvetvia a odborná kvalifikácia);*
- 6) *Riadiaca úloha štátu prostredníctvom plánovania a myšlienka národa ako základu toto sociálneho paktu.*

(Alves Cepêda, 2012: 83 – 84)

Tak ako všetky ekonomické školy, aj táto má za cieľ dosiahnutie hospodárskej prosperity krajiny. Rozdiel je však v postupoch starého a nového developmentalizmu na dosiahnutie cieľa. Kým v tom starom ide hlavne o ekonomický rast, až následne o rozdelenie bohatstva, nový developmentalizmus kladie rovnaký dôraz aj na faktory akými sú sociálna inklúzia a redistribúcia. Rast a redistribúcia majú podľa neho prebiehať súčasne.⁷⁸

Orihuela predpokladá, že model rozvojového štátu má svoje miesto aj v 21. storočí, či sa ujme je otázkou budúcnosti. V Latinskej Amerike si však úspešné vedenie tohto štátu

⁷⁷ CEPÊDA, Vera Alves. Inclusion, democracy and new developmentalism: a historical assessment. *Estudos Avançados*. 2012, **26**(75), str. 83 – 84.

⁷⁸ CEPÊDA, Vera Alves. Inclusion, democracy and new developmentalism: a historical assessment. *Estudos Avançados*. 2012, **26**(75), str. 84.

vyžaduje zosúladienie ekonomickej a sociálnej politiky.⁷⁹

⁷⁹ ORIHUELA, José Carlos. The Political Economy of the Developmental State in Latin America. *Oxford Research Encyclopedia of Politics* [online]. 2019, 2019-11-22, str. 17.

2 Evo Morales a jeho vláda

2.1 Evo Morales: politické začiatky a jeho vláda

Rok 2006 bol pre Bolíviu významným medzníkom, po prvýkrát v histórii sa do prezidentského úradu dostal kandidát indiánskeho pôvodu, Juan Evo Morales Ayma. V prezidentských voľbách 2005 získal 53,72%⁸⁰ platných hlasov a tým s veľkým náskokom prebehol svojich oponentov. Vďaka vysokým preferenciám nebol nútený tvoriť stranícke paky s inými politickými subjektami. V Bolívii, v ktorej viac ako 62%⁸¹ obyvateľov je indiánskeho pôvodu, šlo o nezvyčajný jav, ktorý vzbudil veľké očakávania i obavy, nielen doma, ale aj v zahraničí. Jedným z dôvodov Moralesovho úspechu bolo to, že na bolívijskej politickej scéne predstavoval alternatívu voči tradičným politikom, ktorí boli do tej doby pri moci. Aj jeho životný príbeh nápadne pripomínal životy väčšiny Bolívijčanov.

Evo Morales sa narodil 26. októbra 1959 v malej dedine Orinoca na západe krajiny. V nejednom rozhovore si zaspomínal na svoje detstvo a mladosť, keď ako jedno zo siedmych detí, z ktorých sa len tri dožili dospelosti, zažil hlad a núdzu. Mnohí chudobní Bolívijčania sa identifikovali s jeho príbehom, podobné životné strasti zažíva mnoho bolívijských rodín.⁸² Ako sám vraví, jedna z jeho prvých skúseností s politikou bola, keď ako mladík videl ako príslušníci polície na ulici upálili Indiána, neprávom obvineného z obchodovania s drogami.⁸³

V 80. rokoch sa Evo stal zástupcom pestovateľov koky v regióne Chaparé. V tomto období sa vyhrotil konflikt štátu s pestovateľmi koky. Chudobní pestovatelia čelili veľkému tlaku zo strany vlády, ktorá sa pod vplyvom USA snažila pestovanie plodiny v krajine eliminovať. Situácia napomohla vzniku strany MAS (Movimiento al Socialismo / Hnutie za socializmus), ktorá bola založená v roku 1987. Mogrovejo Monasterios označuje jej vznik

⁸⁰ República de Bolivia/Republic of Bolivia: Resultados de la Elección Presidencial realizada el 18 de diciembre de 2005. *Political Database of the Americas* [online]. 2006 [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres05.html> .

⁸¹ BUITRAGO, Miguel A. El significado de la llegada de Evo Morales al poder en la República de Bolivia. *Iberoamericana (2001-): Nueva época* [online]. Iberoamericana Editorial Vervuert, 2006, 6(22), str. 159-160.

⁸² ARZALLUZ, Amets. Entrevista a Evo Morales. *Revista Internacional de Pensamiento Político*. 2006, 2(1), str. 130.

⁸³ Ibid. 131 – 132.

za najdôležitejšiu udalosť v histórii Bolívie od revolúcie v roku 1952.⁸⁴ Cieľom novovzniknutého hnutia bolo v prvom rade zastupovať záujmy pestovateľov koky.

Koka je v Bolívii tradičnou plodinou, jej používanie je bežnou súčasťou života tamojších ľudí, používajú ju napríklad na prekonanie závratov z veľkej nadmorskej výšky, slúži na doplnenie potrebných výživových prvkov, ale aj na rituálne účely. Je to však aj plodina, ktorá slúži na výrobu kokaínu. USA sa teda v rámci boja s narkotrafikantmi snažili jej výsadbu v Bolívii obmedziť. Z dôvodu neúrody v Altiplane bolo mnoho aymarských a kečujských roľníkov nútených uchýliť sa k pestovaniu koky v regióne Chapare. Prirodzene sa teda roľníci policajným zásahom zo strany vlády bránili, postupne začal byť konflikt vnímaný ako boj o zachovanie národnej suverenity kečujského a aymarského obyvateľstva.⁸⁵

V roku 1997 sa hlavným predsedom hnutia MAS stal Evo Morales, v tom istom roku sa dostáva ako poslanec za department Cochabamba do parlamentu, kde sa naďalej venoval agende pestovateľov koky, podporoval ich v odpore proti vládnej represii. Dával do pozornosti militarizáciu konfliktu v Chaparé, násilie aj porušovanie ľudských práv. V roku 2002 bol za svoju politickú orientáciu a otvorenú podporu pestovateľov koky vykázaný z parlamentu. Táto udalosť, však Moralesovi pomohla zvýšiť popularitu a dostať sa hlbšie do povedomia ľudí. Marginalizované obyvateľstvo cítilo veľkú mieru solidarity s poslancom, ktorý v parlamente hájil ich záujmy a bol za to potrestaný.⁸⁶ V tom istom roku sa Morales pokúsil prvýkrát kandidovať do prezidentského úradu, víťazstvo mu však tesne ušlo a prehral proti Gonzalovi Sánchézovi de Lozada (22,46%⁸⁷). Jeho métu sa mu podarilo dosiahnuť až o tri roky neskôr (v roku 2005).

Prvé desaťročie nového milénia možno opísať ako nepokojné obdobie, poznačené

⁸⁴ MOGROVEJO MONASTERIOS, Rodrigo Julián. Modelo político y económico de Evo Morales y la Nueva Constitución Política del Estado Plurinacional de Bolivia. *Revista de Estudios Jurídicos*. 2010, (10), str. 1.

⁸⁵ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, str. 298.

⁸⁶ JETMAROVÁ, Jana. *Bolívie: vzestup indigenní politiky a vláda Evo Moralese*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013, 130 – 132.

⁸⁷ Bolivia: Elecciones Presidenciales de 2002. *Political Database of the Americas* [online]. Georgetown University and the Organization of American States, 2002 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres02.html> .

sociálnymi a ekonomickými nepokojmi, ale aj nestabilitou na politickom poli. Situáciu dokázalo využiť hnutie MAS, postupne sa transformovalo na plnohodnotnú politickú stranu, ktorej primárnym programom boli sociálne požiadavky občanov. MAS využila nedôveru voličov v tradičné politické strany. Počas vládnutia predchádzajúcich vlád sa zhoršili životné podmienky jednoduchých ľudí, ktorí predstavujú väčšinu bolívijskej populácie. Hlavnými nepriateľmi Bolívie boli podľa hnutia MAS neoliberala ekonomická politika, ekonomická globalizácia a neokolonizácia Bolívie Spojenými štátmi americkými. Strane sa podarilo vytvoriť inkluzívne hnutie, kde existovala možnosť integrácie. Indigenistická politika sa stala lákadlom pre široké spektrum voličov.⁸⁸

Morales v roku 2005 opäť kandidoval v prezidentských voľbách. Počas predvolebnej kampane sa prezentoval ako politický nováčik, aj napriek tomu, že v tejto oblasti mal už dlhoročné skúsenosti, najprv ako poslanec a v roku 2002 dokonca ako prezidentský kandidát. Výsledky volieb boli šokujúce, podarilo sa mu získať 53,7% hlasov a stať sa tak v poradí 65. bolívijským prezidentom. Jeho hlavný rival, Jorge Quiroga, za ním s 28,6% hlasov ďaleko zaostával. Historicky išlo o voľby s najväčšou volebnou účasťou vôbec. Tieto voľby by sa tiež dali interpretovať ako boj medzi chudobným bolívijským západom a bohatým východom. Kým Morales dokázal s touto analógiou dobre pracovať, jeho bývalý spolupracovník Felipe Quispe, so svojím príliš radikálnym programom neuspel, oslovil len 2,16% voličov.⁸⁹

Moralesovo zvolenie do úradu bolo udalosťou, ktorá znamená významný prelom, pred a po, nielen v domácej politike, ale aj v rámci celej Latinskej Ameriky.⁹⁰ Ako možný faktor jeho úspechu u voličov vidia mnohí jeho charizmu a strategickosť diskurzu ako napríklad vyhýbanie sa rozporuplným témam. Hlavnú náplň jeho rétoriky tvorili jeho antikapitalistická pozícia, ochrana prírodných zdrojov krajiny, odpor voči USA a odmietavý

⁸⁸ JETMAROVÁ, Jana. *Bolívie: vzestup indigénnej politiky a vláda Evo Moralese*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013, 130 – 132.

⁸⁹ Elecciones generales prefecturales 2005. *Bolivia.com* [online]. La Paz, 2005 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: https://www.bolivia.com/Especiales/2005/Elecciones/generales/CNE_resultados.asp .

⁹⁰ RETAMAL ITURRIAGA, Renata. Disidentes indígenas del MAS. La gente dentro del área de influencia política que Morales dejó de representar. *Revista Enfoques*. 2016, XIV(25), str. 84.

postoj voči neoliberalizmu. Morales nenavrhuje konkrétne riešenia.⁹¹

Inauguračný prejav prezidenta sa niesol v indigenistickom duchu, tak ako jeho doterajšia predvolebná kampaň. Výnimočné bolo, že novozvolený prezident predniesol aj pre-inauguračný prejav, deň pred oficiálnou inauguráciou 21. januára 2006, symbolicky pri ruinách predkolumbovského mesta Tiwanaku, ktoré leží len 67 kilometrov od La Paz. Oficiálny inauguračný prejav predniesol na druhý deň v La Paz. V obidvoch prejavoch sa vyskytli podobné elementy, mnoho odkazov na predkolumbovské obdobie Bolívie, či polemizovanie nad spravodlivosťou redistribúcie bohatstva v krajine. Morales videl svoje zvolenie ako míľnik v dejinách krajiny, ktorý je predzvesťou konca kolonializmu aj neoliberalizmu. V prejave tiež apeloval na kolektivitú a súdržnosť nielen indiánskych národov Bolívie, ale aj celej Latinskej Ameriky. Často spomínal Aymarov a Kečuov, v menšej miere sa však venoval ostatným indiánskym národom.⁹²

V prejavoch sa odkázal na významné osobnosti z bolívijských dejín, tie si prezident aj prítomní uctili minútou ticha. Spomenul sa tu Manco Inca, Túpac Katari, Bartolina Sisa, Che Guevara a iní. Evova Bolívia má byť iná, mala byť krajinou všetkých tých Indiánov, ktorí sa zaslúžili v bojoch o vznik nezávislej republiky, no neskôr boli odstrčení na vedľajšiu koľaj. Mala reprezentovať tých marginalizovaných bez príležitostí, ale aj profesionálov, ktorí nežijú v biede. Nová Bolívia mala byť inkluzívnou krajinou, ktorá rešpektuje diverzitu všetkých svojich obyvateľov. Tiež sa zaväzuje ochraňovať tradičné pestovanie koky a iné zvyky pôvodných obyvateľov, ktorí sa majú stať plnohodnotnou súčasťou spoločnosti. V duchu hesla „hlas ľudu, hlas Boží“ sľúbil, že bude krajinu riadiť v prospech svojich občanov.⁹³

Morales zasadol do prezidentského kresla vo veľmi krušnej situácii, obdobie 2002 – 2005 bolo poznačené silnou politickou krízou. Len tri roky predtým, v roku 2003, bol jeho predchodca Gonzalo Sánchez de Lozada nútený odstúpiť kvôli násilnému potlačeniu sociálnych protestov. Carlosovi Mesovi, nástupcovi Sáncheza de Lozada, sa situáciu nepodarilo upokojiť a preto krátko na to nasledoval svojho predchodcu. Kríza vyvrcholila

⁹¹ RETAMAL ITURRIAGA, Renata. Disidentes indígenas del MAS. La gente dentro del área de influencia política que Morales dejó de representar. *Revista Enfoques*. 2016, **XIV**(25), str. 95 – 96.

⁹² Los discursos de Evo. *Página 12* [online]. La Paz, 2016 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: <https://www.pagina12.com.ar/diario/especiales/18-62330-2006-01-30.html> .

⁹³ Ibid.

v roku 2005 zvolaním predčasných prezidentských volieb.⁹⁴

Začiatky Moralesovej vlády boli veľmi ťažké, krajina sa zmietala v kríze a bola silne polarizovaná. Podľa Garcíu Lineru bol rok 2003 niečím čo Gramsci nazýva *empate catastrófico* (katastrofická remíza). V tomto roku došlo k vyostreniu stretov medzi starou oligarchiou a novovzniknutými sociálnymi hnutiami, primárne z radov Indiánov. Vyriešiť túto krízu sa však podarilo až o niekoľko rokov neskôr v roku 2008.⁹⁵

Novozvolený prezident sa musel vysporiadať s politickou, ekonomickou, ale aj sociálnou krízou. Opozícia ho bojkotovala, situácia bola vypätá hlavne na východe krajiny. Jeho odporcovia ho radili do skupiny politikov, akými boli napríklad Hugo Chávez vo Venezuele, či Lula da Silva v Brazílii. Okrem toho, že ho častovali nelichotivými prezývkami ako *macaco* (makak, opica), *asesino* (vrah), *indio* (Indián – hanlivé označenie), *comunista* (komunista). V prvých mesiacoch svojej vlády dokonca čelil zatváraniu letísk, keď chcel na nich pristáť prezidentským lietadlom.⁹⁶

Pre stlmenie kontrastu a upokojenie opozície si Morales za viceprezidenta zvolil Álvaro García Linaresa, kreolského kararistu a intelektuála, ktorý je v Latinskej Amerike považovaný za jedného z najvplyvnejších ľavicových aktivistov. Álvaro García Linera stojí po Moralesovom boku už viac ako jedno desaťročie. Patrí medzi popredné postavy bolívijskej politiky a strany MAS. Práve to, že zasadol na post viceprezidenta pomohlo upokojiť obavy z možného vyostreného konfliktu. Spolu s Moralesom fungujú v akomsi antagonizme, kým, Evo je človekom z ľudu, García Linera predstavuje mestský a intelektuálny element. Predpokladá sa, že práve prítomnosť Garcíu Lineru je jedným z faktorov, pre ktoré stranu MAS volila aj mestská stredná trieda. Aj on sám má však za sebou tiež radikálnu minulosť, bližšie k myšlienkam indigenizmu sa dostal počas svojho štúdia v Mexiku. Neskôr sa stal

⁹⁴ TORRICO TERÁN MARIO. ¿Giro a la derecha en Bolivia? TORRICO, Mario. *¿Fin del giro a la izquierda en América Latina?: Gobiernos y políticas públicas*. México: FLACSO, 2017, str. 151 – 152.

⁹⁵ GARCÍA LINERA, Álvaro. El Estado en transición. Bloque de poder y punto de bifurcación. GARCÍA LINERA, Álvaro, Raúl PRADA, Luis TAPIA a Oscar VEGA CAMACHO. *El Estado. Campo de lucha*. La Paz: CLACSO, 2010, str. 13.

UHARTE POZAS, Luis Miguel. Una década del gobierno del M.A.S. en Bolivia: Un balance global. *BARATARIA: Revista Castellano-Manchega de Ciencias Sociales*. 2017, (22), str. 133.

⁹⁶ MIRANDA, Boris. ¿Cuánto cambió Evo Morales en los 10 años que lleva como presidente de Bolivia? *BBC: Mundo* [online]. 2016 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2016/01/160116_cuanto_cambio_evo_morales_bolivia_bm.

blízkym spolupracovníkom Felipe Quispeho, s ktorým sa okrem iného podieľal aj na založení radikálnej skupiny *Červené ayllu* (Ayllus Rojos). Po jednej neúspešnej akcii dokonca skončil vo väzení.⁹⁷

Moralesova vláda nasledovala po dlhom období neliberálnych politík (1985 – 2005). Po víťazstve vo voľbách označil García Linera nový ekonomický systém, ktorý sa chystali zaviesť „andsko-amazonským kapitalizmom“. Malo ísť o „výstavbu silného štátu, ktorý reguluje rozširovanie priemyselného hospodárstva, ťaží jeho prebytky a prenáša ich do sféry spoločnosti s cieľom propagovať formy samoorganizácie a andského a amazonského komerčného rozvoja“⁹⁸.

Podľa Uharteho bolo víťazstvo MAS vo voľbách zapríčinené hlavne jej sociálnou orientáciou na marginalizované skupiny obyvateľstva, indiánske národy a chudobných. Ich program bol postavený na troch hlavných bodoch v prvom rade sa snažili reformovať krajinu pomocou ústavodarného zhromaždenia (Asamblea Constituyente), druhý bod spočíval v zmene ekonomického modelu krajiny, strana deklarovala odklon od už takmer dve desaťročia platných neoliberalných politík, jedným z opatrení malo byť napríklad znárodnenie plynárenského priemyslu. Tretí pilier nových politík bol postavený na záchrane národnej suverenity.⁹⁹

Počas volebného obdobia 2006 – 2010 sa vláda zamerala na viacero sociálnych, politických, ale aj ekonomických opatrení. Už v počiatkoch bol prezident nútený urobiť niekoľko zásadných rozhodnutí. Jedným z nich bolo znárodnenie plynových ložísk, symbolicky 1. mája 2006, teda na Sviatok práce. Nešlo však o znárodnenie v pravom zmysle slova, jednalo sa o úpravu zmlúv medzi štátom a ropnými spoločnosťami. Vďaka týmto úpravám sa štátu podarilo získať viac financií na sociálne projekty.¹⁰⁰ O dva roky neskôr

⁹⁷ JETMAROVÁ, Jana. *Bolívie: vzestup indigenní politiky a vláda Evo Moralese*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013, str. 139 – 140.

⁹⁸ GARCÍA LINERA, Álvaro. El “capitalismo andino-amazónico”. *Le Monde Diplomatique: Edición Chilena* [online]. 2006 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://www.lemondediplomatique.cl/2006/01/el-capitalismo-andino-amazonico>.

⁹⁹ UHARTE POZAS, Luis Miguel. La disputa política por la hegemonía democrática en Bolivia. *Intersticios: Revista Sociológica de Pensamiento Crítico*. 2013, 7(2), str. 160.

¹⁰⁰ HERNÁNDEZ OROZCO, Fernanda. Este es el legado de Evo Morales como presidente de Bolivia. *Expansión* [online]. 2019 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z:

bola zoštatnená aj telefonická spoločnosť ENTEL, či metalurgický komplex Vinto.¹⁰¹

Pozornosť sa tiež sústredila na riešenie problému analfabetizmu. V roku 2008 analfabeti v krajine tvorili len 4% obyvateľstva, podľa UNESCO pri takomto pomere možno analfabetizmus považovať za odstránený.¹⁰² Vďaka pomoci kubánskych lekárov boli realizované aj zdravotnícke programy, určené na pomoc ľuďom v núdzi.¹⁰³

V roku 2006 prebehli voľby do Ústavodarného zhromaždenia, ktoré malo za úlohu vypracovať novú ústavu krajiny. Tá bola schválená v referende začiatkom roka 2009 (viď 2.2). Bolo presadených niekoľko dôležitých zmien v oblasti priamej demokracie, del'by moci, súdnictva, sociálnej inklúzie indiánskeho obyvateľstva, záležitostí ohľadom znovuzvolenia do prezidentského mandátu a podobne.¹⁰⁴ O niekoľko mesiacov sa konali aj opätovné voľby, po ktorých si MAS udržala svoju pozíciu dominantnej strany. Morales bol znovuzvolený s 64,2% hlasov.¹⁰⁵ Na druhom mieste skončil s veľkým rozdielom kandidát za koalíciu Plan Progreso para Bolivia – Convergencia Nacional (PPB – CN), Manfred Reyes Villa, len s 26,46% hlasov¹⁰⁶.

V roku 2014 sa odohrali ďalšie polemické voľby, v ktorých prezident získal 61,3% hlasov.¹⁰⁷ Morales aspiroval na predĺženie svojho mandátu o ďalšie volebné obdobie, preto sa vo februári 2016 konalo referendum, ktoré malo rozhodnúť o tom, či je možné predĺžiť

https://expansion.mx/mundo/2019/11/13/este-es-el-legado-de-evo-morales-como-presidente-de-bolivia?_apm=true#aoh=15879005849969&referrer=https%3A%2F%2F

¹⁰¹ UHARTE POZAS, Luis Miguel. Una década del gobierno del M.A.S. en Bolivia: Un balance global. *BARATARIA: Revista Castellano-Manchega de Ciencias Sociales*. 2017, (22), str. 134.

¹⁰² MIRANDA, Boris. ¿Cuánto cambió Bolivia con la "revolución" de Evo Morales? *BBC: Mundo* [online]. 2014 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/10/141009_bolivia_elecciones_evo_morales_az.

¹⁰³ UHARTE POZAS, Luis Miguel. Una década del gobierno del M.A.S. en Bolivia: Un balance global. *BARATARIA: Revista Castellano-Manchega de Ciencias Sociales*. 2017, (22), str. 137.

¹⁰⁴ TORRICO TERÁN MARIO. ¿Giro a la derecha en Bolivia? TORRICO, Mario. *¿Fin del giro a la izquierda en América Latina?: Gobiernos y políticas públicas*. México: FLACSO, 2017, str. 165 – 166.

¹⁰⁵ Ibid. 166.

¹⁰⁶ República de El Salvador [sic!]: Resultados Elecciones Presidenciales 2009. *Political Database of the Americas* [online]. Georgetown University and the Organization of American States, 2009 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres09.html>.

¹⁰⁷ TORRICO TERÁN MARIO. ¿Giro a la derecha en Bolivia? TORRICO, Mario. *¿Fin del giro a la izquierda en América Latina?: Gobiernos y políticas públicas*. México: FLACSO, 2017, str. 166.

prezidentovi pôsobnosť o ďalších päť rokov. Referendum dopadlo víťazstvom NIE. Mnohí sa domnievali, že neúspech v referende bol predzvesťou konca hegemonie MAS.¹⁰⁸

Bolívia bola už za tretej Moralesovej vlády badateľne inou krajinou ako v roku 2005. Vláda rozvíjala svoje politiky v rôznych smeroch, bola badateľná väčšia inklúzia, rozvoj priamych foriem demokracie, ale na druhej strane aj malá tolerancia MAS voči disidentom, to znamená, že si strana protirečila vo vyhláseniach o tolerancii k diverzite a pluralite názorov, ktoré prezident predniesol vo svojom inauguračnom prejave v roku 2006. Zmenila sa aj rola štátu, ten začal viac intervenovať hlavne v ekonomických záležitostiach.¹⁰⁹

Posledné prezidentské voľby v roku 2019 sprevádzalo množstvo polemiky. Víťazom sa už po štvrtýkrát v poradí stal Evo Morales (47,08%).¹¹⁰ Na druhom mieste skončil Carlos Mesa (36,51%)¹¹¹. Opozícia však Moralesa obvinila zo sfalšovania výsledkov volieb. Výsledky vyvolali násilné strety v uliciach. Armáda vyzvala prezidenta k demisii a on sa pre upokojenie situácie v krajine rozhodol z postu odísť. Následne mu bol ponúknutý politický azyl mexickým prezidentom Andrésom Manuelom Lópezom Obradorom. Momentálne sa ale Morales nachádza v Argentíne, kde mu azyl ponúkol prezident Alberto Fernández. Krátko po jeho odchode z krajiny sa za dočasnú prezidentku vyhlásila Jeanine Áñez, patriaca k opozícii. Nové prezidentské voľby by sa mali konať tohto roku, v prieskumoch však naďalej vedie MAS.¹¹²

Opozícia, ale aj mnohí akademici, Moralesovi vyčítajú až prílišné lipnutie na prezidentskom kresle. Je veľmi zvláštne, že MAS nedokázala navrhnúť žiadneho nového

¹⁰⁸ Ibid., str. 152

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Porcentaje de votos obtenidos por los candidatos a la presidencia durante las elecciones generales en Bolivia el 20 de octubre de 2019. *Statista* [online]. 2019 [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: <https://es.statista.com/estadisticas/1062692/resultados-de-las-elecciones-bolivianas-por-candidato-en-octubre-de-2019/>.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² MOLINA, Fernando. ¿Por qué los bolivianos no confían en su Tribunal Electoral? *El País* [online]. La Paz, 2019 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: https://elpais.com/internacional/2019/10/22/america/1571712062_955799.html.

Morales lanza advertencia para evitar aplazamiento de elecciones a 2021 en Bolivia. *Infobae* [online]. 2020 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: <https://www.infobae.com/america/agencias/2020/04/20/morales-lanza-advertencia-para-evitar-aplazamiento-de-elecciones-a-2021-en-bolivia/>.

prezidentského kandidáta, ktorý by dokázal Eva plnohodnotne nahradiť a zabezpečiť tak väčšiu pluralitu. Mnohí Evovi oponenti ho obviňujú z klamstva a populizmu, spochybňujú jeho interpretáciu svojho osudu. Carlos Valverde Bravo sa domnieva, že Evo sa okolo svojej osobnosti pokúša vytvoriť mýtus, auru, ktorá by ho odlišila od ostatných smrteľníkov a podporovala verziu príbehu o jeho jedinečnosti a predurčení na vedenie krajiny. Valverde Bravo vo svojej publikácii skúma biografické dielo Ivána Canelasa, *Mój život, z Orinoky do Palacio Quemado* (2014), mapujúce život Eva Moralesa. Canales ako novinár a bývalý hovorca prezidenta dostal úlohu spracovať životný príbeh Moralesa. Valverde Bravo sa však domnieva, že túto úlohu splnil nekriticky, snažiac sa v obyčajnom príbehu priemerného Bolívijsčana nájsť výnimočné, magické prvky, ktoré by vytvorili pocit výnimočnosti jeho osoby. Pri tom si pomáha odkazovaním na rôzne svetové historické udalosti ako napríklad Kubánska revolúcia, či vesmírna misia ZSSR na Mesiac. V knihe je badateľná snaha o vytvorenie žijúcej legendy, v mnohých pasážach sa vyskytujú paralely s Ježišom, či nejakým mesiášom, ktorého poslaním je spasiť „utláčaný bolívijský ľud“.¹¹³

Aj napriek kritike zo strany oponentov, Moralesovi určite nemožno odoprieť, že za jeho vlády sa situácia krajiny zlepšila v mnohých oblastiach. Situácia v oblasti extrémnej chudoby sa v priebehu rokov 2005 – 2018 zmenila, kým v roku 2005 počet obyvateľov žijúcich v extrémnej chudobe predstavoval 38,2%, do roku 2018 klesol o viac ako polovicu na 15,2%. To isté sa stalo aj v oblasti miernej chudoby, v roku 2005 ňou bolo zasiahnutých až 60,6% obyvateľov krajiny, o 13 rokov neskôr táto cifra predstavovala len asi 34,6%.¹¹⁴ Stal sa strojcom mnohých významných zmien, ktoré ovplyvnili Bolíviu, ako napríklad snaha zbúrať staré štruktúry, dostať utláčané indiánske národy do centra politického diania.

2.2 Ústava z roku 2009

Prvá bolívijská ústava bola vydaná v roku 1826, teda rok po tom, čo sa krajina formálne oslobodila spod nadvlády španielskej monarchie. Niesla však v sebe mnoho pozostatkov starých koloniálnych štruktúr, ktoré sa nepodarilo úplne vykoreniť ani v 20.

¹¹³ VALVERDE, Carlos. *Evo: Mito y Engaño*. Santa Cruz de la Sierra - Bolivia: El País, 2016, str. 20 – 21.

¹¹⁴ Bolivia entre los países de la región que más redujo la pobreza. *INE - Instituto Nacional de Estadística: Estado Plurinacional de Bolivia* [online]. La Paz, 2019 [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://www.ine.gob.bo/index.php/bolivia-entre-los-paises-de-la-region-que-mas-redujo-la-pobreza/> .

storočí. Rok 2009 sa stal pre Bolíviu prelomový, od vzniku republiky v roku 1825 šlo v poradí o 19. konštitučný text v histórii krajiny. Menenie konštitučných textov je v Latinskej Amerike pomerne bežným fenoménom, len pre predstavu, priemerná doba trvania ústavy latinskoamerických krajín v 20. storočí je 29 rokov, v Bolívii je to 20 rokov. V krajine sa v priebehu minulého storočia vystriedalo 6 ústav.¹¹⁵ Tá posledná sa stala veľmi podrobne študovaným fenoménom. Mnoho autorov sa domnieva, že sa stala modelom pre tvorenia ústav v Latinskej Amerike.¹¹⁶

Jednu z posledných zmien ústavy priniesol rok 1982, keď krajina prechádzala procesom demokratickej transformácie po niekoľko rokov trvajúcej diktatúre Huga Banzeru (1971 – 1978). Osemdesiate roky sa v Latinskej Amerike vo všeobecnosti niesli v duchu mnohých konštitučných zmien, cieľom bolo v prvom rade zabezpečiť fungujúci právny štát. Tieto zmeny sa niesli v reformnom duchu.¹¹⁷ V roku 1994 a 2004 boli vykonané ďalšie reformné zmeny. Lazarte tvrdí, že uskutočnené zmeny spravili z bolívijskej ústavy jednu z najviac progresívnych v rámci Latinskej Ameriky.¹¹⁸

Nové znenie ústavy bolo vypracované bolívijským ústavodarným zhromaždením. Ústavný text bol schválený referendum 25. januára 2009, keď v hlasovaní obdržal v svoj prospech 61,43%¹¹⁹ platných hlasov. Proti novej ústave hlasovalo 38,57% hlasujúcich. Volebná účasť bola veľmi vysoká, zúčastnilo sa až 90,16% všetkých oprávnených voličov.¹²⁰ Pri hlasovaní sa prejavil už tradičný ideologický rozpor medzi „chudobným

¹¹⁵ NEGRETTO, Gabriel L. *The Durability of Constitutions in Changing environments: Explaining Constitutional Replacements in Latin America*. The Helen Kellogg Institute for International Studies, 2008, str. 12 (tabuľka).

¹¹⁶ CLAVERO, Bartolomé. Nota sobre el sistema de autonomías en la Constitución de Bolivia. *Revista Española de Derecho Constitucional*, . 2009, (85), str. 189.

¹¹⁷ LAZARTE R., Jorge. *Reforma del "experimento" constitucional en Bolivia: Claves de un nuevo modelo estatal y societal de derecho (para abrir un debate que nunca hubo)*. La Paz: Plural Editores, 2015, str. 7 .

¹¹⁸ Ibid. 8

¹¹⁹ Referéndum Nacional Constituyente 2009. *Corte Nacional Electoral* [online]. La Paz: Corte Nacional Electoral, 2009 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090203110442/http://www.cne.org.bo/ResultadosRNC2009/> .

¹²⁰ Referéndum Nacional Dirimidor 2009. *Corte Nacional Electoral* [online]. La Paz: Corte Nacional Electoral, 2009 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20110605123919/http://www.cne.org.bo/ResultadosRNC2009/wfrmDirimidor.aspx> .

západom“, ktorý je Moralesovi naklonený a „bohatým východom“, kde prevažujú negatívne postoje voči jeho politike. Iniciatíva bola na východe krajiny, v mestách ako Santa Cruz, Tarija, Beni, či Pando, bojkotovaná.¹²¹

Pri proklamácii ústavy Morales ostal verný ceremóniám v duchu indigenistických rituálov. Slávnostná ceremónia sa konala v El Alto, sprevádzali ju obrady pripomínajúce dávnu minulosť pôvodného obyvateľstva krajiny. Morales vo svojom prejave zdôraznil jedinečnosť ústavy, ktorá bola založená na „znovu založení“ Bolívie, zmierení a boji proti kolonializmu.¹²²

Jedným z hlavných dôvodov prijatia novej ústavy je podľa Bartolomé Clavera zlyhanie národného konštruktú mestica ako symbolu bolívijského národa.¹²³ Novoformulovaný konštitučný text mal za úlohu vykoreniť individualistické a elitistické zvyklosti typické pre predchádzajúce ústavy. Podľa Roberty Ricovej ide o výsledok „silnej a vytrvalej sociálnej mobilizácie“, dokonca to označuje historickým prelomom v bolívijskej histórii, ale aj jedinečným precedensom úpravy vzťahov medzi indiánskym obyvateľstvom a štátom v rámci celej Latinskej Ameriky.¹²⁴

Nová ústava prijatá v roku 2009 sa skladá zo 411-tich článkov, ktoré sú rozdelené do piatich tematicky odlišných častí. Prvá časť ústavy sa zameriava na základy štátu, práva, povinnosti a záruky, druhá časť je venovaná štruktúre a funkčnej organizácii štátu, tretia časť štruktúre a územnej organizácii štátu, štvrtá časť štruktúre a hospodárskej organizácii štátu a piata rieši normatívnu hierarchiu a reformy ústavy.

Cieľom nového konštitučného textu, bola snaha o integráciu indiánskeho

¹²¹ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 302.

¹²² Bolivia – Promulgacion de la Constitución Política del Estado. In: *Youtube* [online]. 14. 3. 2014. [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ee2du2ZpWmk>. Kanál užívateľa Elecciones dine.

¹²³ CLAVERO, Bartolomé. Nota sobre el sistema de autonomías en la Constitución de Bolivia. *Revista Española de Derecho Constitucional*, . 2009, (85), str. 188.

¹²⁴ RICE, Roberta. Indigenous Mobilization and Democracy in Latin America. MILLETT, Richard L., Jennifer S. HOLMES a Orlando J. PÉREZ. *Latin America Democracy: Emerging reality or endangered species?*. Second edition. New York: Routledge, 2015, 206-209.

obyvateľstva do spoločnosti, ale aj stabilizovanie bolívijskej ekonomie.¹²⁵ Išlo o spôsob ako uskutočniť zásadnú premenu politiky. Podľa novej ústavy Bolívia má nechať za sebou „koloniálny, republikánsky a neoliberalný štát“ a „prijať výzvu na kolektívne vybudovanie unitárneho sociálneho štátu s mnohonárodnostným komunitárnym právom“¹²⁶. Podľa Clavera sa jedná o prvú ústavu v rámci Latinskej Ameriky, ktorá zaujíma otvorene antikoloniálny postoj.¹²⁷ Oproti starej ústave sa naozaj mnoho článkov zmenilo, či pribudlo. Hlavné témy ústavy možno zhrnúť do niekoľkých všeobecných kategórií:¹²⁸

- i) *mnohonárodnosť*
- ii) *autonómie*
- iii) *spravodlivosť a rovnosť príležitostí*
- iv) *transparentnosť verejnej správy, životné prostredie a produktívny rozvoj*

(Delgado Burgoa, 2010: 40)

Fenomén mnohonárodnosti bol reakciou na vyčleňovanie indiánskych komunit z národnej politickej debaty. Implementovanie prvku mnohonárodnosti malo niekoľko podôb. Prvoradým cieľom bolo poukázať na to, že Bolívia nie je akousi mestickou krajinou jedného národa, ale krajinou rozmanitou, kde žije veľké množstvo kultúrne odlišných obyvateľov, ktorí sú si rovní vo všetkých ohľadoch. V marci 2009 bol vydaný tzv. Najvyšší dekrét č. 48, ktorý deklaroval zmenu názvu krajiny. Z Bolívijskej republiky sa tak stal Bolívijský mnohonárodný štát (Estado Plurinacional de Bolivia).¹²⁹

¹²⁵ Evo Morales promulga en Bolivia la nueva Constitución. In: *El País* [online]. La Paz, 2009, 8. 2. 2009 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: https://elpais.com/diario/2009/02/08/internacional/1234047608_850215.html .

¹²⁶ Článok 1 ústavy

BOLÍVIA. *Constitución Política del Estado (CPE) (7-Febrero-2009)*. In: . Bolivia: La República de Bolivia, 2009, ročník 2009. Dostupné také z: https://www.oas.org/dil/esp/Constitucion_Bolivia.pdf .

¹²⁷ CLAVERO, Bartolomé. Apunte para la ubicación de la Constitución de Bolivia. *Revista Española de Derecho Constitucional*. 2010, (89), str. 199.

¹²⁸ DELGADO BURGOA, Rebeca E. Algunas reflexiones sobre la Constitución Política del Estado. MONTES, Patricia. *Bolivia. Nueva Constitución Política del Estado: Conceptos elementales para su desarrollo normativo*. La Paz: Vicepresidencia del Estado Plurinacional de Bolivia, 2010, str. 40

CLAVERO, Bartolomé. Nota sobre el sistema de autonomías en la Constitución de Bolivia. *Revista Española de Derecho Constitucional*,. 2009, (85), str. 188.

¹²⁹ Bolivia: Decreto Supremo N° 48, 18 de marzo de 2009. *LexiVox: Portal jurídico libre* [online]. La Paz, 2009 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.lexivox.org/norms/BO-DS-N48.html> .

Ústava mala zaistiť väčší podiel pôvodného obyvateľstva pri participácii na diani v krajine. Išlo o ekonomickú aj politickú integráciu. Bolívia už v roku 2007 začlenila do svojho práva *Deklaráciu o právach indiánskych národov*, ktorá bola spísaná Valným zhromaždením OSN a definovala individuálne a kolektívne práva pôvodných obyvateľov. Nová ústava túto deklaráciu ratifikovala¹³⁰ a zároveň do nej boli začlenené ďalšie kľúčové články, ktoré mali zabezpečiť lepšiu integráciu Indiánov do spoločnosti. Jedným z nich bol článok 147, v ktorom bolo garantované právo na proporcionálne zastúpenie aj príslušníkov dovtedy marginalizovaných národov. V článku 5 novej ústavy bol uznaný nie jeden, ale hneď 37 oficiálnych jazykov krajiny, konkrétne španielčina a ďalších 36 indiánskych jazykov¹³¹. Okrem iného bola tiež wiphala¹³² začlenená medzi štátne symboly krajiny (čl. 6). Autonómny status má viac úrovní, má sa týkať všetkých národov v krajine, nielen Indiánov.

Významným krokom bolo uznanie používania indiánskej justície (*jurisdicción indígena originaria campesina*). Za týmto opatrením stojí hlavne snaha očistiť bolívijskú justíciu od predsudkov, keďže je mnohými Indiánmi vnímaná ako tendenčná a skorumpovaná. Štát sa zaviazal k podpore indiánskej justície a k rešpektovaniu týchto súdnych rozhodnutí. Tento typ justície sa vzťahuje len na členov danej komunity. V praxi však toto opatrenie spôsobilo mnoho problémov, hlavne z hľadiska fyzickej integrity zúčastnených, keďže indiánska súdna autorita uznávala aj fyzické tresty. Pri vydávaní rozsudkov sa síce udáva za povinnosť rešpektovať ľudské práva, historická skúsenosť v podobe mnohých násilných incidentov, však naplno odкрýva problematiku tohto opatrenia (čl. 192).¹³³

¹³⁰ CLAVERO, Bartolomé. Apunte para la ubicación de la Constitución de Bolivia. *Revista Española de Derecho Constitucional*. 2010, (89), str. 201.

¹³¹ Ide o jazyky aymara, araona, baure, bésiro, canichana, cavineño, cayubaba, chácobo, chimán, ese ejja, guaraní, guarasu`we, guarayu, itonama, leco, machajuyai-kallawaya, machineri, maropa, mojeño-trinitario, mojeño-ignaciano, moré, mosetén, movima, pacawara, puquina, quechua, sirionó, tacana, tapiete, toromona, uru-chipaya, weenhayek, yaminawa, yuki, yuracaré y zamuco. (Čl. 5)

¹³² Wiphala je sedemfarebná štvoruholníková vlajka typická pre niektoré andské etnické skupiny. Existuje viacero variantov.

¹³³ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, str. 304.

S indiánskymi komunitami sa neodmysliteľne viaže aj téma pestovania koky. V Bolívii, ale aj v rámci amerického kontinentu je pestovanie tejto plodiny veľmi kontroverznou témou. Mnoho akademikov obhajuje tzv. *acullico* (žuvanie koky) ako dávnu spoločenskú a náboženskú tradíciu, ktorá je v oblasti Ánd praktizovaná dlhé stáročia, datuje sa, že táto tradícia môže presahovať aj doby inkského impéria. Iní vravia, že koka je pre domorodých obyvateľov kľúčovým zdrojom minerálov a vitamínov, a okrem iného slúži aj na potlačenie hladu a únavy.¹³⁴ Odporcovia pestovania tejto rastliny vidia jej problematickosť v tom, že spracovaná koka sa používa na výrobu kokaínu. Z tohto dôvodu sa už v minulosti mnohé štáty na čele s USA snažili primäť bolívijskú vládu k obmedzeniu pestovania koky. Ústava z roku 2009 však v tomto ohľade zaujala neústupnú antiimperialistickú pozíciu. V článku 384 ústavy sa uvádza, že rastlina v prirodzenom stave nepovažuje za narkotikum, naopak tvrdí, že sa jedná o kultúrne dedičstvo Bolívijsčanov a faktor sociálnej súdržnosti .

Niekoľko reforiem bolo prijatých aj v oblasti transparentnosti verejnej správy. Tie mali politiku priblížiť ľuďom a zabezpečiť lepšiu deľbu moci. Okrem všeobecne známeho a zaužívaného členenia moci na exekutívnu, legislatívnu a súdnu, ústava definuje aj štvrtú, tzv. volebnú moc – Volebný orgán, ktorého cieľom je uľahčiť kontrolu moci a zabezpečovať komunitárnu demokraciu v oblasti volebných procesov (26.2). Volebný orgán je zložený z piatich inštitúcií: 1) Najvyššieho volebného súdu, 2) volebných súdov departementov, 3) volebných súdov, 4) poroty hlasovacích stolov, 5) volebných notárov (čl. 205.1). Zaujímavou zmenou je aj začlenenie niekoľkých elementov priamej demokracie, v rámci zvýšenia účasti obyvateľov na politickom dianí, ktoré boli dovtedy využívané len minimálne. Referendá, mestské zastupiteľstvá, legislatívne iniciatívy vedené občanmi a iné, mali zvýšiť transparentnosť politiky.¹³⁵ Verejná správa mala byť pod drobnohľadom občanov.

Bolivia legaliza la justicia indígena. *BBC: Mundo* [online]. 2010, 9. 6. 2010 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: https://www.bbc.com/mundo/america_latina/2010/06/100609_bolivia_justicia_indigena_aw .

¹³⁴ Bolivia defiende mascado de coca como una costumbre ancestral. *El Universal* [online]. 19. 1. 2011 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://www.eluniversal.com.co/mundo/bolivia-defiende-mascado-de-coca-como-una-costumbre-ancestral-4860-CReu81895> .

¹³⁵ RICE, Roberta. Indigenous Mobilization and Democracy in Latin America. MILLETT, Richard L., Jennifer S. HOLMES a Orlando J. PÉREZ. *Latin America Democracy: Emerging reality or endangered species?*. Second edition. New York: Routledge, 2015, str. 206 -209.

Z historickej skúsenosti je známe, že mnoho krajín prijalo nové ústavy najmä s cieľom zabezpečiť možnosť znovuzvolenia súčasne úradujúceho prezidenta. Takéto prípady sa vyskytli v Argentíne, Ekvádore, Venezuele, ale aj iných krajinách. Zdá sa, že ani Bolívia v tomto prípade nie je výnimkou. Moralesovi kritici mu okrem iného vyčítajú prílišnú naviazanosť na moc. V článku 169 ústavy sa pripúšťa možnosť jednorazového opätovného zvolenia do päťročného mandátu. Bývalý prezident si tak zaistil svoju budúcu účasť v prezidentských voľbách v roku 2014.¹³⁶

Bolívia z hľadiska HDP je radená do skupiny chudobnejších krajín. V skutočnosti je to štát nesmierne bohatý na nerastné suroviny. Už od koloniálneho obdobia sú však tieto prírodné bohatstva z krajiny vyvážené do zahraničia, najprv pod vplyvom Španielska, po dosiahnutí nezávislosti monopol zahraničných firiem nad krajinou pretrval až do 21. storočia. Krajina disponuje obrovskými zásobami lítia, cínu, zemného plynu a ropy, zároveň je na exporte surovín závislá. Z pochopiteľných dôvodov je teda otázka prírodných zdrojov v tejto oblasti kľúčová. V ústave je venovaných niekoľko článkov tejto problematike.

Článok 349 pojednáva o prírodných zdrojoch ako o bezprostrednom vlastníctve ľudu, úlohou štátu je nakladanie s týmto vlastníctvom v rámci všeobecného záujmu. Ložiská plynu, bez ohľadu na ich stav, sú tiež majetkom ľudu (čl. 359), nakladanie s nimi prináleží vláde. Svojoľné zaobchádzanie s týmto bohatstvom ľudu je považované za vlastizradu. Ústava sa venuje aj latifundiám, tie definuje ako pôdu, ktorá nespĺňa hospodársko-sociálnu funkciu a (okrem iného) využíva nevoľnícku, polonevoľnícku prácu či otroctvo (čl. 398). Veľkým zásahom bolo obmedzenie veľkosti pozemkov na 5 tisíc hektárov¹³⁷. Trestom za porušenie týchto podmienok má byť vyvlastnenie pozemku (čl. 399.2). V rámci integrovaného trvale udržateľného rozvoja vidieka má byť zakázaný aj dovoz, produkcia

¹³⁶ GARGARELLA ROBERTO. Algunas preguntas sobre el nuevo constitucionalismo latinoamericano. PUCHET ANYUL, Martín, Mariano ROJAS, Rodrigo SALAZAR, Giovanna VALENTI a Francisco VALDÉS UGALDE. *América Latina en los albores del siglo XXI-2: Aspectos sociales y políticos*. Mexico: FLACSO, 2012, str. 361.

¹³⁷ Rozloha latifundií bola tiež predmetom referenda 25. 1. 2009. Hlasujúci si vtedy mali možnosť vybrať medzi rozlohou 5 000 ha alebo 10 000 ha. Až 80,65% hlasujúcich sa priklonilo k prvej možnosti.

Referéndum Nacional Dirimidor 2009. *Corte Nacional Electoral* [online]. La Paz: Corte Nacional Electoral, 2009 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20110605123919/http://www.cne.org.bo/ResultadosRNC2009/wfrmDirimidor.aspx>.

a komercializácia geneticky modifikovaných produktov (čl. 408).

Dá sa polemizovať o tom, či sa Moralesovi reálne podarilo naplniť vízie o „znovu založení štátu“, isté je len, že nový konštitučný test obsahoval nové články prinášajúce mnoho reforiem, ktorých zámerom bolo zmeniť doterajšie nastavenie spoločnosti a ponúknuť viac možností pre marginalizované skupiny obyvateľstva.

2.3 Moralesov politický obrat

V tejto práci vychádzame z predpokladu, že politici a ich diskurz sa v priebehu rokov postupne menia a prispôbujú momentálnej situácii. Naša hypotéza teda je, že u Eva Moralesa počas jeho trinásťročného pôsobenia (2006 – 2019) v prezidentskom úrade nastal politický obrat. Teda, že sa odklonil od svojho pôvodného indigenistického diskurzu, ktorý mu pomohol k víťazstvu vo voľbách v roku 2006 a prešiel na politiku orientovanú na rozvoj a extraktivizmus, ktorá si s indigenizmom a rešpektovaním práv pôvodných obyvateľov krajiny, protirečí.

Polemická sa stala aj Moralesova snaha udržať sa pri moci. Článok 169 ústavy z roku 2009 hovorí jasne, že prezident môže byť zvolený opakovane do úradu iba raz po sebe. Evo Morales stál na čele Bolívie takmer dlhých štrnásť rokov, teda od roku 2006, keď prvýkrát zasadol do prezidentského úradu sa mu podarilo predĺžiť si svoj mandát trikrát. Volieb sa zúčastnil opakovane, nielen v rokoch 2009 a 2014, ale aj v roku 2019.

MAS bola teda nútená zmeniť svoj diskurz. Kým v minulosti sa akcentoval Evov aymarský pôvod, a existovala snaha navodiť dojem, že on je tiež jedným z ľudu („*uno más*“), postupne sa tlačil do popredia element jeho jedinečnosti. „*Hartos Evos hay aquí*“¹³⁸ teda bolo nahradené istým paternalistickým prístupom zo strany prezidenta. Zmena rétoriky bola dôležitá pre obhájenie niekoľkonásobných znovuzvolení. Dokument *Agenda 2025* naznačuje, že Morales sa chystal ostať pri moci až do roku 2025. Ak by teda bola pravda, že v krajine „je mnoho Evov“, predĺženie prezidentského mandátu by nebolo potrebné.¹³⁹ Viceprezident Álvaro García Linera dokonca v jednom vo svojich prejavov, ktoré obleteli

¹³⁸ V preklade: [v Bolívii] je mnoho Evov

¹³⁹ STEFANONI, Pablo. El nuevo escenario político boliviano: ¿Traspié electoral o fin de un ciclo? *Nueva Sociedad*. 2016, (262), str. 4 – 5.

celý svet a stali sa predmetom polemiky, ale aj uštipačných posmeškov, vyhlásil, že pokiaľ v ďalších voľbách Morales nezvíťazí, „*Slnko sa skryje, Mesiac utečie a všetko bude zármutok*“.¹⁴⁰ ¹⁴¹ Evo je presvedčený o svojej výnimočnosti. Dôkazom je množstvo symbolov v krajine, ktoré boli jeho pripomienkou počas vlády MAS. Symboly ako prezidentove vyobrazenia, niekoľko verejných škôl, či prístav nesúci jeho meno, či jeho vlastné múzeum¹⁴² sa stali pripomienkou toho, komu môžu Bolívijčania vďačiť za budovanie infraštruktúry v krajine.¹⁴³

Motivovaný svojimi úspechmi v sociálnej oblasti Morales vyjaval svoj zámer zúčastniť sa ako prezidentský kandidát vo voľbách v roku 2019. K väčším nepokojom v krajine prispelo aj prezidentom zvolané referendum o tom, čo si občania myslia o opätovnej kandidatúre Moralesa v prezidentských voľbách 2019. Keďže v poradí štvrtá kandidatúra do prezidentského kresla by bola protiústavná, Morales sa rozhodol nechať o tejto možnosti hlasovať ľud, v referende v roku 2016. V ľudovom hlasovaní však Evo aj MAS zažili prvú porážku. Aj napriek tomu, že pomer hlasov bol tesný, vyhrala možnosť *NO (NIE)*, s počtom 51% platných hlasov¹⁴⁴, teda nesúhlas s opätovnou kandidatúrou už trikrát zvoleného prezidenta. Aj napriek tomu, že Evo Morales bol jedným z tých, ktorí impulzovali zmenu ústavy a väčšiu účasť ľudu v priamej, komunitárnej a participatívnej demokracii, rozhodol sa výsledky referenda spochybníť a svoju žiadosť podal na ústavný súd, ktorý výsledok referenda zrušil. Toto rozhodnutie súdu teda povolilo Evovi Moralesovi možnosť kandidovať vo voľbách v roku 2019, no zároveň vyvolalo množstvo otázok ohľadom nezávislosti justície.

¹⁴⁰ „...el sol se va a esconder, la luna se va a escapar y todo va a ser tristeza para nosotros...“

¹⁴¹ García Linera asegura que si Evo se va, el sol se esconderá y "todo será tristeza." *Página Siete* [online]. La Paz, 2015 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.paginasiete.bo/nacional/2015/11/25/garcia-linera-asegura-escondera-todo-sera-tristeza-78126.html#!> .

¹⁴² Múzeum demokratickej a kultúrnej revolúcie (*Museo de la Revolución Democrática y Cultural*) v jeho rodnej dedine Orinoca.

¹⁴³ AYO SAUCEDO, Diego Marcelo. *Ilusiones del "proceso de cambio" y mentiras de Evo Morales*. La Paz: La mentira en política, 2019, str. 42.

¹⁴⁴ COLLYNS, Dan a Jonathan WATTS. Bolivian referendum goes against Evo Morales as voters reject fourth term. *The Guardian* [online]. 2016 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://amp.theguardian.com/world/2016/feb/22/bolivia-evo-morales-president-national-referendum-fourth-term#aoh=15879053641860&referrer=https%3A%2F%2F> .

Tieto udalosti vyvolali, nielen v opozícii, ale aj medzi mnohými Evovými voličmi debaty o nezávislosti bolívijských súdov, ale aj o tom, že prezident si až príliš zvykol na moc. Opozícia aj niektorí akademici, však Moralesa obviňujú z toho, že už dávno nie je tým skromným indigenisticky zmýšľajúcim prezidentom, ako sa prezentoval na začiatku svojho prvého mandátu. Mnohí autori sa zhodujú na tom, že Bolívia sa za poslednú dekádu veľmi zmenila vo všetkých oblastiach, po ekonomickej, politickej ale aj sociálnej stránke.¹⁴⁵

Od Eva Moralesa sa odklonilo niekoľko členov jeho vlastnej strany. Najčastejšími príčinami bolo to, že disidenti vnímali ako zradu nesúrodosť jeho politického diskurzu a realizovaných politík. Ako veľký problém tiež vnímali jeho zmenu politiky v oblasti prírodných zdrojov a ochrany Pachamamy (*Matky prírody* alebo *Zeme*, tak ako ju označujú v aymarčine), Morales s cieľom uzavrieť spojenectvá so silnejšími subjektmi opomenul indiánske národy, ktoré kedysi sľuboval reprezentovať.¹⁴⁶ Podľa Fernandy Sostres a Ivonne Farah sú najväčšie rozpory v oblastiach prekonania neoliberalného kapitalistického a extraktivistického modelu, posilnení plurálnej ľudovej, vidieckej a indiánskej ekonómii a prírodnej udržateľnosti.¹⁴⁷

Jedným z autorov, ktorí upozorňujú na Moralesov politický obrat je Marco Antonio Gandarillas. Ten tvrdí, že MAS sa v priebehu rokov začal približovať a vychádzať v ústrety podnikateľom a zahraničným investorom. A naopak kritici pochádzajúci primárne z radov indiánskych národov pokojne protestujúci proti Moralesovej extraktivistickej politike¹⁴⁸ sa stali neželaným a vládou násilne potláčaným elementom. Protestujúci sú obviňovaní

¹⁴⁵ GREBE LÓPEZ, Horst. El Gobierno de Evo Morales en Bolivia: una mirada crítica. OMINAMI, Carlos. *Claroescuro de los gobiernos progresistas: América del Sur: ¿Fin de un ciclo histórico o proceso abierto?*. Santiago de Chile: Catalonia, 2017, 155.

¹⁴⁶ RETAMAL ITURRIAGA, Renata. Disidentes indígenas del MAS. La gente dentro del área de influencia política que Morales dejó de representar. *Revista Enfoques*. 2016, XIV(25), str. 101.

¹⁴⁷ VARGAS, Natalí. Ocho evidencias del atraso del modelo plural. *Página Siete: Diario Nacional Independentie* [online]. 2016 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.paginasiete.bo/inversion/2016/3/27/ocho-evidencias-atraso-modelo-plural-91108.html> .

¹⁴⁸ Gudynas definuje extraktivizmus ako „osobitý druh ťažby prírodných zdrojov vo veľkom objeme alebo pri veľkej intenzite, z ktorých 50% alebo viac [percent] je určených na vývoz ako suroviny bez spracovania alebo len minimálne spracované. Zahŕňa fázy exploatácie aj predchádzajúce fázy prieskumu, objavovania, atď., ako aj neskoršie fázy akými sú uzavretie a opustenie privlastňovaných miest.“

(Eduardo Gudynas, „Extracciones, extractivismos, y extrajecciones. Un marco conceptual sobre la apropiación de recursos naturales“, *El Observatorio del Desarrollo* 18 (2013): 15.)

z príslušnosti k opozícii, či sympatiám k pravici, vláda odmieta otvoriť akúkoľvek debatu. Gandrillas sa domnieva, že práve touto represiou Morales protirečí svojim vyhláseniam o budovaní reprezentatívnej a participatívnej demokracii, ktorá bola jedným z hlavných cieľov ústavy z roku 2009.¹⁴⁹

Ústavou síce bola posilnená rola štátu v ekonomických záležitostiach, ktorá mala byť garanciou ochrany záujmov bolívijského ľudu, v praxi však aj Moralesova vláda pokračovala vo vyjednávaní zo zahraničnými korporáciami a extraktivistickou politikou. Strana MAS sa podľa kritikov vzdialila od sociálnych hnutí, teda od tých, ktorých záujmy ešte pred pár rokmi sľubovala hájiť. Kým vďaka novej ústave si získal na svoju stranu mnohých občiansko-právnych aj klimatických aktivistov, článkami o zákaze geneticky upravovaných potravín, znárodnením prírodných zdrojov a obmedzením svojvoľnej ťažby, postupne začal Morales tieto garancie porušovať. Bolívijská príroda mala byť chránená, no tiež sa stala obeťou záujmov nadnárodných korporácií. Počas Evovej vlády bolo zaznamenané enormné odlesňovanie.¹⁵⁰

Krajina prehĺbila svoju závislosť na obchode s prírodnými zdrojmi, pritom v roku 2006 čerstvo zvolená vláda sľubovala zabezpečiť väčšiu národnú suverenitu v hospodárskej oblasti. Ekonomickí giganti, ktorí desaťročia protežovali na ekonomicky veľmi výhodnej ťažbe a vývoze nerastných surovín, a proti ktorým mala Moralesova vláda bojovať sa postupne stali vládnyimi spojencami. Aj napriek počiatkovej skepse, ktorú u zahraničných investorov a veľkých korporácií vyvolala Moralesova indigenistická politika, k sebe postupne tieto zdanlivo nezlučiteľné subjekty našli cestu.¹⁵¹ Prezidentovi Moralesovi sa nepodarilo naplniť ani jeho sľuby o bolívijskej potravinovej sebestačnosti, väčšina potravín totiž prichádza zo zahraničia.¹⁵²

Evo Morales mal byť odpoveďou indiánskych národov na stáročia utláčania najprv

¹⁴⁹ GANDARILLAS, Marco. Bolivia, entre el extractivismo y el buen vivir: propuestas y alternativas de las organizaciones de la sociedad civil. *Lan Harremanak. Revista de Relaciones Laborales*. 2016, (33), 115.

¹⁵⁰ AYO SAUCEDO, Diego Marcelo. *Ilusiones del "proceso de cambio" y mentiras de Evo Morales*. La Paz: La mentira en política, 2019, str. 24.

¹⁵¹ GANDARILLAS, Marco. Bolivia, entre el extractivismo y el buen vivir: propuestas y alternativas de las organizaciones de la sociedad civil. *Lan Harremanak. Revista de Relaciones Laborales*. 2016, (33), 114-116.

¹⁵² AYO SAUCEDO, Diego Marcelo. *Ilusiones del "proceso de cambio" y mentiras de Evo Morales*. La Paz: La mentira en política, 2019, str. 26.

zo strany conquistadorov počas kolónie a neskôr počas republiky zo strany bohatých latifundistov, ktorí si ich zotročili, aby im takmer zadarmo produkovali ešte väčší zisk. Vo svojej predvolebnej rétorike a aj krátko po nástupe do funkcie, zdôrazňoval príchod nových časov, a koniec „koloniálneho štátu“.

Mnohí z radov MAS, bývalí podporovatelia Eva Moralesa, sa rozhodli zo strany odísť pre názorové rozpory. Jedným z dôvodov bola Moralesova ochota vyjednávať s národnými, ale aj zahraničnými korporáciami. Takéto konanie prezidenta, ktorý svoju volebnú kampaň postavil na začlenení indiánskych hnutí do spoločnosti a tiež ochrane prírodných zdrojov krajiny, bolo považované za zradu a proti indiánske chovanie.¹⁵³

Retamal Iturriaga považuje Eva Moralesa za symbolickú postavu indigenistického hnutia. Tvrdí, že aj napriek plánu o búraní starých vzorcov a konštrukcií, po nástupe k moci tak ako väčšina jeho predchodcov, bol nútený spolupracovať s korporáciami. Ako tvrdí, jeho indigenistické postoje a osobnosť síce dokázali presvedčiť zahraničie, ale v Bolívii sa mu to darilo o niečo menej. Bolívijčania mohli totiž na vlastnej koži okúsiť veľké rozdiely medzi jeho diskurzom a reálnou praxou.¹⁵⁴

Evo Morales má v Bolívii bezpochyby aj v tomto momente mnohých priaznivcov. Výsledky volieb v minulom roku (2019), hovoria o 47%¹⁵⁵ podpore. Opozícia vyhlásila tieto voľby za neplatné a sfaľované, Organizácia amerických štátov (OEA) po opätovnom prešetrení priebehu volieb našla niekoľko nezrovnalostí.¹⁵⁶ Napriek tomu však mnoho faktorov nasvedčuje tomu, že Morales a MAS majú v Bolívii ešte stále pomerne veľkú voličskú základňu.

¹⁵³ RETAMAL ITURRIAGA, Renata. Disidentes indígenas del MAS. La gente dentro del área de influencia política que Morales dejó de representar. *Revista Enfoques*. 2016, **XIV**(25), str. 98.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Tribunal Supremo de Bolivia completa el 100% del conteo electoral: el resultado da a Evo Morales como ganador. *CNN Español* [online]. 2019 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://cnnespanol.cnn.com/2019/10/25/tribunal-supremo-de-bolivia-completa-el-100-del-conteo-electoral/>.

¹⁵⁶ ORGANIZACIÓN DE LOS ESTADOS AMERICANOS. *Análisis de Integridad Electoral. Elecciones Generales en el Estado Plurinacional de Bolivia 20 de octubre de 2019: Hallazgos Preliminares. Informe a la Secretaría General*. 2019.

3 Analýza

Predtým ako sme začali písať prácu sme si stanovili hypotézu o politickom obrate Eva Moralesa. Tak ako niektorí autori tvrdia, domnievame sa, že u bývalého prezidenta došlo k prechodu od indigenizmu k politikám zameraným na rozvojový štát (*developmental state*) a extraktivizmus, teda odklonu od pôvodných indigenistických hodnôt. V analýze sa budeme snažiť na základe pádných argumentov a zdrojov túto hypotézu potvrdiť alebo vyvrátiť.

V tejto kapitole sa budeme zaoberať štyrmi oblasťami, o ktorých si myslíme, že by mohli byť kľúčové pre skúmanie politik bývalého bolívijského prezidenta Eva Moralesa. Konkrétne sa zameriame na:

- 1) *úlohu ťažby plynu*
- 2) *autonómiu indiánskych hnutí*
- 3) *budovanie infraštruktúry*
- 4) *vzťah k exportu*

Domnievame sa, že tieto štyri faktory môžu byť kľúčové pre analýzu Moralesových politik. Navyše sa všetky z týchto sfér vzájomne prelínajú, preto je možné utvoriť komplexnejší obraz o politických a ekonomických tendenciách vlády. Zaoberať sa budeme predovšetkým udalosťami medzi rokmi 2005/2006 – 2019, v niektorých prípadoch sa však pre lepší obraz pozrieme aj na politické opatrenia predchádzajúcich prezidentov, pre objasnenie súčasného stavu krajiny.

3.1 Úloha ťažby plynu v Bolívii

Bolívia je krajinou bohatou na nerastné suroviny. Z historického hľadiska bývalé vlády vo veľkej väčšine spolupracovali v prospech zahraničných firiem, nehladiac pritom na záujmy vlastného ľudu. Krajina sa tak stala exportnou ekonomikou, ktorej nerastné bohatstvo bolo vyvázané za pomerne nízke ceny. Svoj zisk však zainteresovaní podnikatelia násobili po spracovaní týchto primárnych surovín v iných krajinách. Do štátnej pokladnice sa tak dostalo len minimum finančných prostriedkov z ťažby a predaja prírodných zdrojov. Tieto politiky boli príčinou závislosti krajiny na vývoze nerastného bohatstva.

Extrakcionistický priemysel bol vždy motorom štátnej ekonomiky, no ťažené

komodity sa v priebehu desaťročí menili. V koloniálnom období dominoval hlavne banský priemysel, rudy z bolívijských baní plnili pokladnice španielskej monarchie. Na začiatku minulého storočia bolo hlavným artiklom striebro, ktoré neskôr vystriedal cín. Plynárenský priemysel sa do popredia dostal až približne v 80. rokoch minulého storočia, predtým sa väčšia pozornosť venovala ťažbe ropy.¹⁵⁷ Dodnes hrá v krajine prím vývoz zemného plynu, zinku, zlata, cínu, striebra a olova. Základ štátneho priemyslu tvorí najmä extrakcia a rafinéria plynu, ropy a baníctva.¹⁵⁸ Viacero faktorov nasvedčuje tomu, že táto tendencia bude pokračovať a že zemný plyn sa stane hlavnou komoditou 21. storočia.¹⁵⁹

V deväťdesiatych rokoch minulého storočia pristúpil prezident Sánchez de Lozada k reformám v oblasti plyného priemyslu s cieľom zlepšiť hospodárske prostredie pre vstup zahraničných firiem na bolívijské trhy. Jeho ekonomická politika bola založená na princípe tzv. „energetického trojuholníka“, teda sa skladala z troch hlavných faktorov a to z nového zákona o plyných ložiskách, privatizácia štátnej firmy *Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos* (YPFB)¹⁶⁰ a výstavby plynovodu do Brazílie.¹⁶¹

Privatizácia štátnych firiem prebiehala ich premenou na akciové spoločnosti. Zahraničné firmy teda mohli získať podiel v (bývalých) štátnych firmách, išlo o investíciu, nie priamy predaj. Nadnárodné spoločnosti sa tak zmocnili väčšinového podielu v týchto firmách, to znamenalo, že ovládali všetku ekonomickú činnosť. Štát týmto zákonom nezískal nič a národné bohatstvo sa ocitlo v rukách cudzincov.¹⁶²

Tzv. „vojna o plyn“ sa stala po vojne o vodu v Cochabambe ďalšou kľúčovou témou. Rozvášnené davы protestovali proti vývozu bolívijského plynu do Spojených štátov cez čilský prístav. Nízke ceny boli priam výsmechom. Mobilizované sociálne hnutia unavené starými elitami, ktoré sa držali celé desaťročia pri moci, požadovali zmenu politického

¹⁵⁷ CEPPI, Natalia. Nacionalización de los hidrocarburos bolivianos: reflexiones sobre su impacto en lo doméstico y en los vínculos con Argentina y Brasil. *CIENCIA ergo-sum*. 2014, **21**(2), str. 101.

¹⁵⁸ Bolivia. *OECD* [online]. 2017 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://oec.world/es/profile/country/bol/>

¹⁵⁹ MIRANDA PACHECO, Carlos a Javier ALIAGA LORDEMANN. *Gas y política: Una geopolítica explosiva*. La Paz: Friedrich Ebert Stiftung, 2009, str. 69.

¹⁶⁰ V preklade *Bolívijské fiškálne ropné náleziská..* Je to jedna z najväčších štátnych firiem, bola založená v roku 1936. Primárne sa zameriava na ťažbu ropy a zemného plynu a všetkých s tým spojených procesov.

¹⁶¹ PERREAULT, Thomas. Conflicto del gas y su gobernanza: el caso de los guaraníes de Tarija, Bolivia. *Anthropologica*. 2010, (28), 144.

¹⁶² *Ibid.*, str. 143 - 144

systemu a tiež ekonomického modelu, neoliberalný model mal byť nahradený modelom štátneho rozvoja (developmentalizmus).¹⁶³

Tieto udalosti vyvrcholili 1. mája 2006, za vlády Eva Moralesa, keď bolo Najvyšším dekrétom č. 28701, zvaným tiež „Héroes del Chaco“¹⁶⁴, vyhlásené znárodnenie bolívijských plynových ložísk. Nešlo o znárodnenie v pravom zmysle slova, štát znárodnil len podiely firiem z ťažby. Pred „nacionalizáciou“ si firmy nechávali až 82% svojho zisku. Zvyšných 18% putovalo do departmentov Beni, Pando a do firmy YPFB.¹⁶⁵ Síce už počas vlády prezidenta Carlosa Mesu bol vydaný zákon (*Ley de Hidrocarburos N° 3058*), ktorý uznal dôležitosť plynových ložísk pre krajinu a zaväzoval firmy odvieť až 32% zo svojho zisku, ale nikdy nevstúpil do platnosti.

Autorky Dunia Mokrani a Raquel Guitiérrez Aguilar však varujú pred zbytočnou glorifikáciou prezidenta Moralesa. Znárodnenie plynových ložísk bolo bezpochyby dôležitým krokom, ale v podstate išlo len o spravodlivé vyvrcholenie ľudových mobilizácií, ktoré dlhé roky upozorňovali na nespravodlivo nastavený ekonomický systém krajiny.¹⁶⁶ Nejednalo sa o znárodnenie v pravom slova zmysle, to by u zahraničných investorov vzbudilo omnoho väčšiu nevôľu. Nebolo nutné, aby vláda vyvlastnila firmy, jediné čo štát znárodnil boli akcie, štát alebo skôr, ako bolo prezentované, obyvatelia Bolívie sa opäť stali majoritnými vlastníkmi štátnych podnikov.¹⁶⁷

Prijatím Najvyššieho zákona štát získal kontrolu nad plynom. Firmy boli zaviazané odovzdať štátnej firme YPFB všetku produkciu, tá následne schválila objemy určené na

¹⁶³ GARAY VERA, Cristian a Juan E. MENDOZA PINTO. El choque de dos imaginarios geopolíticos en Bolivia. La “Guerra del Gas”. *Si Somos Americanos. Revista de Estudios Transfronterizos*. 2015, **XV**(1), str. 134.

¹⁶⁴ BOLÍVIA. *DECRETO SUPREMO N° 28701: “HEROES DEL CHACO”*. In: . La Paz: República de Bolivia, 2006, ročník 2006, číslo 28701.

Názov v sebe nesie odkaz na bolívijských bojovníkov vo vojne o Chaco v 30. rokoch minulého storočia, kde Bolívia bola porazená vojensky horšie vybaveným Paraguajom a prišla o rozsiahle územia.

¹⁶⁵ *Capitalización y Nacionalización. El Sector de Hidrocarburos en Bolivia*. Serie Debate Público, No. 17. Bolivia: Fundación Jubileo, 2012, str. 12.

¹⁶⁶ GUTIÉRREZ, Raquel a Dunia MOKRANI. Sobre las tensiones actuales en Bolivia: El gobierno de Evo Morales, la nacionalización de los hidrocarburos y la recuperación de la soberanía social. VEGA CAMACHO, Oscar. *Sujetos y formas de la transformación política en Bolivia*. La Paz: Tercera Piel, 2006, str. 149.

¹⁶⁷ *Ibid.*, str. 144

export a tiež objemy pre industrializáciu a vnútornú spotrebu. Na nacionalizáciu nebolo potrebné firmy vyvlastniť. Vo všeobecnosti vyvolala správa o znárodnení negatívne ohlasy a zahraniční investori sa zdráhali riskovať.¹⁶⁸ Znárodnenie však pomohlo Bolívii v nasledujúcich piatich rokoch zdvojnásobiť HDP.¹⁶⁹

Vláda Eva Moralesa videla v plynárenskom priemysle veľký potenciál, preto sa doň v priebehu rokov 2006 – 2015 výrazne zvýšili investície. Plyn je pre krajinu kľúčovou komoditou, jej prosperita závisí na jeho ťažbe a komercializácii. Priaznivé ceny plynu na svetových trhoch pomohli prezidentovi Moralesovi viesť ekonomicky pomerne stabilné trinásťročné obdobie vlády. Vďaka sociálnym programom, ktoré bolo možné uskutočniť najmä vďaka príjmom, ktoré do štátnej pokladnice pritekli ťažbou a exportom tejto komodity.

Dôležitosť plynu pre ekonomiku krajiny vykresľuje aj existencia ministerstva zameraného na túto komoditu, Ministerio de Hidrocarburos (v preklade Ministerstvo pre plynové ložiská). To v novembri 2019 vyhlásilo, že rezervy plynu sú menšie, ako sa predpokladalo. Podľa prieskumu, ktorý vykonala kanadská firma Sproule International Limited v roku 2017 rezervy krajiny dosahovali hodnotu 10,75 biliónov TCF (kubických metrov). V skutočnosti sú však bolívijské rezervy zemného plynu nižšie a to len 8,95 biliónov TCF.¹⁷⁰ To môže byť pre národnú ekonomiku výrazný problém.

Čo sa týka ekonomickej prosperity krajiny, nemožno spochybníť niektoré kroky vlády prijaté s cieľom zlepšenia makroekonomických výsledkov krajiny, ale vo väčšej časti vďaka Bolívii za svoju ekonomickú prosperitu priaznivému hospodárskemu cyklu, ktorý sa zhodou náhod korešpondoval s vládou Eva Moralesa. V roku 2003 stúpili ceny primárnych komodít na svetovom trhu, tento trend rastu pokračoval až do roku 2007. Aj napriek tomu, že svet o rok neskôr postihla hospodárska kríza, ceny týchto komodít sa už v roku 2010

¹⁶⁸ INCHAUSTE SANDOVAL, Christian. *Hacia una política de industrialización del gas natural en Bolivia: Serie: Investigación de la plataforma energética*. La Paz: Centro de Estudios para el Desarrollo Laboral y Agrario, 2010, str. 35.

¹⁶⁹ Bolivia. *The World Bank: Data* [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/bolivia> .

¹⁷⁰ *Ministerio de Hidrocarburos alerta sobre la caída de reservas de gas* [online]. 27. 11. 2019 [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://www.lostiempos.com/actualidad/economia/20191127/ministerio-hidrocarburos-alerta-caida-reservas-gas> .

vrátili na podobnú hodnotu.¹⁷¹

Mnohí experti zdôrazňujú ako jeden z paradoxov Moralesovej vlády, že ekonomická závislosť krajiny na vývoze a ťažbe primárnych zdrojov je v ostrom protiklade s ekologizmom (ochranou životného prostredia), ktorý hlása.¹⁷² Aj úspechy sociálne zameraných programov vďaka speňaženiu bolívijského nerastného bohatstva majú svoju odvrátenú stránku v oblasti práv domorodých obyvateľov. Thomas Perreault upozorňuje na marginalizáciu guaranískych Indiánov žijúcich v oblasti Itika Guasu, z departmentu Tarija, kde sa nachádza jedno z kľúčových nálezísk plynu. V tejto oblasti pôsobí španielska spoločnosť Repsol. V tomto prípade je však evidentná prioritizácia ekonomických záujmov pred ochranou životného prostredia a pôvodných obyvateľov, ktorí tvoria hlavnú náplň Moralesovej indigenistickej agendy. Tieto aktivity majú sociálne aj enviromentálne dôsledky.¹⁷³

Perreault upozorňuje na to, že hlavnými protagonistami „vojny o plyn“ boli ľudové masy, žijúce v blízkej vzdialenosti od miest ťažby. Tie skutočné obeť ťažby, teda indiánske komunity žijúce neďaleko týchto oblastí (prevažne v Amazónii) sú aj napriek svojim sťažnostiam odsúvané do pozadia.¹⁷⁴ Na bolívijskom plyne závisia aj susedné krajiny ako Argentína, či niektoré časti Brazílie.¹⁷⁵ Najperspektívnejšími obchodnými partnermi sú kvôli svojej geografickej blízkosti a energetickej závislosti Argentína a Brazília. Perspektívne sa tiež javia Chile, Paraguaj a Uruguaj. Naopak Peru v tejto oblasti Bolívii konkuruje.¹⁷⁶ Export plynu v roku 2017 tvoril až 32% celkového exportu krajiny, pričom tvoril až 2,59 miliárd

¹⁷¹ CAMPODÓNICO, Humberto. *Recuperar la soberanía sobre los recursos naturales: los casos de Bolivia y El Ecuador*. 71. Centro del Sur, 2016, str. 3.

¹⁷² KAIJSER, Anna a Verónica NÚÑEZ REYES. Tensiones y utopías: las políticas ambientales bolivianas bajo el mandato de Evo Morales. *Ecología Política: Ecología política en América Latina*. 2016, (51), str. 68.

¹⁷³ PERREAULT, Thomas. Conflicto del gas y su gobernanza: el caso de los guaraníes de Tarija, Bolivia. *Anthropologica*. 2010, (28), str. 142 – 144.

¹⁷⁴ Ibid., str. 146

¹⁷⁵ Ibid., str. 147

¹⁷⁶ INCHAUSTE SANDOVAL, Christian. *Hacia una política de industrialización del gas natural en Bolivia: Serie: Investigación de la plataforma energética*. La Paz: Centro de Estudios para el Desarrollo Laboral y Agrario, 2010, str. 53.

dolárov.¹⁷⁷

Až 83% rezerv plynu sa nachádza na území obývanom Indiánmi z kmeňa guaraní, v Chacu, Tarije, či Santa Cruz.¹⁷⁸ Autor tvrdí, že počas Moralesovej vlády sa podmienky guaranijských Indiánov vôbec nezlepšili a situácia bola naďalej taká, aká bola počas neoliberalného obdobia, teda ich sťažnosti ostali nevyčíslené.¹⁷⁹

3.2 Vzťah k exportu

V období 2006 – 2013 nastalo niekoľko zmien v oblasti zahraničnej politiky Bolívie. Boli posilnené vzťahy s ostatnými krajinami regiónu, intenzívnejšie to však bolo evidentné v prípade Venezuely (Hugo Chávez), Argentíny (Néstor Kirchner), Brazílie (Luiz Inácio Lula da Silva). Priblíženie týchto vlád bolo spôsobené najmä podobnou politickou orientáciou, ktorá vytvorila istý spôsob spolupatričnosti. Vláda sa však zamerala aj na spoluprácu s novými krajinami, konkrétne došlo k užším väzbám s Čínou a Iránom. Zvolenie Moralesa, ale zapríčinilo zhoršenie vzťahov s niektorými dlhoročnými obchodnými partnermi, najmä s USA a Chile.¹⁸⁰

Export krajiny smeruje primárne do Brazílie (18%), Spojených štátov (13%), Argentíny (10%), Kolumbie (7,9%), Číny (6,5%), atď.¹⁸¹ V roku 2017 bola celková hodnota exportu 8,08 miliárd amerických dolárov. Najväčší podiel na exporte krajiny, až 32% z celkového exportu má plynárenský priemysel, nasledujú ho minerály a koncentráty zinku (17%) a zlato (13%). Krajina sa tiež zameriava na ťažbu a vývoz cínu, striebra a olova.¹⁸²

¹⁷⁷ What does Bolivia export? (2017). *OECD - The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2017 [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://oec.world/es/visualize/tree_map/hs92/export/bol/all/show/2017/.

¹⁷⁸ PERREAULT, Thomas. Conflicto del gas y su gobernanza: el caso de los guaraníes de Tarija, Bolivia. *Anthropologica*. 2010, (28), str. 150.

¹⁷⁹ Ibid., str. 157

¹⁸⁰ CEPPI, Natalia. La política exterior de Bolivia en tiempos de Evo Morales Ayma. *Si Somos Americanos. Revista de Estudios Transfronterizos*. 2014, **XIV**(1), str. 133.

¹⁸¹ Where does Bolivia export to? (2016). *OECD - The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2016 [cit. 2019-11-22]. Dostupné z: https://oec.world/es/visualize/tree_map/hs92/export/bol/show/all/2016/.

¹⁸² What does Bolivia export? (2017). *OECD - The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2017 [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://oec.world/es/visualize/tree_map/hs92/export/bol/all/show/2017/.

Celková hodnota exportu o rok neskôr, v roku 2018, dosiahla hodnotu 9 miliárd dolárov.¹⁸³

Keďže je Bolívia exportnou krajinou, ekonomika, závisí od svetových cien nerastných surovín, to je pre štát veľkou nevýhodou. Robí to bolívijskú ekonomiku veľmi krehkou. Uplynulé roky sa však vyznačovali priaznivou situáciou, ktorá pomohla krajine v tomto smere rásť. Hlavnými obchodnými partnermi sú Argentína a Bolívia, ktoré odoberajú bolívijský zemský plyn. Vzťahy s týmito krajinami sa mierne naštrobili po tom, čo prezident Morales vyhlásil znárodnenie plynových ložísk. Argentínske a brazílske firmy mali totiž v krajine kľúčové záujmy. Staré zmluvy však boli s menšími, či väčšími výmenami názorov prerokované a vládne opatrenie vzťahy medzi krajinami markantne neovplyvnilo. Dôvodom je hlavne vzájomná závislosť medzi krajinami. Argentína a Brazília závisia na bolívijskom plyne a pre Bolíviu sú zase tieto štáty najlepším odbytiskom pre jej produkty.¹⁸⁴

Zahraničný obchod je ale komplikovaný nevýhodnou geografickou polohou krajiny, keďže Bolívia je stredoziemskou krajinou a nemá priamy prístup k moru. To značne obmedzuje jej konkurencieschopnosť a schopnosť ekonomického rastu. Krajina je teda v prenesenom význame „rukojemníkom“ vlastných prírodných podmienok, ale aj medzinárodných vzťahov so susednými krajinami.¹⁸⁵ Najdôležitejším partnerom pre vývoz bolívijských produktov je Chile, konkrétne hlavne jeho tri prístavy Arica, Iquique a Antofagasta. V roku 2017 cez čilské prístavy prešlo až 40,7% bolívijského exportu.¹⁸⁶ To často komplikuje export a vo všeobecnosti robí zahraničný obchod menej dynamickým. Ďalším problémom sú aj vyššie ceny, ktoré je potrebné vynaložiť na export tovarov. Komplikovaná byrokracia a zlá infraštruktúra v niektorých prípadoch navyšujú ceny vývozu

¹⁸³ Comercio Exterior de Bolivia al mes de Diciembre del 2018. *INCE - Instituto Boliviano de Comercio Exterior: Trabajando por una Bolivia digna, productiva, exportadora y soberana* [online]. 2018 [cit. 2019-25-11]. Dostupné z: <https://ibce.org.bo/publicaciones-ibcecifras-pdf.php?id=705> .

¹⁸⁴ CEPPI, Natalia. La política exterior de Bolivia en tiempos de Evo Morales Ayma. *Si Somos Americanos. Revista de Estudios Transfronterizos*. 2014, **XIV**(1), str. 136 – 137.

¹⁸⁵ MENDOZA PATIÑO, Raúl Sixto et al. Restricciones al comercio y al desarrollo económico en países mediterráneos: Impacto en el crecimiento, la pobreza y el comercio, el caso de Bolivia. *Revista de Análisis*. 2018, **28**, 295.

¹⁸⁶ *Ibid.*, str. 257 – 258

až o 40%.¹⁸⁷ Ďalšími dôležitými partnermi sú Brazília, cez ktorú prechádza až 21% národného exportu a za ňou nasleduje Argentína s 16%.¹⁸⁸

Prezidentovi sa podarilo diverzifikovať zahraničné vzťahy, na politickej, ale aj ekonomickej úrovni. Už krátko po jeho nástupe v roku 2006 bol vypracovaný *Národný plán rozvoja*, ktorý mal zabezpečiť, aby sa z Bolívie stal „hrdý, nezávislý, produktívny štát“¹⁸⁹. V období 2006 – 2018 bol zaznamenaný nárast národného exportu v priemere o 1,9% ročne.¹⁹⁰ Pričom primárnymi exportnými sektormi sú ropný a banícky.

Počas Moralesovho funkčného obdobia sa krajina zblížila primárne s krajinami s podobným ideologickým zameraním, ktoré spočívali hlavne v antiimperialistickom postoji, teda štátmi, ktoré stoja v opozícii proti Spojeným štátom americkým. Medzi tie patria aj Irán a Čína. Kým vzťahy medzi Bolíviou a Iránom sa do ekonomickej roviny premietli len minimálne (ide skôr o politické spojenectvo), Čína sa stala dôležitým obchodným partnerom krajiny. Spolupráca medzi krajinami sa rozvíjala hlavne v oblasti poľnohospodárstva, baníctva, komunikácii a energetického priemyslu.¹⁹¹

Naopak vzťahy so Spojenými štátmi sa značne zhoršili, premietlo sa to však len na politickej úrovni. Dôvodov bolo hneď niekoľko, prvý bol bezpochyby zintenzívnenie

¹⁸⁷ Bolivia, bien en crecimiento pero mal en comercio exterior. *Correo del Sur* [online]. 12. 02. 2019 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: https://correodelsur.com/capitales/20190212_bolivia-bien-en-crecimiento-pero-mal-en-comercio-exterior.html.

Las exportaciones de Bolivia, 31% más caras. *Instituto Boliviano de Comercio Exterior: Trabajando por una Bolivia digna, productiva, exportadora y soberana* [online]. 8. 4. 2016 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://ibce.org.bo/principales-noticias-bolivia/noticias-nacionales-detalle.php?id=64165&idPeriodico=5&fecha=2016-04-08>.

¹⁸⁸ MENDOZA PATIÑO, Raúl Sixto et al. Restricciones al comercio y al desarrollo económico en países mediterráneos: Impacto en el crecimiento, la pobreza y el comercio, el caso de Bolivia. *Revista de Análisis*. 2018, **28**, 261.

¹⁸⁹ *Plan nacional de desarrollo Bolivia Digna, Soberana, Productiva y Democrática para Vivir Bien.: Lineamientos estratégicos 2006-2011*. 4096. La Paz: Bolivia. Ministerio de Planificación del Desarrollo, 2007., str. 15.

¹⁹⁰ ARAUZ, Andrés, Mark WEISBROT, Andrew BUNKER a Jake JOHNSTON. *La transformación económica de Bolivia: Políticas macroeconómicas, cambios institucionales y resultados*. Washington: Center for Economic and Policy Research, 2019, str. 2.

¹⁹¹ CEPPI, Natalia. La política exterior de Bolivia en tiempos de Evo Morales Ayma. *Si Somos Americanos. Revista de Estudios Transfronterizos*. 2014, **XIV**(1), str. 138 – 139.

vzťahov s Iránom a Venezuelou, ktoré už majú už tradične napäté vzťahy s USA. Problematický bol aj tlak Spojených štátov na Bolíviu v oblasti obmedzovania pestovania koky, bolívijská koka totiž končí v podobe kokaínu na amerických trhoch, čo pre krajinu predstavuje problém. V ekonomickej rovine sa však tieto trenice významne neprejavili, dôkazom toho je, že v roku 2017 Spojené štáty boli druhým najväčším obchodným partnerom v oblasti exportu.¹⁹²

Funkčné obdobie Eva Moralesa sa vyznačuje tzv. „exportným boomom“, ktorý mal na národnú ekonomiku priaznivý dopad a posilnil miestnu menu voči doláru.¹⁹³ Východná časť krajiny sa orientuje vo veľkej miere na export poľnohospodárskej výroby. Keďže poľnohospodári sa rozhodli vyvážať väčšinu svojej produkcie, na národnom trhu sa táto obchodná stratégia prejavila nedostatkom potravín, čo sa prirodzene premietlo do zvýšených cien, ponuka nedokázala uspokojiť dopyt v krajine. K nedostatkovým potravinám patrili cukor, olej, kukurica, či mäso.

Záujmy východobolívijských podnikateľov nekorešponovali s článkom 16 ústavy, ktorý sa týka zabezpečenia potravín pre všetkých občanov a docieleniu potravinovej sebestačnosti. Prezident teda v záujme regulácie inflácie cien potravín pristúpil k obmedzeniu exportu týchto artiklov. Cieľom týchto opatrení bolo predovšetkým zabezpečiť národnú sebestačnosť v potravinovej oblasti. Vládne opatrenia o obmedzení exportu na potravinové výrobky boli prijaté v roku 2008, vďaka nim sa tak do veľkej miery podarilo regulovať činnosť podnikateľov, ktorých ekonomická stratégia mohla mať fatálne následky pre domáci trh. Vláda teda zamedzila odlivu potravín z krajiny a obmedzila činnosť týchto podnikateľov.¹⁹⁴

Opatrenie malo okrem dostatočného zásobovania bolívijského trhu dohliadať aj na prijateľné ceny, berúc do úvahy náklady na pestovanie a iné faktory. Exportovať bolo možné len nadprodukcii. Prirodzene, tieto opatrenia sa stali terčom kritiky hlavne zo strany

¹⁹² CEPPI, Natalia. La política exterior de Bolivia en tiempos de Evo Morales Ayma. *Si Somos Americanos. Revista de Estudios Transfronterizos*. 2014, XIV(1), str. 139 – 140.

¹⁹³ MOLINA, Fernando. Bolivia: «Es la economía, estúpido». *Nueva Sociedad*. 2019, (283), 4 - 14. Dostupné tiež z: <https://www.nuso.org/articulo/bolivia-es-la-economia-estupido/> .

¹⁹⁴Liberación de exportaciones y retorno al neoliberalismo. *NuevaTribuna.es* [online]. 8. 2. 2020 [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/global/bolivia-liberacion-exportaciones-retorno-neoliberalismo/20200208194449170915.html> .

dotknutých podnikateľov a opozície. Štát však mohol využiť právomoci, ktoré mu ponúkala nová ústava, teda svoju silnejšiu pozíciu v ekonomickej oblasti a stať sa tak hlavným správcom národnej ekonomiky, zasahujúc pritom do domáceho trhu a tiež do exportných záležitostí.

3.3 Budovanie infraštruktúry

Pri bližšej analýze projektov infraštruktúry v Bolívii možno usúdiť, že Evo Morales má k budovaniu infraštruktúry pozitívny vzťah, počas vlády zaznamenal viacero úspechov v tejto oblasti. Medzi rokmi 2006 – 2019 sa vybudovalo niekoľko významných diel medzi inými napríklad lanovka, ktorá spája mestá La Paz a El Alto, je to teda kľúčový spoj a súčasť mestskej hromadnej dopravy.¹⁹⁵

Krajina disponuje cestnou, riečnou, železničnou, ale aj leteckou infraštruktúrou. Počas Moralesovho mandátu bolo postavených viac ako 7 000 km ciest za približne 6,6 miliónov dolárov. Podľa údajov roku 2012 má Bolívia okolo 14 000 km¹⁹⁶ zjazdných vodných ciest, tie sa nachádzajú prevažne na severe a východe krajiny. Hoci krajina nemá prístup k moru, má uzavreté zmluvy so susednými krajinami (Argentína, Brazília, Chile, Peru a Uruguay) na základe ktorých má bezplatný prístup k ich prístavom. Západná strana kontinentu ponúka čilské prístavy Arica, Antofagasta, Mejillones a peruánske Ilo, Matarani a Mollendo. Z východnej strany sú to zasa prístavy Santos, Buenos Aires a Nueva Palmira.¹⁹⁷

V roku 2019 bolo v Bolívii 3960 km železničných tratí.¹⁹⁸ Napriek tomu, že krajina

¹⁹⁵ Los 13 años de Evo Morales en el poder: aciertos y fracasos de sus gobiernos. *Perfil* [online]. 2019, 10. 11. [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: <https://www.perfil.com/noticias/internacional/elecciones-bolivia-evo-morales-en-el-poder-aciertos-y-fracasos-de-sus-gobiernos.phtml> .

GREBE LÓPEZ, Horst. El Gobierno de Evo Morales en Bolivia: una mirada crítica. OMINAMI, Carlos. *Claroscuro de los gobiernos progresistas: América del Sur: ¿Fin de un ciclo histórico o proceso abierto?*. Santiago de Chile: Catalonia, 2017, str. 172.

¹⁹⁶ PÉREZ-SALAS, Gabriel, Ricardo J. SÁNCHEZ a Gordon WILMSMEIER. *Estado de implementación del Programa de Acción de Almaty en América del Sur: Serie: Recursos naturales e infraestructura (167)*. Santiago de Chile: CEPAL, 2014, str. 29.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ The World Factbook: South America: Bolivia. *Central Intelligence Agency* [online]. 2020 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html> .

má železničné spojenie so susednými krajinami, tento druh dopravy stagnuje. Železničná sieť je totiž nerovnomerne rozvinutá a existujú markantné rozdiely medzi východom a západom krajiny.¹⁹⁹

Krajina disponuje štyrmi medzinárodnými letiskami; medzinárodné letisko Viru Viru v Santa Cruz, medzinárodné letisko Jorge Wilstermann v Cochabambe, medzinárodné letisko El Alto v La Paz a medzinárodné letisko Oriel Lea Plaza v Tarije. Celkovo je Bolívii štrnásť letísk.²⁰⁰

Infraštruktúra v oblasti ťažby nerastných zdrojov je rozvinutá krajinu križuje niekoľko plynovodov, ktoré pomáhajú transportovať vyťažené suroviny. V roku 2013 krajina disponovala 5 457 km plynovodov, 51 km potrubí na prepravu skvapalneného ropného plynu, 2 511 km na prepravu ropy. A 1627 km určených na prepravu rafinovaných produktov.²⁰¹

Podľa informácií dostupných z roku 2012 je na export do krajiny najčastejšie využívaná sieť plynovodov, ktorá transportuje plyn do susedných krajín (50%), v závese za tým je cestná doprava. Odhaduje sa, že týmto spôsobom sa ročne transportuje okolo 20% celkovej hodnoty všetkého exportu. Železničnou dopravou je to 12% a letecká doprava tvorí až 10% hodnoty všetkých exportov. V prípade importu sa tieto pomery markantne líšia, najčastejším typom dovozu je cestná (88%), letecká (8%) a železničná doprava (3%).²⁰²

Pri spätnom pohľade na obdobie 2006 – 2019 je evidentné, že situácia v krajine sa nezlepšila len v rámci eliminácie chudoby, ale aj v oblasti infraštruktúry. Sociálna vláda Eva Moralesa myslela aj na menej rozvinuté oblasti, ľudí s menšími možnosťami pochádzajúcich zo slabšieho sociálneho prostredia a investovala do budovania infraštruktúry v zaostalých

¹⁹⁹ PÉREZ-SALAS, Gabriel, Ricardo J. SÁNCHEZ a Gordon WILMSMEIER. *Estado de implementación del Programa de Acción de Almaty en América del Sur: Serie: Recursos naturales e infraestructura (167)*. Santiago de Chile: CEPAL, 2014, str. 28 – 29.

²⁰⁰ Ibid., str. 29

²⁰¹ The World Factbook: South America: Bolivia. *Central Intelligence Agency* [online]. 2020 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html> .

²⁰² PÉREZ-SALAS, Gabriel, Ricardo J. SÁNCHEZ a Gordon WILMSMEIER. *Estado de implementación del Programa de Acción de Almaty en América del Sur: Serie: Recursos naturales e infraestructura (167)*. Santiago de Chile: CEPAL, 2014, str. 30.

regiónoch. Verejné investície sa zvýšili desaťnásobne. Kým v roku 2005 tieto investície predstavovali 629 miliónov amerických dolárov, v roku 2019 to už bolo 6,6 miliárd dolárov.²⁰³ Plán výstavby infraštruktúry sa stal jedným z argumentov pre opätovné zvolenie Moralesa vo voľbách v roku 2019.

Podľa Ministerstva komunikácie sa počas Moralesovho spravovania štátu postavilo 5 389 km nových ciest, investovalo sa takmer 14 miliárd Bs²⁰⁴ na vodu a jej čistenie a milióny ľudí v núdzi boli podporení vďaka rôznym štátnym programom.²⁰⁵ Dôležitou iniciatívou pri budovaní infraštruktúry bol program realizovaný už od roku 2006, ktorý niesol prezidentovo meno *Bolivia cambia, Evo cumple*. Vďaka tomuto programu sa zrealizovali investície v oblasti zdravotníctva, poľnohospodárstva, školstva, v cestnej infraštruktúre a podobne. Tieto projekty, aspoň zo začiatku, mohli byť uskutočňované vďaka úzkym väzbám na Venezuelu, presnejšie venezuelského prezidenta Huga Cháveza, ktorý prostredníctvom nemalých príjmov z ropného priemyslu pomáhal budovať aj mnohé projekty v Bolívii (ale aj v iných latinskoamerických krajinách, kde vládli jemu ideologicky blízki lídri). V roku 2018 však Evo Morales vyhlásil dočasné pozastavenie programu.²⁰⁶ Či sa v oblasti budovania infraštruktúry bude takto energicky angažovať aj nová vláda je nateraz otáznou.

3.4 Autonomía indiánskych hnutí

Mnohí autori tvrdia, že Bolívia je krajinou, ktorá to dotiahla najďalej v oblasti autonómie indiánskych hnutí. Nástup prezidenta Moralesa v roku 2006 bol veľkým zlomom

²⁰³ Ministerio de Comunicación Estado Plurinacional de Bolivia, „La inversión pública creció de \$us 629 millones a \$us 6.568 millones. *Construyendo Democracia – Comunica Bolivia*. La Paz: Ministerio de Comunicación Estado Plurinacional de Bolivia, 2019, (65), str. 1 – 3.

²⁰⁴ Suma uvedená v bolívijskej mene. V prepočte pri dnešnom kurze išlo o približne o 2 miliardy amerických dolárov. (1 BOB = 0,15 USD)

²⁰⁵ Ministerio de Comunicación Estado Plurinacional de Bolivia, „La inversión pública creció de \$us 629 millones a \$us 6.568 millones. *Construyendo Democracia – Comunica Bolivia*. La Paz: Ministerio de Comunicación Estado Plurinacional de Bolivia, 2019, (65), str. 4.

²⁰⁶ Obras del programa «Bolivia Cambia, Evo Cumple» están garantizados en El Alto según Angulo. *El Alto es noticia* [online]. El Alto, 18. 5. 2018 [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: <https://www.elaltoesnoticia.com/elalto-es-noticia/obras-del-programa-bolivia-cambia-evo-cumple-estan-garantizados-en-el-alto-segun-angulo.html> .

v mnohých oblastiach. Autonómia lokálnych skupín sa stala jedným z kľúčových pilierov predvolebného programu strany MAS.

Isté pokusy o autonómiu boli v Bolívii prítomné už počas 20. storočia. Prvé snahy o rozvoj zákonov v oblasti rozvoja práv indiánskych hnutí začali už v 90. rokoch, po tom, čo Medzinárodná organizácia práce (ILO) vydala dokument, týkajúci sa práv domorodých obyvateľov, známy tiež ako *Dohovor č. 169 o domorodých a kmeňových obyvateľoch*.²⁰⁷ Formovanie národného indigenistického hnutia je otázkou desaťročí, preto malo dlhší vývoj. Indiánske hnutia sa začali organizovať najprv v oblasti Ánd, pretože tieto oblasti požívali istú autonómiu od štátu.²⁰⁸ Do konkrétnej formy boli prevedené až za vlády Eva Moralesa. Zo strachu pred silnejúcimi sociálnymi hnutiami sa o autonómiu pokúšal po zvolení Moralesa aj východ krajiny. V protiklade k snahám východu bol vytvorený fenomén „pôvodnej vidieckej indiánskej autonómie“.²⁰⁹

Míľnikom sa stala ústava z roku 2009, ktorá uznáva autonómiu lokálnych skupín, ktoré obývajú bolívijské územie. Článok 349 a článok 359 obmedzil pôsobenie centrálnej vlády v záležitostiach týkajúcich sa indiánskych národov. *Autonomía indígena originario campesina* (AIOC) je jedna zo štyroch autonómií uznaných v novej ústave z roku 2009. Tie zvyšné sú autonómia na úrovni departmentov, mestská a regionálna autonómia (*autonomía departamental, municipal y regional*). Autonómia mala byť nástrojom pre utláčané skupiny ako sa zbaviť podradeného postavenia a stať sa priamymi subjektami politických rozhodnutí. Cieľom vlády bolo:²¹⁰

- 1) zabezpečiť sociálne práva vylučovaných skupín;
- 2) zabezpečiť prítomnosť štátu na územiach, kde dominovala lokálna kontrola a moc;
- 3) zabezpečiť politickú lojalitu ľudových indiánskych organizácií;

²⁰⁷ ROUSSEAU, Stéphanie a Hernán MANRIQUE. La autonomía indígena «tutelada» en Bolivia*. *Bulletin de l'Institut français d'études andines*. 2019, (48 (1), str. 3.

DOI: 10.4000/bifea.10314. ISSN 0303-7495. Dostupné také z: <http://journals.openedition.org/bifea/10314>

²⁰⁸ YASHAR, Deborah J. *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2005, str. 153.

²⁰⁹ *La autonomía indígena originario campesina* (AIOC)

²¹⁰ ROSALES CERVANTES, Guillermo. Autonomía indígena en Bolivia: mecanismo de articulación y dispositivo de complejidad social. *Sociológica*. 2015, **30**(84), 150.

- 4) spolu s inými národmi Južnej Ameriky založiť istú nadnárodnú opozíciu voči USA.

Autonómia je jeden z najdôležitejších elementov, ktorý v roku 2009 priniesol nový konštitučný text. Mnohí sa domnievajú, že pri absencii tohto prvku nemožno hovoriť o plurinacionalizme a rešpektu k diverzite. Išlo o opatrenie podobné tým o začlenením „tradičnej“ medicíny do národného zdravotného systému, či interkultúrnej reforme školstva a pod.²¹¹ Predstavovala významný míľnik v oblasti práv Indiánov v Bolívii. Indiánske národy tak mohli vďaka tejto ústavou zakotvenej možnosti oživiť svoje obyčaje, sociálnu kontrolu, vlastnú justíciu a podobne. Zároveň im bola poskytnutá príležitosť na sebauvedomenie si vlastnej príslušnosti k národu a komunite.²¹² Mnohí ale upozorňujú na veľký protiklad medzi hlásanou kultúrnou, politickou a ekonomickou autonómiou indiánskych skupín a každodennou realitou, ktorú predstavuje extraktivizmus razený štátom.²¹³

Problematický je aj postup, ktorý predchádza získaniu štatútu autonómie. Okrem náročného byrokratického procesu sa budúce autonómne územia museli zaviazat' k exportu nerastných surovín, ktoré sa nachádzajú na ich území, či k podpore kandidátov strany MAS vo voľbách na lokálnej úrovni. V praxi má teda autonómia skôr symbolický charakter, veľké množstvo obmedzení ustanovených centrálnou vládou totiž prinieslo jednotlivým autonómnym komunitám len málo výhod. Situáciu komplikuje hlavne skutočnosť, že autonómne komunity sú ekonomicky závislé na ťažbe a exporte nerastných surovín.²¹⁴ Model rozvojového štátu, ktorý razil Evo Morales posúval do úzadia záujmy jednotlivých indiánskych národov a naopak dával do popredia záujmy národnej väčšiny.²¹⁵

V roku 2010 bol prijatý kľúčový zákon v tejto oblasti, tzv. *Ley Marco de Autonomías*

²¹¹ TOCKMAN, Jason a John CAMERON. Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia. *Latin American Politics and Society*. 2014, **56**(3), str. 47.

²¹² ROSALES CERVANTES, Guillermo. Autonomía indígena en Bolivia: mecanismo de articulación y dispositivo de complejidad social. *Sociológica*. 2015, **30**(84), str. 153 – 155.

²¹³ JETMAROVÁ, Jana. Bolívie: od indigenity k eko-indigenitě? *The Journal of Culture*. 2015, **2**, str. 34.

²¹⁴ TOCKMAN, Jason a John CAMERON. Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia. *Latin American Politics and Society*. 2014, **56**(3), str. 47 – 48.

²¹⁵ TOCKMAN, Jason a John CAMERON. Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia. *Latin American Politics and Society*. 2014, **56**(3), str. 48

y *Descentralización* (LMAD)²¹⁶. Zákon sa stal záväzným dokumentom pre požiadavky, ktoré musia jednotlivé územia spĺňať pre uznanie ich autonómie. Územie totiž nemôže získať autonómiu, pokiaľ presahuje hranice departementu. Ak sa jedná o územie v andskej oblasti minimálny počet obyvateľov územia musí byť 10 000, pri menej obývaných územiach je toto číslo znížené na 1 000.²¹⁷

Z ohľadom na všetky vyššie spomenuté charakteristiky autonómie, ktorú hlásala Moralesova administratíva je zaujímavé zamerať sa na konflikt týkajúci sa chráneného územia TIPNIS (*Territorio Indígena y Parque Nacional Isiboro-Sécure*)²¹⁸. Najznámejšou kauzou je výstavba diaľnice v tejto oblasti, ktorý by preťala chránené územie TIPNIS na dve polovice. Verónica Barroso to označila za jeden z najväčších a najambicióznejších projektov krajiny. Jeho výstavba by neprinesla výhody len Bolívii a Brazílii, ktoré medzi sebou projekt dohodli, ale aj Chile. Išlo by o medzi oceánsky projekt, ktorý by skrátil komplikovanú prepravu naprieč krajinami.²¹⁹ Za výstavbu sa vyslovila nielen vláda, ale aj Indiáni venujúci sa pestovaniu koky a výrubu dreva. Pre indiánske národy žijúce na území TIPNIS však tento projekt môže mať fatálne následky.²²⁰

Prečo plánovaný projekt diaľnice cez TIPNIS vyvoláva toľko rozporov? V prvom rade je potrebné uvedomiť si, že indiánske komunity sa navzájom líšia. Ich odlišnosť nie je markantná len v rámci celého amerického kontinentu, ale aj v rámci jednotlivých štátov. O to viac v štáte akým je Bolívia, na ktorej území podľa oficiálneho znenia ústavy žije až 36 indiánskych národov. Tieto národy žijú naprieč celou krajinou, majú rozdielnu históriu, zvyky, tradície, ale aj spôsoby obživy. Na území TIPNIS žijú tri indiánske skupiny, ktorých vnímanie sveta, územia a prírody sa líši od vnímania týchto elementov inými indiánskymi národmi.

Niektorí kritici sa domnievajú, že v skutočnosti Evo Morales neháji záujmy všetkých indiánskych národov rovnako, do centra skúmania sa dostáva akýsi „aymarsko-kečujský“

²¹⁶ V preklade *Rámcový zákon o autonómiách a decentralizácii*.

²¹⁷ TOCKMAN, Jason a John CAMERON. *Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia*. *Latin American Politics and Society*. 2014, **56**(3), str. 51.

²¹⁸ V preklade *Pôvodné územie a národný park Isiboro-Sécure*.

²¹⁹ BARROSO MENDIZÁBAL, Verónica. TIPNIS ¿Un conflicto ambiental o de territorio? *Revista Letras Verdes*. 2012, (11), str. 116.

²²⁰ *Ibid.*, str. 117

rasizmus. Do popredia sa teda dostáva konflikt medzi indiánskymi národmi žijúcimi v Andách a amazonskými Indiánmi, ktorí sa snažia zachovať pôvodnú biodiverzitu Amazonského pralesa a chrániť Matku Prírodu. Viacerí oponenti charakterizujú Moralesovu politiku ako politiku agresívnej a nekonštitučnej ťažby prírodných zdrojov krajiny, ktorá sa nezhoduje s pôvodným politickým diskurzom prvého bolívijského indiánskeho prezidenta.²²¹

Tento projekt by totiž poznamenal územie a národy na ňom žijúce nielen z ekologického, sociálneho, ale aj kultúrneho hľadiska. Ohrozené by boli pramene vody, ekosystémy, fauna aj flóra územia. Chránené územie by bolo projektom rozdelené na dve polovice. Ďalším následkom by bolo prehĺbenie etnických konfliktov v krajine, obyvatelia Amazonského pralesa a pestovatelia koky majú už teraz značne naštrbené vzájomné vzťahy.

Podľa Tockmana a Camerona, Morales v skutočnosti nevnímal autonómiu ako pozitívny jav, skôr v nej videl potencionálny problém pre národný rozvoj. Autonómia môže v podstate spochybňovať celistvosť štátu. Jedným z jej cieľov je kontrolovať zásoby prírodných surovín na svojom území a aktívne zapájanie sa do politického diania krajiny.²²² Od zavedenia inštitúcie indiánskej autonómie bolo vydaných niekoľko zákonov, ktoré AIOC obmedzujú. V roku 2010 to bol zákon *Ley de Régimen Electoral*,²²³ podľa ktorého vláda nemá záväznú povinnosť riadiť sa výsledkami referend, týkajúcich sa ťažby strategických prírodných zdrojov. O tri roky neskôr bol vydaný zákon, *Propuesta de Anteproyecto Ley Marco de Consulta*, ktorého snahou je vyňať otázky týkajúce sa plynových ložísk a minerálnej ťažby z procesu referenda. Ďalšou zmenou tohto zákona je limitácia práva na slobodný, informovaný súhlas.²²⁴

V praxi aj napriek autonómii, nie sú požiadavky Indiánov žijúcich v oblasti TIPNIS brané do úvahy, vláda uprednostnila vidinu technického rozvoja pred sťažnosťami miestnych obyvateľov. Tento druh autonómie totiž nie je kompatibilný s extraktivistickými

²²¹ BARROSO MENDIZÁBAL, Verónica. TIPNIS ¿Un conflicto ambiental o de territorio? *Revista Letras Verdes*. 2012, (11), str. 119.

²²² TOCKMAN, Jason a John CAMERON. Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia. *Latin American Politics and Society*. 2014, **56**(3), str. 48 – 50.

²²³ V preklade *Zákon o volebnom režime*.

²²⁴ TOCKMAN, Jason a John CAMERON. Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia. *Latin American Politics and Society*. 2014, **56**(3), str. 55.

a rozvojovými politikami vlády.²²⁵ Autonómia sa mala stať symbolom indiánskych práv na samostatnú správu svojich území. Štát si však napriek tomu vyhradil klauzulu, ktorá zabezpečuje jeho právo na kontrolu prírodných neobnoviteľných zdrojov.²²⁶

To, že vláde Eva Moralesa ide hlavne o zisk, dokrešľuje aj niekoľko nesúrodostí, ktoré projekt sprevádzajú, ako napríklad chýbajúca dokumentácia týkajúca sa technickej a právnej stránky projektu, ako aj hodnotenie vážnosti týchto zásahov pre životné prostredie. Prezident Morales tento projekt obhajoval aj napriek mnohým kontroverziám, tvrdil, že pre krajinu je dôležité pokračovať naďalej v rozvoji, primárne v exploatacii nerastných surovín.

3.5 Súhrnná analýza

Na základe bližšieho pohľadu na niektoré z kľúčových aspektov politiky Eva Moralesa možno vyvodit' jeho politické smerovanie. Každopádne nejedná sa o jednoduchú úlohu, dokonca sa domnievame, že táto téma by bola vhodná aj na dlhší a podrobnejší výskum. Bývalý bolívijský prezident je totiž veľmi komplexnou politickou osobnosťou. Navyše Bolívia je krajinou špecifickou, ktorá nezapadá do presnej šablóny ako niektoré iné latinskoamerické štáty. Jej nevyspytateľnosť a búrlivá história sťažujú výskumy a analýzy v oblasti sociálnych vied.

Opierajúc sa o našu analýzu politik máme za to, že bližší pohľad na jednotlivé oblasti vyvracia tézu o politickom obrate v politickej stratégii Eva Moralesa nedošlo k žiadnemu rapidnému politickému obratu. Zastávame názor, že Moralesova politika nebola nikdy indigenistická, ale skôr sociálne zameraná. Keďže v Bolívii má väčšina ekonomicky slabých ľudí indiánsky pôvod, je veľmi jednoduché zameniť si tieto politiky za akúsi indigenistickú politickú orientáciu.

V 90. rokoch dokázali indigenistické hnutia vydobýť niekoľko víťazstiev. Populárnosť indigenistického diskurzu sa rozhodlo využiť niekoľko sektorov, medzi inými aj strana MAS. Vďaka nie úplne presnej a dostatočne širokej definícii tohto pojmu dokázala

²²⁵ Ibid., str. 60

²²⁶ Ibid., str. 53 – 54

osloviť široké spektrum voličov.²²⁷ Problémom bolívijskej spoločnosti je jej nesúrodosť, preto je veľmi náročné hľadať kompromisné riešenia pri riešení požiadaviek, či už indiánskych hnutí alebo iných sociálnych skupín. Indigenistický diskurz sa ukázal ako veľmi dobrá taktika na získavanie hlasov, keďže v Bolívii tvorí indiánske obyvateľstvo až 62%²²⁸ celkového počtu obyvateľov. Prezentácia Eva Moralesa sa teda ukázala ako spoľahlivý spôsob pre získanie hlasov, nie však ako jeho politické smerovanie. Ako tvrdí Mayorga, používanie indiánskych symbolov, či vyhlásenia a podpora diverzity a snáh indiánskych komunit o väčšiu emancipáciu nutne neznamená, že vláda má indigenistický charakter. Ide skôr o rétorickú taktiku, ktorá nie vždy nutne zodpovedá realite.²²⁹ Bolo by však nespravodlivé tvrdiť, že indigenizmus Eva Moralesa začína aj končí pompéznymi ceremóniami pripomínajúcimi dávne andské kultúry. Ak vnímame vládu Eva Moralesa v kontexte vlád jeho predchodcov došlo k významnému posunu práv a kvality života bolívijských Indiánov. Zdôrazňujeme však, že išlo o sociálne opatrenia.

V analytickej časti práce sme sa zaoberali štyrmi faktormi, o ktorých sa domnievame, že sú kľúčové pre politický vývoj krajiny. Jednalo sa o skúmanie úlohy ťažby plynu, vzťah prezidenta k exportu, budovanie infraštruktúry a autonómiu indiánskych hnutí. Analýza nám potvrdila prvotnú domnienku, teda významnosť týchto oblastí pre Bolíviu.

Plyn je pre krajinu kľúčovou komoditou, na ktorej stojí ekonomická prosperita krajiny. Tento fakt je motívom záujmu vlády o národné nerastné bohatstvo, na ktorom ekonomika závisí. Počas Moralesovej administrácie sa otázke ťažby plynu venovala veľká pozornosť. Jeden z pozitívnych dopadov pre krajinu bolo znárodnenie plynových ložísk, z ktorých štát predtým vôbec neprofitoval. Vďaka opatreniu, ktoré bolo vydané v roku 2006 sa vláde podarilo zo ziskov plynu začať financovať sociálne programy, ktoré výrazne zlepšili kvalitu života sociálne slabších ľudí. Jedným z dôsledkov bola aj výrazná miera zníženia chudoby a sociálnych rozdielov.

Mnohí kritici vlády MAS zastávajú názor, že dobré ekonomické ukazovatele sú výsledkom priaznivej ekonomickej situácie na svetových trhoch a teda nejde o zásluhu

²²⁷ JETMAROVÁ, Jana. *Bolívie: vzestup indigenní politiky a vláda Evo Moralesa*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013, 199 – 200.

²²⁸ Sčítanie z roku 2001.

²²⁹ MAYORGA, Fernando. *Dilemas: ensayos sobre democracia intercultural y estado plurinacional*. La Paz: Plural, 2011, str. 112.

prezidenta Moralesa. S tým nemôžeme úplne súhlasiť, domnievame sa, že príčiny ekonomickej prosperity krajiny nemožno limitovať len na globálne vysoké ceny nerastných surovín. Tento faktor je bezpochyby veľmi dôležitý, ale kľúčové je, že bol podporený vhodnými ekonomickými opatreniami zo strany vlády. Významný prínos mala aj diverzifikácia obchodných partnerov.

Kým na národnej úrovni poskytuje ťažba a vývoz plynu výrazné výhody, situácia v oblastiach ťažby nie je úplne ideálna. Problémom je prístup vlády k Indiánom, ktorí obývajú tieto územia. Konkrétne požiadavky guaranijských Indiánov sú už roky ignorované, tí musia znášať negatívne dopady ťažby na biodiverzitu, ale aj na ich kultúrny, sociálny a ekonomický život. Ak by teda bola pravda, že politiky Eva Moralesa sú indigenistického charakteru, myslíme si, že by vláda poškodeným Indiánom a ich požiadavkám venovala väčšiu pozornosť a neuprednostňovala ekonomický zisk, namiesto toho by sa snažila hľadať kompromisné riešenia, s ohľadom na dodržiavanie ľudských práv.

Podobnej situácii čelia aj amazonskí Indiáni obývajúci chránené územie TIPNIS, ktorého biodiverzita je ohrozovaná plánovanou výstavbou diaľnice. Domnievame sa, že to sú možné dôvody, prečo by Evo Morales nemal byť označovaný za indigenistického politika. Aj napriek formálnemu uznaniu práva na indiánsku autonómiu, realita je úplne odlišná. Štát v skutočnosti nepodporuje indiánsku autonómiu, práve naopak, zdá sa, že sám vytvára prekážky pre jej dosiahnutie a opomína podporu indiánskej autonómii, s cieľom budovania rozvojového modelu štátu.²³⁰

V oblasti exportu sa prejavila jedna zo zásad, ktorú strana MAS zasadila aj do ústavy z roku 2009, a to dôležitosť surovinovej sebestačnosti. Opatrenia ako obmedzenie surovinového exportu možno hodnotiť pozitívne s ohľadom na sociálne politiky vlády. Vláda totiž uprednostnila blaho obyvateľov pred ziskom niekoľkých podnikateľov z východu krajiny. Regulácia cien potravín umožnila aj sociálne slabším obyvateľom pravidelný prísun potravy. Táto téma je v Bolívii totiž veľmi problematická, aj napriek mnohým vládnym opatreniam tu žije mnoho ľudí, ktorí sú závislí z príjmov za deň. Preto je pre nich veľmi zložité zabezpečiť si dostatok dennej stravy pre seba aj pre svoju rodinu.

Ďalším pozitívom je z nášho pohľadu budovanie infraštruktúry. Vláda investovala

²³⁰ TOCKMAN, Jason a John CAMERON. *Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia*. *Latin American Politics and Society*. 2014, 56(3), str. 58 – 59.

milióny dolárov do projektov, ktorých cieľom je zlepšiť infraštruktúru a sociálne vybavenie. Snád' netreba zdôrazňovať dôležitosť škôl, z ktorých mnohým ešte nedávno chýbali základné veci ako napríklad elektrická energia. Dobrým krokom bolo aj budovanie ciest do menej prístupných oblastí, ktoré nielen uľahčia život bežným občanom, ale môžu byť aj lákadlom pre potencionálnych investorov, ktorí predtým pre nedostatočnú infraštruktúru v krajine nechceli investovať.

Záver

Diplomová práca sa zaoberá politickými stratégiami a skúmaním politického obratu bývalého bolívijského prezidenta Eva Moralesa (2006 – 2019). Mnohí Moralesovi kritici a akademici tvrdia, že v jeho prípade došlo k odklonu od indigenistickej politiky smerom k rozvojovému a extraktivistickému štátu. Hlavným cieľom práce bolo odhaliť, či sa toto tvrdenie zakladá na pravde, resp. interpretovať politickú stratégiu Moralesa s ohľadom na jeho kroky v štyroch kľúčových oblastiach. Konkrétne sme sa venovali úlohe ťažby plynu, vzťahu k exportu, budovaniu infraštruktúry a autonómii indiánskych hnutí.

Práca je štruktúrovaná do troch základných častí. Prvá kapitola je zameraná na vymedzenie teoretických pojmov, kľúčových pre pochopenie kontextu Bolívie. Tie nám boli neskôr užitočné pri písaní analýzy. Druhá kapitola sa venuje osobe Eva Moralesa, jeho ceste do prezidentského kresla, smerovaniu jeho politik a o ústave z roku 2009. V tejto časti práce sme sa tiež pokúsili definovať Moralesov politický obrat, ktorý mal údajne nastať. Tretia kapitola je analýzou vyššie spomínaných štyroch zásadných aspektov jeho vlády. Keďže Bolívia je krajinou závislou na ťažbe svojich nerastných prírodných zdrojov a vysokým percentom indiánskeho obyvateľstva, zaoberať sa témami ako plyn, export, budovanie infraštruktúry, či autonómie indiánskych hnutí, je podľa nás zásadné.

Sme si vedomí existencie ďalšieho množstva možných premenných, teda faktorov Moralesovej administrácie, ktoré by bolo možné analyzovať. Nevylučujeme, že by v tejto oblasti bola vhodnejšia rozsiahlejšia a podrobnejšia štúdia, ktorá by brala do úvahy viacero aspektov. Sme však presvedčení, že nami zvolené oblasti politiky dostatočne reprezentujú potrebnú vzorku na analýzu Moralesovej politickej stratégie. Pre dosiahnutie čo najväčšej objektivity sme pracovali so širokou škálou zdrojov. Medzi primárne zdroje patria napríklad text ústavy z roku 2009, znenia niektorých zákonov, či prezidentove prejavy. V snahe vyhnúť sa tendenčnosti sme používali národné, ale aj zahraničné sekundárne zdroje.

Na základe našej analýzy predpokladáme, že v politickej stratégii Eva Moralesa nedošlo k žiadnemu rapídneho obratu. Zastávame názor, že Moralesova politika nebola nikdy indigenistická, ale skôr sociálne zameraná. Keďže v Bolívii má väčšina ekonomicky slabých ľudí indiánsky pôvod, je veľmi jednoduché zameniť si tieto politiky za akúsi indigenistickú politickú orientáciu. Moralesov prínos v oblasti zlepšenia podmienok pre sociálne slabších ľudí je nesporný, jeho údajný indigenistický postoj je však nutné skúmať

kriticky.

V krajine, kde až 62% (sčítanie z r. 2001) obyvateľov tvoria Indiáni, si politik s indigenistickým diskurzom dokáže zabezpečiť mnoho hlasov. Evo Morales a strana MAS si samozrejme tento fakt uvedomovali. Domnievame, že sa ho rozhodli využiť vo svoj prospech. Je mnoho faktorov, ktoré mohli posilniť tento dojem, jedným z nich je prezidentov pôvod, či jeho antiimperialistická pozícia voči Spojeným štátom. Ako však bolo dokázané, táto ideologická averzia nemala takmer žiaden vplyv na obchodné vzťahy medzi oboma krajinami.

Na rozdiel od predchádzajúcich bolívijských prezidentov sa Morales zamerlal na sociálne problémy ľudí. Jeho etnický pôvod dokázal navodiť pocit, že bude tým, ktorý bude brániť najmä záujmy indiánskych komunit, spadajúce do skupiny ekonomicky najslabšej vrstvy obyvateľstva. Ako však píše Mayorga, rétorika nie vždy zodpovedá realite, preto používanie symbolov indiánskych národov nemusí nutne znamenať, že vláda bude skutočne raziť indigenistickú politiku. Situácia indiánskych národov sa počas Moralesovej administratívy nepochybné v mnohých smeroch zlepšila, očakávania o politikách, ktoré budú primárne zamerané na tieto komunity však naplnené neboli, dôkazom toho sú aj prípady guaranijských a amazonských Indiánov z oblasti TIPNIS.

Zavádzanie autonómie indiánskych hnutí tiež zlyhalo. Komplikovaný byrokratický proces a množstvo obmedzení je náznakom toho, že vláda MAS o túto autonómiu v podstate nestojí, je totiž prekážkou pre extraktivisické smerovanie štátu.

Kroky ako obmedzenie národného exportu v oblasti surovín v snahe zabezpečiť národnú potravinovú sebestačnosť, či pokriky v oblasti budovania infraštruktúry však možno hodnotiť pozitívne. Krajine limitovanej vlastnými prírodnými zdrojmi investície do infraštruktúry pomáhajú. Nová infraštruktúra tiež poskytla šancu na lepší a dôstojnejší život mnohým obyvateľom krajiny, ale je to aj prostriedok ako získať väčšiu atraktivitu pre zahraničných investorov.

Aj napriek niektorým kontroverzným politickým rozhodnutiam možno konštatovať, že sa Moralesovi podarilo situáciu v mnohých oblastiach výrazne zlepšiť. Oproti svojim predchodcom bol prezidentom, ktorý sa nezaujímal len o makroekonomické ukazovatele krajiny, ale aj o zlepšenie kvality života jednoduchých ľudí.

Summary

This work focuses on the political strategy of former Bolivian President Evo Morales (2006-2019). Some authors and critics believe that there has been a political turnaround in Morales's policies, specifically the transition from indigenism to developmentalism and extractivism.

In the analysis, we focused on several factors related to Bolivian politics. Specifically, on the role of gas extraction, the presidents' relationship to exports, building infrastructure in the country, and the autonomy of Native American movements. Based on the analysis of these four factors, we concluded that the mentioned political turn of Evo Morales did not take place as many describe it. We believe that Morales was never an Indigenist president, quite the contrary. He used this image as a strategy to reach as many voters as possible.

Morales's policy is more socially oriented than indigenous, in a country where the majority of the population is of Indian descent, it may appear to be a kind of indigenous policy. Experience, however, has shown in several cases that the interests of Indian communities are not a priority for the president.

Although measures such as investing in social programs or building infrastructure have helped raise the population, the case of the Amazon Indians living in TIPNIS or the Guarani Indians living in a strategic area with natural gas deposits proves that Evo Morales' priority was the economic development of the state, not individual rights of Native American peoples.

Použitá literatura

Primárne zdroje

- ARZALLUZ, Amets. Entrevista a Evo Morales. *Revista Internacional de Pensamiento Político*. 2006, 2(1), 129 - 132.
- BOLÍVIA. *Constitución Política del Estado (CPE) (7-Febrero-2009)*. In: . Bolivia: La República de Bolivia, 2009, ročník 2009. Dostupné také z: https://www.oas.org/dil/esp/Constitucion_Bolivia.pdf .
- BOLÍVIA. *DECRETO SUPREMO N° 28701: "HEROES DEL CHACO"*. In: . La Paz: República de Bolivia, 2006, ročník 2006, číslo 28701.
- Bolivia: Decreto Supremo N° 48, 18 de marzo de 2009. *LexiVox: Portal jurídico libre* [online]. La Paz, 2009 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.lexivox.org/norms/BO-DS-N48.html>.
- Los discursos de Evo. *Página 12* [online]. La Paz, 2016 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: <https://www.pagina12.com.ar/diario/especiales/18-62330-2006-01-30.html> .
- ORGANIZACIÓN DE LOS ESTADOS AMERICANOS. *Análisis de Integridad Electoral. Elecciones Generales en el Estado Plurinacional de Bolivia 20 de octubre de 2019: Hallazgos Preliminares. Informe a la Secretaría General*. 2019.
- *Plan nacional de desarrollo Bolivia Digna, Soberana, Productiva y Democrática para Vivir Bien.: Lineamientos estratégicos 2006-2011*. 4096. La Paz: Bolivia. Ministerio de Planificación del Desarrollo.

Oficiálne pramene

- Bolivia entre los países de la región que más redujo la pobreza. *INE - Instituto Nacional de Estadística: Estado Plurinacional de Bolivia* [online]. La Paz, 2019 [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://www.ine.gob.bo/index.php/bolivia-entre-los-paises-de-la-region-que-mas-redujo-la-pobreza/> .
- Bolivia. *The World Bank: Data* [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/bolivia> .
- Comercio Exterior de Bolivia al mes de Diciembre del 2018. *INCE - Instituto Boliviano de Comercio Exterior: Trabajando por una Bolivia digna, productiva,*

- exportadora y soberana* [online]. 2018 [cit. 2019-25-11]. Dostupné z: <https://ibce.org.bo/publicaciones-ibcecifras-pdf.php?id=705> .
- El Primer Congreso Indigenista Interamericano. *Boletín Bibliográfico de Antropología Americana (1937-1948)*. Pan American Institute of Geography and History, 1940, 4(1), 1 - 36. Dostupné tiež na: https://www.jstor.org/stable/40977349?seq=1#metadata_info_tab_contents .
 - Elecciones generales prefecturales 2005: Elecciones generales: Resultados oficiales. *Bolivia.com* [online]. La Paz, 2005 [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.bolivia.com/Especiales/2005/Elecciones/generales/CNE_resultados.asp .
 - *La UNESCO y la lucha contra el etnocidio: declaración de San José, diciembre 1981*. San José: UNESCO a FLACSO, 1981, str. 1 – 7. Dostupné z: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000049951_spa .
 - Las exportaciones de Bolivia, 31% más caras. *Instituto Boliviano de Comercio Exterior: Trabajando por una Bolivia digna, productiva, exportadora y soberana* [online]. 8. 4. 2016 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://ibce.org.bo/principales-noticias-bolivia/noticias-nacionales-detalle.php?id=64165&idPeriodico=5&fecha=2016-04-08> .
 - Ministerio de Comunicación Estado Plurinacional de Bolivia, „La inversión pública creció de \$us 629 millones a \$us 6.568 millones. *Construyendo Democracia – Comunica Bolivia*. La Paz: Ministerio de Comunicación Estado Plurinacional de Bolivia, 2019, (65), str. 1 – 4.
 - *Ministerio de Hidrocarburos alerta sobre la caída de reservas de gas* [online]. 27. 11. 2019 [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://www.lostiempos.com/actualidad/economia/20191127/ministerio-hidrocarburos-alerta-caida-reservas-gas> .
 - Referéndum Nacional Constituyente 2009. *Corte Nacional Electoral* [online]. La Paz: Corte Nacional Electoral, 2009 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090203110442/http://www.cne.org.bo/ResultadosRNC2009/> .
 - Referéndum Nacional Dirimidor 2009. *Corte Nacional Electoral* [online]. La Paz: Corte Nacional Electoral, 2009 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20110605123919/http://www.cne.org.bo/ResultadosRNC2009/wfrmDirimidor.aspx> .

- Referéndum Nacional Dirimidor 2009. *Corte Nacional Electoral* [online]. La Paz: Corte Nacional Electoral, 2009 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20110605123919/http://www.cne.org.bo/ResultadosRNC2009/wfrmDirimidor.aspx> .

Audiovizuálne zdroje

- Bolivia – Promulgacion de la Constitución Política del Estado. In: *Youtube* [online]. 14. 3. 2014. [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ee2du2ZpWmk> . Kanál užívateľa Elecciones dine.
- Pensamiento político Indígena I: Indianismo e Indigenismo. In: *Youtube* [online]. 12. 11. 2015 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=5Ed8h_vrzlg . Kanál užívateľa Friedrich-Ebert-Stiftung.

Akademické články a odborné publikácie

- BARROSO MENDIZÁBAL, Verónica. TIPNIS ¿Un conflicto ambiental o de territorio? *Revista Letras Verdes*. 2012, (11), 112 - 122.
- CAMPODÓNICO, Humberto. *Recuperar la soberanía sobre los recursos naturales: los casos de Bolivia y El Ecuador*. 71. Centro del Sur, 2016.
- *Capitalización y Nacionalización. El Sector de Hidrocarburos en Bolivia*. Serie Debate Público, No. 17. Bolivia: Fundación Jubileo, 2012.
- CEPÊDA, Vera Alves. Inclusion, democracy and new developmentalism: a historical assessment. *Estudos Avançados*. 2012, **26**(75), 77-90. DOI: 10.1590/S0103-40142012000200006. ISSN 0103-4014.
- CEPPI, Natalia. La política exterior de Bolivia en tiempos de Evo Morales Ayma. *Si Somos Americanos. Revista de Estudios Transfronterizos*. 2014, **XIV**(1), 125 - 151.

- CEPPI, Natalia. Nacionalización de los hidrocarburos bolivianos: reflexiones sobre su impacto en lo doméstico y en los vínculos con Argentina y Brasil. *CIENCIA ergo-sum*. 2014, **21**(2), 101 - 111.
- CLAVERO, Bartolomé. Apunte para la ubicación de la Constitución de Bolivia. *Revista Española de Derecho Constitucional*. 2010, (89), 195 - 217.
- CLAVERO, Bartolomé. Nota sobre el sistema de autonomías en la Constitución de Bolivia. *Revista Española de Derecho Constitucional*,. 2009, (85), 187 - 199.
- GUDYNAS, Eduardo. Extracciones, extractivismos y extrajecciones. Un marco conceptual sobre la apropiación de recursos naturales. *El Observatorio del Desarrollo* 2013, 1 - 18.
- GANDARILLAS, Marco. Bolivia, entre el extractivismo y el buen vivir: propuestas y alternativas de las organizaciones de la sociedad civil. *Lan Harremanak. Revista de Relaciones Laborales*. 2016, (33), 113-125. DOI: 10.1387/lan-harremanak.16098. ISSN 2444-5819. Dostupné také z: http://www.ehu.es/ojs/index.php/Lan_Harremanak/article/view/16098
- GARAY VERA, Cristian a Juan E. MENDOZA PINTO. El choque de dos imaginarios geopolíticos en Bolivia. La “Guerra del Gas”. *Si Somos Americanos. Revista de Estudios Transfronterizos*. 2015, **XV**(1), 115 - 139.
- GROSGOUEL, Ramón. Developmentalism, Modernity, and Dependency Theory in Latin America. *Nepantla: Views from South*. 2000, **1**(2), 347 - 374.
- JETMAROVÁ, Jana. Bolívie: od indigenity k eko-indigenitě? *The Journal of Culture*. 2015, **2**, 32 - 38.
- KAIJSER, Anna a Verónica NÚÑEZ REYES. Tensiones y utopías: las políticas ambientales bolivianas bajo el mandato de Evo Morales. *Ecología Política: Ecología política en América Latina*. 2016, (51), 66 - 72.
- LALANDER, Rickard. Indigeneidad, descolonización y la paradoja del desarrollismo extractivista en el Estado Plurinacional de Bolivia. *Revista Chilena de Derecho y Ciencia Política*. 2017, **8**(1), 49 - 83. DOI: 10.7770/RCHDYCP-V8N1-ART1178.
- MENDOZA PATIÑO, Raúl Sixto et al. Restricciones al comercio y al desarrollo económico en países mediterráneos: Impacto en el crecimiento, la pobreza y el comercio, el caso de Bolivia. *Revista de Análisis*. 2018, **28**, 231 - 301.

- MIRANDA PACHECO, Carlos a Javier ALIAGA LORDEMANN. *Gas y política: Una geopolítica explosiva*. La Paz: Friedrich Ebert Stiftung, 2009.
- MOGROVEJO MONASTERIOS, Rodrigo Julián. Modelo político y económico de Evo Morales y la Nueva Constitución Política del Estado Plurinacional de Bolivia. *Revista de Estudios Jurídicos*. 2010, (10), 1 - 22.
- NEGRETTO, Gabriel L. *The Durability of Constitutions in Changing environments: Explaining Constitutional Replacements in Latin America*. The Helen Kellogg Institute for International Studies, 2008.
- ORIHUELA, José Carlos. The Political Economy of the Developmental State in Latin America. *Oxford Research Encyclopedia of Politics* [online]. 2019, 2019-11-22, , 1 - 27 [cit. 2020-04-19]. DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.1660. Dostupné z: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1660>
- PÉREZ CALDENTEY, Esteban. The Concept and Evolution of the Developmental State. *International Journal of Political Economy: In Search of Developmental State*. 2008, 37(3), 27 - 53.
- PÉREZ-SALAS, Gabriel, Ricardo J. SÁNCHEZ a Gordon WILMSMEIER. *Estado de implementación del Programa de Acción de Almaty en América del Sur: Serie: Recursos naturales e infraestructura (167)*. Santiago de Chile: CEPAL, 2014. ISSN 1680-9017.
- PERREAULT, Thomas. Conflicto del gas y su gobernanza: el caso de los guaraníes de Tarija, Bolivia. *Anthropologica*. 2010, (28), 139 - 162.
- REINERT, Erick S. Developmentalism. *Technology Governance and Economic Dymamics*. 2010, (34), 1 - 12.
- RETAMAL ITURRIAGA, Renata. Disidentes indígenas del MAS. La gente dentro del área de influencia política que Morales dejó de representar. *Revista Enfoques*. 2016, XIV(25), 83 - 105.
- ROSALES CERVANTES, Guillermo. Autonomía indígena en Bolivia: mecanismo de articulación y dispositivo de complejidad social. *Sociológica*. 2015, 30(84), 143 - 179. ISSN 0187-0173.

- ROUSSEAU, Stéphanie a Hernán MANRIQUE. La autonomía indígena «tutelada» en Bolivia*. *Bulletin de l'Institut français d'études andines*. 2019, (48 (1), 1-19. DOI: 10.4000/bifea.10314. ISSN 0303-7495. Dostupné také z: <http://journals.openedition.org/bifea/10314>
- RUBIN, Oliver, Danny M. LEIPZIGER, Haider A. KHAN a William EASTERLY. In Defense of Development. *Foreign Policy*. 2007, (162), 14 - 116, 118.
- STEFANONI, Pablo. El nuevo escenario político boliviano: ¿Traspié electoral o fin de un ciclo? *Nueva Sociedad*. 2016, (262), 4 - 14.
- TOCKMAN, Jason a John CAMERON. Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia. *Latin American Politics and Society*. 2014, **56**(3), 46 - 69.
- TORRICO TERÁN MARIO. ¿Giro a la derecha en Bolivia? TORRICO, Mario. *¿Fin del giro a la izquierda en América Latina?: Gobiernos y políticas públicas*. México: FLACSO, 2017, 151 - 181.
- UHARTE POZAS, Luis Miguel. La disputa política por la hegemonía democrática en Bolivia. *Intersticios: Revista Sociológica de Pensamiento Crítico*. 2013, **7**(2), 149 - 166.
- UHARTE POZAS, Luis Miguel. Una década del gobierno del M.A.S. en Bolivia: Un balance global. *BARATARIA: Revista Castellano-Manchega de Ciencias Sociales*. 2017, (22), 131 - 148.

Online akademické články

- BUITRAGO, Miguel A. El significado de la llegada de Evo Morales al poder en la República de Bolivia. *Iberoamericana (2001-): Nueva época* [online]. Iberoamericana Editorial Vervuert, 2006, **6**(22), 159-164 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41676236?seq=1>
- EASTERLY, William. The Ideology of Development. *Foreign Policy* [online]. 2009 [cit. 2020-03-19]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2009/10/13/the-ideology-of-development/> .

- GARCÍA LINERA, Álvaro. El “capitalismo andino-amazónico”. *Le Monde Diplomatique: Edición Chilena* [online]. 2006 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://www.lemondediplomatique.cl/2006/01/el-capitalismo-andino-amazonico> .
- CHOQUE CANQUI,, Roberto. El Manifiesto de Tiwanaku (1973) y el inidio de la descolonización. *Investigación.* , 11 - 15. Stiahnuté 20.3.2020. Dostupné na: <https://www.scribd.com/document/331252436/a04-El-Manifiesto-de-Tiwanaku-1973>
- MANRIQUE GÓMEZ, Marta. Pueblo enfermo y Raza de bronce en la encrucijada nacional boliviana. *Espéculo. Revista de estudios literarios.* 2006, stiahnuté 11.3.2020, dostupné na: <https://webs.ucm.es/info/especulo/numero34/puenferm.html> .
- MOLINA, Fernando. Bolivia: «Es la economía, estúpido». *Nueva Sociedad.* 2019, (283), 4 - 14. Dostupné tiež z: <https://www.nuso.org/articulo/bolivia-es-la-economia-estupido/> .

Knižné publikácie

- ARAUZ, Andrés, Mark WEISBROT, Andrew BUNKER a Jake JOHNSTON. *La transformación económica de Bolivia: Políticas macroeconómicas, cambios institucionales y resultados.* Washington: Center for Economic and Policy Research, 2019.
- AYO SAUCEDO, Diego Marcelo. *Ilusiones del "proceso de cambio" y mentiras de Evo Morales.* La Paz: La mentira en política, 2019. ISBN 978-99974-369-7-9.
- BONFIL BATALLA, Guillermo. *Identidad y pluralismo cultural en América Latina.* Buenos Aires: Fondo Editorial del CEHASS, 1992. ISBN 0-8477-0192-1.
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-091-9.
- FAVRE, Henri. *El indigenismo.* México: Fondo de Cultura Económica, 1998. ISBN 968-16-5331-9.

- INCHAUSTE SANDOVAL, Christian. *Hacia una política de industrialización del gas natural en Bolivia: Serie: Investigación de la plataforma energética*. La Paz: Centro de Estudios para el Desarrollo Laboral y Agrario, 2010. ISBN 978-99905-980-9-4.
- JETMAROVÁ, Jana. *Bolívie: vzestup indigenní politiky a vláda Evo Moralese*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013. ISBN 978-80-7395-726-1.
- JUNG, Courtney. *The moral force of indigenous politics: critical liberalism and the Zapatistas*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. Contemporary political theory. ISBN 978-0-521-87876-0.
- LAZARTE R., Jorge. *Reforma del "experimento" constitucional en Bolivia: Claves de un nuevo modelo estatal y societal de derecho (para abrir un debate que nunca hubo)*. La Paz: Plural Editores, 2015. ISBN 978-99954-1-657-7.
- LEE VAN COTT, Donna. *From Movements to Parties in Latin America: The Evolution of Ethnic Politics*. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-85502-0.
- LEE VAN COTT, Donna. *Radical Democracy in the Andes*. New York: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-73417-2.
- MARROQUÍN, Alejandro D. *Balance del indigenismo : Informe sobre la política indigenista en América*. México: Instituto Indigenista Interamericano, 1972.
- MARTÍNEZ HOYOS, Francisco. *El indigenismo : desde 1492 hasta la actualidad*. Madrid: Cátedra, 2018. ISBN 9788437637730.
- MAYORGA, Fernando. *Dilemas: ensayos sobre democracia intercultural y estado plurinacional*. La Paz: Plural, 2011.
- MESA GISBERT, Carlos D., ed. *Las diez mejores novelas de la literatura boliviana: la vuelta a la literatura en diez mundos*. La Paz: Plural Editores, 2004. ISBN 99905-63-07-1.
- POSTERO, Nancy Grey a Leon ZAMOSC, ed. *The struggle for indigenous rights in Latin America*. Brighton: Sussex Academic Press, c2004. ISBN 1-84519-063-7.
- ROEDL, Bohumír. *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-617-5.
- VALVERDE, Carlos. *Evo: Mito y Engaño*. Santa Cruz de la Sierra - Bolivia: El País, 2016. ISBN 978-99974-52-47-4.

- VILLORO, Luis. *Los grandes momentos del indigenismo en México*. 3a ed. México, D.F.: El Colegio de México : Fondo de Cultura Económica, 1996. ISBN 9681644514.
- WARMAN, Arturo. *Los indios mexicanos en el umbral del milenio*. México, D.F.: Fondo de Cultura Económica, 2003. ISBN 968-16-7007-8.
- YASHAR, Deborah J. *Contesting Citizenship in Latin America: The Rise of Indigenous Movements and the Postliberal Challenge*. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-53480-1.

Kapitoly z kníh

- DELGADO BURGOA, Rebeca E. Algunas reflexiones sobre la Constitución Política del Estado. MONTES, Patricia. *Bolivia. Nueva Constitución Política del Estado: Conceptos elementales para su desarrollo normativo*. La Paz: Vicepresidencia del Estado Plurinacional de Bolivia, 2010, 39 - 56.
- GARCÍA LINERA, Álvaro. El Estado en transición. Bloque de poder y punto de bifurcación. GARCÍA LINERA, Álvaro, Raúl PRADA, Luis TAPIA a Oscar VEGA CAMACHO. *El Estado. Campo de lucha*. La Paz: CLACSO, 2010, 9 - 40. ISBN 978-99905-40-63-5.
- GARGARELLA ROBERTO. Algunas preguntas sobre el nuevo constitucionalismo latinoamericano. PUCHET ANYUL, Martín, Mariano ROJAS, Rodrigo SALAZAR, Giovanna VALENTI a Francisco VALDÉS UGALDE. *América Latina en los albores del siglo XXI-2: Aspectos sociales y políticos*. Mexico: FLACSO, 2012, str. 351 – 365.
- GREBE LÓPEZ, Horst. El Gobierno de Evo Morales en Bolivia: una mirada crítica. OMINAMI, Carlos. *Claroscuro de los gobiernos progresistas: América del Sur: ¿Fin de un ciclo histórico o proceso abierto?*. Santiago de Chile: Catalonia, 2017, 155 - 176. ISBN 978-956-324-515-8.
- GUTIÉRREZ, Raquel a Dunia MOKRANI. Sobre las tensiones actuales en Bolivia: El gobierno de Evo Morales, la nacionalización de los hidrocarburos y la recuperación de la soberanía social. VEGA CAMACHO, Oscar. *Sujetos y formas de la transformación política en Bolivia*. La Paz: Tercera Piel, 2006, 139 - 160. ISBN 99905-864-2-X.

- MACUSAYA CRUZ, Carlos. La idealización en el indianismo: condiciones y límites. CERUTTI GULDBERG, Horacio, ed. *Pensamiento crítico en América Latina*. México: LXIV Legislatura de la H. Cámara de Diputados, 2019, 75 - 99. ISBN 978-607-8559-84-8.
- MARIÑA-FLORES, Abelardo. Beyond Neoliberalism and New Developmentalism in Latin America: Towards an Anti-Capitalist Agenda. PRADELLA, Lucia a Thomas MAROIS, ed. *Polarizing Development: Alternatives to Neoliberalism and the Crisis*. London: Pluto Press, 2015, 145 - 156. ISBN 978-0745334691.
- RICE, Roberta. Indigenous Mobilization and Democracy in Latin America. MILLETT, Richard L., Jennifer S. HOLMES a Orlando J. PÉREZ. *Latin America Democracy: Emerging reality or endangered species?*. Second edition. New York: Routledge, 2015, 201 - 212. ISBN 978-0-415-73261-1.
- The Raise of Developmentalism Across the Taiwan Strait. BIN, Yü a Chung TSUNGTING. *Dynamics and Dilemma: Mainland, Taiwan and Hong Kong in a Changing World*. New York: Nova Science Publishers, 1996, str. 19 – 41.

Časti elektronickej knih

- FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ José M. Indigenismo. REYES, Román. *Diccionario Crítico de Ciencias Sociales* [online]. Zväzok I-IV. Madrid a Mexiko: Universidad Complutense de Madrid, 2009 [cit. 2020-05-20]. ISBN 978-84-96780-14-9. Dostupné z: <http://webs.ucm.es/info/eurotheo/diccionario/I/indigenismo.htm> .
- Nuestros Indios. GONZÁLEZ PRADA, Manuel. *Horas de lucha* [online]. Marxists Internet Archive, 2001 [cit. 2020-03-21]. Dostupné z: https://www.marxists.org/espanol/gonzalez_prada/indios.htm .

Internetové zdroje

- Bolivia (Plurinational State of). *PopulationPyramid.net: Population Pyramids of the World from 1950 to 2100* [online]. 2019 [cit. 2019-11-22]. Dostupné z: <https://www.populationpyramid.net/bolivia-plurinational-state-of/2019/> .
- Bolivia defiende mascado de coca como una costumbre ancestral. *El Universal* [online]. 19. 1. 2011 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z:

- <https://www.eluniversal.com.co/mundo/bolivia-defiende-mascado-de-coca-como-una-costumbre-ancestral-4860-CReu81895> .
- Bolivia legaliza la justicia indígena. *BBC: Mundo* [online]. 2010, 9. 6. 2010 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: https://www.bbc.com/mundo/america_latina/2010/06/100609_bolivia_justicia_indigena_aw .
 - Bolivia, bien en crecimiento pero mal en comercio exterior. *Correo del Sur* [online]. 12. 02. 2019 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: https://correodelsur.com/capitales/20190212_bolivia-bien-en-crecimiento-pero-mal-en-comercio-exterior.html .
 - Bolivia. *OECD* [online]. 2017 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://oec.world/es/profile/country/bol/>
 - Bolivia: Elecciones Presidenciales de 2002. *Political Database of the Americas* [online]. Georgetown University and the Organization of American States, 2002 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres02.html> .
 - COLLYNS, Dan a Jonathan WATTS. Bolivian referendum goes against Evo Morales as voters reject fourth term. *The Guardian* [online]. 2016 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://amp.theguardian.com/world/2016/feb/22/bolivia-evo-morales-president-national-referendum-fourth-term#aoh=15879053641860&referrer=https%3A%2F%2F> .
 - Elecciones generales prefecturales 2005. *Bolivia.com* [online]. La Paz, 2005 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: https://www.bolivia.com/Especiales/2005/Elecciones/generales/CNE_resultados.asp .
 - Escuela de Warisata: Warisata Escuela-Ayllu 1931-1940. *Historia de la Escuela Indigenal de Warisata* [online]. 26. 11. 2012 [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <http://warisataescuela.blogspot.com/> .
 - Evo Morales promulga en Bolivia la nueva Constitución. In: *El País* [online]. La Paz, 2009, 8. 2. 2009 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: https://elpais.com/diario/2009/02/08/internacional/1234047608_850215.html .
 - García Linera asegura que si Evo se va, el sol se esconderá y "todo será tristeza." *Página Siete* [online]. La Paz, 2015 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z:

<https://www.paginasiete.bo/nacional/2015/11/25/garcia-linera-asegura-esconder-todo-sera-tristeza-78126.html#!> .

- HERNÁNDEZ OROZCO, Fernanda. Este es el legado de Evo Morales como presidente de Bolivia. *Expansión* [online]. 2019 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: https://expansion.mx/mundo/2019/11/13/este-es-el-legado-de-evo-morales-como-presidente-de-bolivia?_apm=true#aoh=15879005849969&referrer=https%3A%2F%2F .
- Liberación de exportaciones y retorno al neoliberalismo. *NuevaTribuna.es* [online]. 8. 2. 2020 [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/global/bolivia-liberacion-exportaciones-retorno-neoliberalismo/20200208194449170915.html> .
- Llosa: "Morales está acabando con Bolivia, pero lo de Chávez es peor." *El País* [online]. Barcelona, 2008 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: https://elpais.com/cultura/2008/10/01/actualidad/1222812005_850215.html .
- Los 13 años de Evo Morales en el poder: aciertos y fracasos de sus gobiernos. *Perfil* [online]. 2019, 10. 11. [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: <https://www.perfil.com/noticias/internacional/elecciones-bolivia-evo-morales-en-el-poder-aciertos-y-fracasos-de-sus-gobiernos.phtml> .
- MIRANDA, Boris. ¿Cuánto cambió Bolivia con la "revolución" de Evo Morales? *BBC: Mundo* [online]. 2014 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/10/141009_bolivia_elecciones_evo_morales_az .
- MIRANDA, Boris. ¿Cuánto cambió Evo Morales en los 10 años que lleva como presidente de Bolivia? *BBC: Mundo* [online]. 2016 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2016/01/160116_cuanto_cambio_evo_moral_es_bolivia_bm .
- MOLINA, Fernando. ¿Por qué los bolivianos no confían en su Tribunal Electoral? *El País* [online]. La Paz, 2019 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: https://elpais.com/internacional/2019/10/22/america/1571712062_955799.html .
- Morales lanza advertencia para evitar aplazamiento de elecciones a 2021 en Bolivia. *Infobae* [online]. 2020 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z:

<https://www.infobae.com/america/agencias/2020/04/20/morales-lanza-advertencia-para-evitar-aplazamiento-de-elecciones-a-2021-en-bolivia/> .

- Obras del programa «Bolivia Cambia, Evo Cumple» están garantizados en El Alto según Angulo. *El Alto es noticia* [online]. El Alto, 18. 5. 2018 [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: <https://www.elaltoesnoticia.com/elalto-es-noticia/obras-del-programa-bolivia-cambia-evo-cumple-estan-garantizados-en-el-alto-segun-angulo.html> .I
- Porcentaje de votos obtenidos por los candidatos a la presidencia durante las elecciones generales en Bolivia el 20 de octubre de 2019. *Statista* [online]. 2019 [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: <https://es.statista.com/estadisticas/1062692/resultados-de-las-elecciones-bolivianas-por-candidato-en-octubre-de-2019/> .
- Pueblos indígenas en Bolivia. *IWGIA* [online]. [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <https://www.iwgia.org/es/bolivia.html> .
- República de Bolivia/Republic of Bolivia: Resultados de la Elección Presidencial realizada el 18 de diciembre de 2005. *Political Database of the Americas* [online]. 2006 [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres05.html> .
- República de El Salvador [sic!]: Resultados Elecciones Presidenciales 2009. *Political Database of the Americas* [online]. Georgetown University and the Organization of American States, 2009 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres09.html> .
- TABRA, Sylvia. Bolivia: Resultados del Censo 2012 causa polémica por reducción de población indígena. *SERVINDI* [online]. 2012 [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://www.servindi.org/actualidad/91607>
- The World Factbook: South America: Bolivia. *Cental Intelligence Agency* [online]. 2020 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html> .
- Tribunal Supremo de Bolivia completa el del conteo electoral: el resultado da a Evo Morales como ganador. *CNN Español* [online]. 2019 [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://cnnespanol.cnn.com/2019/10/25/tribunal-supremo-de-bolivia-completa-el-100-del-conteo-electoral/> .
- VARGAS, Natalí. Ocho evidencias del atraso del modelo plural. *Página Siete: Diario Nacional Independentie* [online]. 2016 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z:

<https://www.paginasiete.bo/inversion/2016/3/27/ocho-evidencias-atraso-modelo-plural-91108.html> .

- What does Bolivia export? (2017). *OECD - The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2017 [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://oec.world/es/visualize/tree_map/hs92/export/bol/all/show/2017/ .
- What does Bolivia export? (2017). *OECD - The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2017 [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://oec.world/es/visualize/tree_map/hs92/export/bol/all/show/2017/ .
- Where does Bolivia export to? (2016). *OECD - The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2016 [cit. 2019-11-22]. Dostupné z: https://oec.world/es/visualize/tree_map/hs92/export/bol/show/all/2016/ .

Tézy Diplomovej práce

Úvod do problematiky:

Rok 2006 bol pre Bolíviu významným medzníkom, po prvýkrát v histórii sa do prezidentského úradu dostal kandidát indiánskeho pôvodu, Evo Morales Ayma. V prezidentských voľbách získal 53,72%²³¹ platných hlasov a tým s veľkým náskokom prebehol svojich oponentov. Vďaka vysokým preferenciám nebol nútený tvoriť stranícke paky s inými politickými subjektami. V Bolívii, v ktorej viac ako 62%²³² obyvateľov je indiánskeho pôvodu, šlo o nezvyčajný jav, ktorý vzbudil veľké očakávania i obavy, nielen doma, ale aj v zahraničí. Jedným z dôvodov Moralesovho úspechu bolo to, že na bolívijskej politickej scéne predstavoval alternatívu voči tradičným politikom, ktorí boli do tej doby pri moci. Aj jeho životný príbeh nápadne pripomínal životy väčšiny Bolívijsčanov. Osobnosť Eva Moralesa je veľmi zaujímavá z hľadiska jeho schopnosti pre politické obraty a ovplyvňovania politickej scény.

Táto diplomová práca sa bude zaoberať politickou stratégiou Eva Moralesa a jeho politickými obratmi s priblížením na niektoré kľúčové aspekty bolívijskej politiky ako napríklad úloha ťažby plynu, vzťah prezidenta Moralesa k exportu, budovanie infraštruktúry, či autonómia indiánskych hnutí. Téma je časovo vymedzená od roku 2006, ktorým sa začalo prvé volebné obdobie Eva Moralesa až po súčasnosť, rok 2019, keď sú v Bolívii opäť očakávané prezidentské voľby. V práci sa pokúsím priblížiť, vývoj politického myslenia a praxe prezidenta Moralesa, ktoré od roku 2006 zaznamenali markantné zmeny. Dôležitým aspektom pre pochopenie Moralesovej politickej zmeny je zmena ústavy z roku 2009. Preto sa v práci budem zaoberať aj príčinami a následkami týchto zmien.

Z hľadiska medzinárodných vzťahov je zaujímavé sledovať bolívijskú politickú situáciu, keďže ide o veľmi atypickú krajinu, ktorej sa podľa môjho názoru nedostáva mnoho pozornosti. V najbližšej dobe sú očakávané prezidentské voľby, ktoré môžu významne zasiahnuť do osudu tejto krajiny, a teda ukončiť trinásťročnú vládu prezidenta Moralesa

²³¹ „Resultados de la Elección Presidencial realizada el 18 de diciembre de 2005“, Base de datos políticos de las Américas, stiahnuté 25/09/2019. <http://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres05.html>

²³² Miguel A. Buitrago, "El Significado De La Llegada De Evo Morales Al Poder En La República De Bolivia." *Iberoamericana* (2001-) 6, no. 22 (2006): 159 - 160. <http://www.jstor.org/stable/41676236>.

alebo naopak potvrdiť jeho pozíciu.

Cieľ výskumu, výskumná otázka:

Cieľom práce je zmapovať politické stratégie a politické obraty Eva Moralesa. Konkrétne zamerať na vybrané aspekty jeho vlády, ako napríklad, aká je úloha ťažby plynu v Bolívii? Aký je vzťah prezidenta Moralesa k exportu? Zamerať sa na budovanie infraštruktúry, či autonómiu indiánskych hnutí. A tiež ako sa Moralesova pozícia v týchto oblastiach menila postupom času. Posledná časť práce bude venovaná analýze zistení a ich možnú interpretáciu. Ďalším cieľom môjho výskumu bude presne vymedziť kľúčové pojmy pre pochopenie Moralesovej politiky ako napríklad indigenizmus alebo štátny developmentalizmus.

Prehľad literatúry:

Pri písaní tejto diplomovej práce budem pracovať nielen s odbornou literatúrou zameranou na túto problematiku, ale aj s primárnymi zdrojmi ako napríklad prejavy prezidenta Moralesa, či niektorými oficiálnymi dokumentami, väčšinu z nich možno zaradiť do obdobia od roku 2006 až 2019, teda do obdobia prezidentského mandátu Eva Moralesa.

Publikácia *Coloniality at Large. Latin America and the Postcolonial Debate*²³³ je zbierkou esejí viacerých autorov, ktorí sa zaoberajú konceptmi ako modernita, rozvoj, či globalizácia ekonomiky v Latinskej Amerike, a ponúkajú alternatívne prístupy k spomínaným konceptom, snažiac sa vyvarovať sa eurocentrizmu. Latinská Amerika je tu vnímaná ako súčasť globalizovaného sveta. Autori sa tiež odvolávajú na teóriu závislosti, marxizmus a teóriu oslobodenia. Témy esejí sú veľmi rozmanité, od politiky, cez náboženstvo, sociálne vedy, až po geopolitiku. Jedná sa o zbierku kritických publikácií. Autori pôsobia na akademickej pôdy v oblasti sociálnych vied a humanitných odborov.

Dôležitou súčasťou zbierky je publikácia od Enrique Dussela, *Twenty Theses on Politics*, ktorá sa okrem iných tém venuje aj súčasnej latinskoamerickej politike. V Dusselovom diele

²³³ 3 Moraña, Mabel, Enrique Dussel, a Carlos A. Jáuregui. 2008. *Coloniality at Large. Latin America and the Postcolonial Debate*. London: Duke University Press.

možno postrehnúť vplyvy marxizmu a dôkladný pohľad na vybrané politické trendy súčasnej Latinskej Ameriky. Vo všeobecnosti má publikácia veľký prínos, jej cieľom je prinútiť čitateľa zamyslieť sa a kriticky pristupovať k rôznym témam, prináša nové pohľady na politiku a kolonialitu v Latinskej Amerike. Myslím si, že tento kritický pohľad bude prínosný hlavne pre skúmanie súčasnej politickej situácie v Bolívii.²³⁴

Kniha *Rebellion In The Veins: Political Struggle In Bolivia* od Jamesa Dunkerleyho²³⁵ je jednou z kľúčových publikácií, ktorá sa zaoberá bolívijskou politikou od roku 1952. V roku 1952 sa v Bolívii odohrala revolúcia, ktorá v zmenila smerovanie politiky v Bolívii. Autor sa v knihe snaží pochopiť a opísať komplikovanú, výbojnú a konfliktnú situáciu v Bolívii. Domnievam sa, že hlbší pohľad do bolívijskej histórie pomôže lepšie pochopiť súčasnú politickú situáciu.

Postava Eva Moralesa si vyžiadala mnoho pozornosti analytikov, historikov a iných odborníkov v oblasti sociálnych vied. Pre účely tejto diplomovej práce je tiež dôležité venovať jej pozornosť. Obzvlášť zaujímavé sú jeho politické začiatky a cesta k moci, ktorými sa zaoberali už mnohí autori. V práci sa budem opierať, okrem iných, aj o publikáciu *Evo Morales and the Movimiento Al Socialismo in Bolivia: The First Term in Context, 2006 – 2010*²³⁶, ktorá bola editovaná Adrianom Pearceom a obsahuje niekoľko esejí od odborníkov zameraných na bolívijskú politickú situáciu. Zaoberá sa nielen minulosťou Moralesovej politickej strany MAS (Movimiento al Socialismo²³⁷), ale aj súčasnou situáciou.

Morales je jedným z najväčších kritikov neoliberalizmu. Jeffery Webber vo svojej publikácii *From Rebellion to Reform in Bolivia: Class Struggle, Indigenous Liberation, and the Politics of Evo Morales*²³⁸ argumentuje, že napriek tejto rétorike, Morales nadviazal na neoliberalnú

²³⁴ 4 „Coloniality at Large: Latin America and the Postcolonial Debate edited by Mabel Moraña, Enrique Dussel and Carlos A. Jáuregui Twenty Theses on Politics by Enrique Dussel.“ Wiley Online Library, stiahnuté 25/09/2019.

https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-8330.2011.00933_1.x

²³⁵ 5 Moraña, Mabel, Enrique Dussel, a Carlos A. Jáuregui. 2008. *Coloniality at Large. Latin America and the Postcolonial Debate*. London: Duke University Press.

²³⁶ Pearce, Adrian. 2011. *Evo Morales and the Movimiento Al Socialismo in Bolivia: The First Term in Context, 2006 – 2010*. London: University of London.

²³⁷ Slovensky: Hnutie za socializmus

²³⁸ Webber, Jeffrey R. 2011. *From Rebellion to Reform in Bolivia: Class Struggle, Indigenous Liberation, and*

politiku svojich predchodcov. Autor označuje jeho politiky ako post-neoliberálne.

Publikácia Jorgeho Lazarteho R., *Reforma del “experimento“ constitucional en Bolivia*, sa zase zameriava na reformnou zmenou bolívijskej ústavy z roku 2009. Zmeny ústavy v Bolívii majú dlhoročnú tradíciu, už od roku 1826²³⁹, keď bola sformulovaná prvá ústava bolívijskej republiky. Autor argumentuje, že cieľom jeho publikácie je otvoriť debatu ohľadom ústavnej zmeny, ktorá nikdy neprebehla. Podľa Lazarteho je práve absencia širšej debaty príčinou justičnej krízy v Bolívii.

Jednou z najzásadnejších zmien, ktoré priniesla zmena ústavy z roku 2009, bola zmena štátneho zriadenia, keď sa Bolívijská republika zmenila na Bolívijský mnohonárodný štát. Práve proces tejto zmeny sú zmapované v knihe *El nacimiento del Estado Plurinacional de Bolivia*²⁴⁰ (Zrod Bolívijského mnohonárodnostného štátu). Autor Salvador Schavelzon sa vo svojej publikácii snaží porozumieť procesom, ktoré viedli k schváleniu novej ústavy. Zaoberá sa stretmi medzi poľnohospodárskymi organizáciami a indiánmi, vzťahmi medzi ústavodarnými činiteľmi a voličmi, stranou MAS, a podobne.

V článku *Indigenous Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia*²⁴¹ autori analyzujú situáciu v Bolívii v oblasti autonómie domorodého obyvateľstva a plurinacionalizmu. Cieľom Moralesa a MAS bolo vytvoriť mnohonárodnostný

a postliberálny štát. Autori sa však domnievajú, že tento cieľ je v rozpore s hlavnými métami strany MAS, ktorými sú rozšírenie modelu hospodárskeho rozvoja založeného na ťažbe neobnoviteľných prírodných zdrojov a kontrolu politického priestoru vrátane území, na ktorých žije pôvodné obyvateľstvo. Podľa autorov teda bolívijský právny a ústavný rámec podporuje autonómiu domorodého obyvateľstva a zároveň ju obmedzuje. V článku *New Institutions of Indigenous Self-Governance in Bolivia: Between Autonomy and Self-Disciplina*²⁴² je právny a politický rámec, ktorý bol upravený v roku 2009, spolu so zmenou

the Politics of Evo Morales. Haymarket Books.

²³⁹ Jorge Lazarte, *Reforma del “experimento“ constitucional en Bolivia. Claves de un nuevo modelo estatal y societal de derecho (para abrir un debate que nunca hubo)* (La Paz: Plural, 2015), 7.

²⁴⁰ Schavelzon, Salvador. 2012. *El nacimiento del Estado Plurinacional de Bolivia. Etnografía de una Asamblea Constituyente*. La Paz: Plural.

²⁴¹ Tockman, Jason a John Cameron. 2014. „Indigenous Autonomy and the Contradictions of Plurinationalism in Bolivia“. *Latin American Politics and Society*. 56 (3): 46 – 69.

²⁴² Tockman, Jason, John Cameron a Wilfredo Plata. 2015. „New Institutions of Indigenous Self-Governance

ústavy. Hlavným objektom analýzy je téma autonómie indiánskych hnutí.

Koncepčný a teoretický rámec, výskumné hypotézy:

Teoretický rámec tejto práce bude založený na vymedzení pojmov ako indigenizmus, štátny developemantalizmus, pre pochopenie problematiky je tiež definovať tieto pojmy v kontexte iných latinskoamerických štátov.

Indigenizmus je neodlučiteľnou zložkou politického dizkurzu takmer vo všetkých krajinách Latinskej Ameriky, ide o stratégiu štátu na regulovanie vzťahov s indiánskym obyvateľstvom. Už krátko po dosiahnutí nezávislosti na Španielskom kráľovstve bolo cieľom štátneho aparátu zlegitimizovať svoju moc začlenením všetkých zložiek obyvateľstva (a teda aj indiánov) do sociálneho života. V poslednom období sa začala téma pôvodných indiánskych kultúr skloňovať čoraz častejšie. V súčasnosti existuje mnoho definícií, ktoré vytvorilo mnoho teoretikov z oblasti sociálnych vied, či antropológie. Tento pojem sa tiež postupom času modifikuje a nadobúda nové významy.

Mexický antropológ Gonzalo Aguirre Beltrán sformuloval definíciu, ktorá sa na akademickej pôde používala dlhé roky. Aguirre Beltrán tvrdí, že indigenizmus je „politika aplikovaná na indiánske obyvateľstvo neindiánmi“.²⁴³

Jedným z teoretikov v tejto oblasti je Henri Favre, ktorý vo svojom diele o indigenizme definoval tento fenomén ako „myšlienkový prúd priaznivý voči indiánom“ a takisto ako „literárny a umelecký ideologický prúd, a tiež politického a sociálneho charakteru“.²⁴⁴ Vo svojej knihe *El indigenismo* (1998) sa zaoberá konceptom indigenizmu od koloniálneho obdobia, indigenistickým zmýšľaním a politikami uvedenými do praxe.

Diego Iturralde G. argumentuje, že v súčasnosti je charakter indigenizmu úplne odlišný. Jeho cieľom je na rozdiel od minulosti podobriť rozmanitosť a autonómnosť indiánskych komunit, nie nahradiť ich jednotným modelom. Zároveň sa nejedná o jednostranný proces

in Bolivia: Between Autonomy and Self-Disciplina“. *Latin American and Caribbena Ethnic Studies*. 10: 37 – 59.

²⁴³ „¿Qué es el indigenismo?“, *Diversidad Cultural e Interculturalidad*, stiahnuté 25/06/2019, http://www.nacionmulticultural.unam.mx/100preguntas/pregunta.php?num_pre=58

²⁴⁴ Henri Favre, *El indigenismo* (Mexiko: Fondo de Cultura Económica. 1998), 7 – 8.

nanútený štátnym aparátom, ale o interaktívny vzťah medzi viacerými subjektami. Táto rôznorodosť môže byť podporovaná rôznymi programami zameranými na dvojjazyčné vzdelanie, toleranciu voči tradičným zdravotníckym praktikám, skúmanie alternatívnych možností poľnohospodárskej a remeselnej produkcie atď. Tento fenomén tiež zahŕňa ochranu ľudských práv, finančnú podporu pre rozvoj indiánskych komunít a podobne.²⁴⁵

Pojem *developmentalizmus* je pomerne ťažko definovateľný, zrodil sa už v 30. rokoch 20. storočia.²⁴⁶ Jeho podstata spočíva v idey národného hospodárskeho rozvoja vďaka štátnym zásahom do ekonomiky. Jeho hlavnou metou je transformovať zaostalé ekonomiky. Väčšinou sa jedná o krajiny, ktorých hlavnou exportnou komoditou sú nerastné suroviny. Podľa tejto teórie vlády nerozvinutých štátov by mali zaujať aktívnu rolu v štátnej ekonomike preorientovať svoju ekonomiku na priemysel a týmto spôsobom dosiahnuť hospodársky rast. Štát teda preberá kontrolu nad národným hospodárstvom, okrem iného kontroluje dovoz a vývoz, dotuje priemyselnú výrobu, reguluje ceny, dane a podobne. Mnohí autori ho označujú za jednu z najúspešnejších ideí minulého storočia.²⁴⁷

V diplomovej práci bude kladený hlbší dôraz na tieto koncepty a na ich dôkladnú definíciu. Pri analýze vybraných aspektov politiky súčasného bolívijského prezidenta budem vychádzať z predpokladu, že kým v minulosti bol Evo Morales indigenistom, v súčasnej dobe sa jeho politické rozhodnutia riadia skôr princípmi developmentalizmu.

Plánovaná osnova práce:

Úvod diplomovej práce bude venovaný priblíženiu problematiky. V prvej kapitole diplomovej práce sa zameriam na vymedzenie pojmov, kľúčových pre pochopenie, ako napríklad indigenizmus a štátny developmentalizmus. Tiež priblížiť bolívijskú skúsenosť a skúsenosti z iných krajín Latinskej Ameriky. Druhá časť práce sa bude venovať osobe prezidenta Eva Moralesa a jeho indigenistickému dizkurzu. Zameriam sa hlavne na zmenu bolívijskej ústavy z roku 2009 a tiež na Moralesov politický obrat. Zároveň tiež priblížim

²⁴⁵ Diego Iturralde G., „Pueblos indígenas, derechos económicos, sociales y culturales, y discriminación“, *Revista IIDH* vol. 38 (2003): 254 - 256, stiahnuté 26/09/2019.

²⁴⁶ „Desarrollismo económico.“ *Enciclopédia Latinoamericana*, stiahnuté 25/09/2019. <http://latinoamericana.wiki.br/es/entradas/d/desarrollismo-economico>

²⁴⁷ Erik S. Reinert. „Developmentalism.“ *Technology Governance and Economic Dynamics* 34. (2010).

príčiny a následky týchto zmien. Tretia kapitola bude venovaná analýze vybraných aspektov politiky prezidenta Moralesa. V tejto časti práce sa budem konkrétne venovať Moralesovmu vzťahu k exportu, budovaniu infraštruktúry v Bolívii, autonómií indiánskych hnutí a prezidentovmu postoji k ťažbe.

Úvod

1. Vymedzenie kľúčových pojmov

1.1. Indigenizmus

1.2. Štátny developmentalizmus

1.3. Skúsenosť v iných štátoch Latinskej Ameriky

2. Evo Morales a jeho indigenistický diskurz

2.1. Zmena ústavy v roku 2009

2.2. Moralesov politický obrat

2.3. Príčiny a následky týchto zmien

3. Analýza vybraných aspektov politiky prezidenta Moralesa

3.1. Vzťah k exportu

3.2. Budovanie infraštruktúry v Bolívii

3.3. Autonómia indiánskych hnutí

3.4. Postoj k ťažbe plynu

3.5. Súhrnné hodnotenie

Záver

Metodológia:

Ciele diplomovej práce budú dosiahnuté pomocou komparatívnej analýzy politik prezidenta Moralesa. Táto metóda umožní podrobnejšie porovnať vývoj a zmeny postoja v určitých oblastiach politiky akými sú napríklad Moralesov vzťah k exportu, budovanie infraštruktúry v Bolívii, úloha ťažby plynu a autonómia indiánskych hnutí. Tiež bude možné porovnať

oficiálne vyhlásenia Moralesovej vlády s bolívijskou realitou.

V práci sa budem snažiť zhodnotiť politickú stratégiu Eva Moralesa, jeho politické obraty a súčasné postoje. Pomocou analýzy dostupných oficiálnych dokumentov a odbornej literatúry a následne analýzou zistení výskumu. Kým Evo Morales bol v minulosti vnímaný ako indigenista, v súčasnosti mnohí autori upozorňujú na jeho politický obrat. Z tohto dôvodu považujem za dôležité vymedziť teoretické koncepty ako indigenizmus, či developmentalizmus, domnievam sa, že budú užitočné pri následnej analýze vyššie spomínaných aspektov vlády Eva Moralesa.

Bibliografia:

- Dunkerley, James. c1984. **Rebellion In The Veins: Political Struggle In Bolivia, 1952-82**. London: Verso.
- Lazarte R., Jorge. 2015. *Reforma del “experimento” constitucional en Bolivia. Claves de un nuevo modelo estatal y societal de derecho (para abrir un debate que nunca hubo)*. La Paz: Plural.
- Schavelzon, Salvador. 2012. *El nacimiento del Estado Plurinacional de Bolivia. Etnografía de una Asamblea Constituyente*. La Paz: Plural.
- Moraña, Mabel, Enrique Dussel, a Carlos A. Jáuregui. 2008. *Coloniality at Large. Latin America and the Postcolonial Debate*. London: Duke University Press.
- Muñoz – Pogossian, Betilde. 2008. *Electoral Rules and the Transformation of Bolivian Politics. The Rise of Evo Morales*. New York: Palgrave Macmillan.
- Pearce, Adrian. 2011. *Evo Morales and the Movimiento Al Socialismo in Bolivia: The First Term in Context, 2006 – 2010*. London: University of London.
- Webber, Jeffrey R. 2011. *From Rebellion to Reform in Bolivia: Class Struggle, Indigenous Liberation, and the Politics of Evo Morales*. Haymarket Books.
- Farthing, Linda C. a Benjamin H. Kohl. 2014. *Evo’s Bolivia: Continuity and Change*. Austin: University of Texas Press.
- Tockman, Jason a John Cameron. 2014. „Indigenous Autonomy and the Contradictions of

Plutinationism in Bolivia“. *Latin American Politics and Society*. 56 (3): 46 – 69.

- Tockman, Jason, John Cameron a Wilfredo Plata. 2015. „New Institutions of Indigenous Self-Governance in Bolivia: Between Autonomy and Self-Disciplina“. *Latin American and Caribbena Ethnic Studies*. 10: 37 – 59.